

politički
ZATVORENIK

GODINA XVII. - TRAVANJ 2007. CIJENA 15 KN

BROJ

181

**Udbinska Crkva hrvatskih mučenika • Dokumenti o
prisilnom radu političkih uznika • Uspomene Filipa
Lukasa na predratne i ratne dane • Muslimani u
Zagrebu • Dokumenti, sjećanja i svjedočenja**

politički **ZATVORENIK**

**GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA**

PREDSJEDNIK DRUŠTVA
Alfred Obranić

UREĐNICIĆI ODBOR GLASILA
Višnja Sever, Andrija Vučemil,
Ljubomir Brdar, Zorka Zane,
Jure Knežević

UREĐNIK
Tomislav Jonjić

UREĐNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Vojnovićeva 15
tel: 01/46 15 437, 46 15 438
fax: 01/46 15 437
e-mail: hdpz-sred@hdpz.t-com.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: **Europa** 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti
***

Žiro račun: 2503007-1100009317
kod Volksbank d.d. Zagreb
Devizni račun: **416446-7101** S.W.I.F.T.
Code **VBCRHR22** kod Volksbank d.d. Zagreb
***

Rukopisi se ne vraćaju,
list uredjuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.
***

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima
***

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/48 72 433
radnim danom od 11-13 sati.

ISSN 1331-4688
***

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn
***

www.hdpz.htnet.hr

*Slika na naslovnoj stranici:
Mostar početkom XX. stoljeća*

MOSTAR

Sredinom travnja u gradu na Neretvi sudjelovao sam u radu Skupštine Saveza udruga bivših političkih uznika i žrtava komunizma u Bosni i Hercegovini. Odmah moram reći zašto toj skupštini posvećujem posebnu pažnju. Radi se o prostoru na kojem je opstanak Hrvata upitan, gdje je politička podijeljenost među Hrvatima dosegla vrhunac i gdje je međusobna komunikacija Hrvata i Bošnjaka veoma suzdržana.

Položaj hrvatskog naroda kao jednog od konstitutivnih naroda u BiH nažalost je svakim danom sve lošiji. Promatrač iz Hrvatske svaki dan u vijestima dobiva informacije o povredi ljudskih i nacionalnih prava. Isto tako, svakomu mora biti jasno, da je bez potpore Republike Hrvatske nemoguće popraviti takvu situaciju, a takva obveza proizlazi iz Ustava Republike Hrvatske. Pitanje je samo koliko koja vlada ima sluha i političke volje za opstanak Hrvata u BiH.

Hrvati u BiH kao najmalobrojniji narod mogu se izboriti za mjesto pod suncem, samo ako bi nastupali jedinstveno poput Židova u stranim zemljama. Tragično je, da na političkoj sceni BiH imamo čitavu paletu stranaka, a trebali bi imati samo jednu - HRVATSKU STRANKU - i to je jedan od uvjeta opstanka. To je jasno svakom neovisnom promatraču iz Hrvatske i svemira. Kao da postoje dobre i loše stranke, sve su iste, sve su jednakon nedemokratične - u sebi autoritarne i totalitarne - a pošteni i vjerodostojni političari, koji teže općem dobru, broje se na prste jedne ruke.

Kako je sve nedjeljivo, takva situacija odražava se na sve segmente društva, pa čak tako daleko, da ju u tragovima osjećamo i u našoj udruzi. Koliko je štete našem društvu i našim članovima nanijelo osnivanje raznih secesionističkih udruga kao HDPZ-ŽK, I. Mašina, Zdrug udruga i slična lakrdijaška društva, koja su beznačajna po broju svojih članova, a po sadržaju rada ni to. Jedini rezultat njihova postojanja jest rušenje ugleda svih bivših političkih uznika.

Danas se zgražamo nad presudom da Srbija nije kriva za genocid u BiH, odnosno da je genocid učinjen u samo jednoj općini, a da je tijekom suđenja obavljena trgovina kojom se Srbija kao država amnestira, a krivnje prebacuje na nekoliko pojedinaca. Takvom je presudom Međunarodni sud u Haagu institucijski uspostavio povjesnu neistinu - a to je strašno, jer će generacije trošiti veliki dio nacionalne energije, da se demantira laž i svjetlu objavi povjesna istina. Mi Hrvati imamo bogato iskustvo u dokazivanju zločina koji ima razmjere genocida, a koji su počinili komunisti nakon II. svjetskog rata. No, bojim se, da od velikog zla može biti još veće, da nakon gašenja suda u Haagu, te prijenosu kompetencija na sudove u državama bivše Jugoslavije - pa tako i BiH - haško sudovanje ne bi ispalо pravosudna idila. Bit će zadovoljan ako se pokaže, da je moje strahovanje bilo neopravdano.

Skupština u Mostaru dojmila me se zbog slike hrvatskih društava i dobre suradnje s bošnjačkim društvima, koji svi zajedno djeluju u Savezu kao žrtve bivšeg komunističkog režima.

Posebno zadovoljstvo bio mi je susret s dragim priateljima iz mladosti, dio koje smo proveli zajedno na Golom otoku prije skoro pola stoljeća.

*Alfred OBRANIĆ,
predsjednik Hrvatskog društva
političkih zatvorenika*

ZA STOLOM ILI POD NJIM?

U hrvatskoj političkoj i kulturnoj baštini stol nije tek puki komad pokućstva odnosno samo kuhinjsko ili blagovaoničko pomagalo, nego je u neku ruku i metafora života-renera s mrvicama palim s gospodareva ubrusa. U mnogim je naraštajima, nažalost, većina živjela od tih mrvica, motajući se oko nogu tuđih stolova. Kao metafora, stol ponovno oživljava i u naše doba. Naime, u novije se vrijeme uporno ponavlja, kako za Hrvatsku nema alternative ulasku u Europsku uniju. I kad nije moguće identificirati (a kamoli kvantificirati) koristi od toga, ističe se kako moramo biti «za europskim stolom», jer da smo već time dokazali našu ravnopravnost i osigurali nacionalne probitke.

No, sjedenje za stolom, pa bio on i «europski», ništa ne jamči; važno je misliti hrvatski i misliti o Hrvatskoj, a nije važno sjediti za stolom.

Jer, sjedili smo mi za stolom i u Pešti i u Požunu (kako smo *modo hungarico* nazivali Bratislavu), a ni bečki stolovi i klupe Carevinskog vijeća nisu bili bez hrvatske nazočnosti. Ali, time nismo postali ravnopravni; neravnopravnima su nas činili naša slabost i malobrojnost, koju se naši sustolnici nisu ustezali izrabiti (istodobno nam nazdravljujući zbog «kooperativnosti» i tepajući nam zbog spremnosti da na sebe preuzmemosu tuđe terete).

Laktove su na tuđim stolovima derali naši nagodbenjaci, koji su Starčeviću i njegovim pristašama predbacivali da nemaju dara za «praktičnu politiku». Vratili su se s hrvatsko-ugarskom nagodbom, *rječkom krpicom*, Khuenovom srpskinom i *željezničkom pragmatikom*. I početkom XX. stoljeća koalicionaši su za mađarskim i srpskim stolovima kovali okove vlastitu narodu. Misleći, očito, da uvijek moramo biti za nekim i nečijim stolom, u Rim su desetljeće kasnije odmaglili Supilo i Trumbić, a potonji je požurio na Krf, kako bi za tamošnjim stolom svojim čiriličkim potpisom zapečatio hrvatski ulazak u Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca. I tu smo – i prije Rapalla i nakon njega – bili «za stolom», oličeni u zubaru Paveliću, Benjaminu Šuperini, Mati Drinoviću, Grgi Andelinoviću i brojnim sličnim smodlakama i stodlakama. Za tim nam je stolom skrojen Vidovdanski ustav, skupštinski atentat i šestosiječanska diktatura. Pa je potom Maček odlučio opet – uz dlaku vlastitom narodu – biti za stolom, ne bi li u kolovozu 1939. i u ožujku 1941. učinio krajnji napor za spašavanje Jugoslavije (a kad se u travnju ukazala prigoda, da za stolom dobije «Veliku Hrvatsku», poslovičnom je *dakle* *lekovidnošću* zaključio kako tada treba biti – pod stolom, jer se veliki tuku).

Čak i nakon toga mi smo htjeli biti za tuđim stolom: Krnjević, Šutej i Šubašić su u Londonu za stolom kralja Petra II. Karađorđevića legitimirali Dražu Mihailovića i njegove četnike, a delegitimirali državu koju je zdušno pozdravila i branila velika većina njihovih sunarodnjaka. Istodobno su komunisti hrvatskog podrijetla u šumi pripremali stol za bleiburšku gozbu i pobedu Josipa Broza, Aleksandra Rankovića i Milovan Đilasa. Kad je rat završio, tobožnju hrvatsku nazočnost «za stolom» osiguravali su brojni zaljubljenici hrvatske slobode i neovisnosti, od Vladimira Bakarića i Steve Krajačića, do Milke Planinc i Stipe Šuvare. Bili smo, dakle, i opet «za stolom».

No, jesmo li time bili ravnopravni? Jesmo li time osigurali nacionalnu slobodu, gospodarski, politički i kulturni napredak? Ili smo samo nazadovali, dovodeći se uvijek iznova u situaciju da bijemo iste bitke? I nisu li oni u kojima smo tobože bili zastupljeni, iz naraštaja u naraštaj, iz režima u režim, bili sve manje hrvatski i sve više tuđi: dok je u Pešti, Požunu i Beču još bilo onih spremnih na žrtvu za Hrvatsku, u Beogradu – onomu prvom i onomu drugom – listom su bili oni koji su vlastitu domovinu izdavali i bez posebne plaće!

Ima li netko danas, tko bi – gledajući naše činovnike koji žure rezervirati si kakvu si nekuricu u Bruxellesu ili namjesnikovati u kojoj *zapadnobalkanskoj* zabit – bio spreman prisegnuti, da se ta tendencija ne će nastaviti? Da će naši budući predstavnici biti još gori, da će opet biti za tuđim stolom, i da će se tamo gozbiti na naš račun...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

CRKVA HRVATSKIH MUČENIKA NA UDBINI 3

Ivan VUKIĆ

DRUGA IZBORNA SKUPŠTINA SAVEZA UDRUGA BIVŠIH POLITIČKIH UZNIKA I ŽRTAVA KOMUNIZMA U BiH 11

Želimir CRNOGORAC

BIBLIJSKO IZVJEŠĆE O SAMUELU ILI: KAKO JE JEDAN OD NAJPOZNATIJIH BIBLIJSKIH VELIKANA POLAGAO ZAVRŠNI ISPIT SVOGA ŽIVOTA 13

Dr. Vjekoslav Božo JARAK

PREŠUĆENE I JOŠ JEDNOM PONIŽENE GOŠPIĆKE ŽRTVE ... 15

Ivan Vukić

NEKE MOJE USPOMENE IZ MATICE HRVATSKE 16

Filip LUKAS

BLAŽENI ALOZIJE STEPINAC I HRVATSKA DRŽAVA (XXXVI.) ... 23

Ivan GABELICA

PRIČA JEDNOG DRAGOVOLJCA (II.) 27

Dr. Marijan ČUVALO

PREŠUĆIVANA STRANA HRVATSKE POVIJESTI 40

Tomislav JONJIĆ

IN THIS ISSUE 47

IN DIESEM HEFT 48

ZAGREBAČKI NADBISKUP NAPOKON U BLEBURGU!

Desetak je godina nakon sloma komunizma i raspada Jugoslavije trebalo čekati, da komemoriranju hrvatske tragedije u svib-

nju 1945. na bleiburškom polju nazoči jedan biskup. Iako su nadnevci obilježavanja tih i sličnih tragičnih događaja svima dobro poznati, u nekoliko je navrata i Hrvatskomu društvu političkih zatvorenika s mjerodavnih mjesta odgovorno, da biskup ne može predvoditi misu na Bleiburgu ili nad Jazovkom «zbog ranije preuzetih obveza».

Makar na Križnome putu u ime Hrvatske i za Hrvatsku nisu stradavali samo katolici, takav se sofizam mogao i morao iščitavati na samo jedan način, na način koji nije sokolio ni hrvatske katolike, ni nekato-

like Hrvate: ono što im se htjelo prikazati kao mudrost, redovito su shvaćali kao kukavičluk. U svakom sluča-

ju, jugoslavenski su *antifašisti* i u tome nalazili potvrdu, da bleiburške žrtve ne zaslžuju pijetet, jer se – kako reče **Darko Bekić** – «narodne izdajice i prezrene zločince» ne može izdati, pa vjerojatno ni nepravedno kazniti.

Sredinom veljače ove godine priopćeno je, pak, da će zagrebački nadbiskup, kardinal **Josip Bozanić**, prvi put predvoditi misno slavlje na Bleiburgu. Tamo, izgleda, ni privatno nije ranije bio (bar tako se dade razaznati iz medijskih procjena). S nestrpljenjem čekamo, što će predsjednik Hrvatske biskupske konferencije kazati za koji dan u Bleiburgu, a dotad pozdravljamo njegovu novootkrivenu odlučnost.

Uostalom, u Bleiburgu je već bio i žrtvama se javno poklonio **Ivica Račan**. Ne smije zagrebački nadbiskup za njim previše zaostajati, zar ne? (T. J.)

AUTOCESTA ZAGREB – SPLIT VEĆ IMA IME! (PROTIV TUĐINSKE «DALMATINE»!)

U posljednje je vrijeme objavljeno više članaka u raznim tiskovinama, o imenu novosagrađene autoceste Zagreb-Split. Ta cesta već ima ime, a dobila ga je 17. lipnja 1991., na sjednici Skupštine Grada Zagreba, održanoj tog dana. Na toj sjednici SGZ pokrenuta je inicijativa za osnivanje poduzeća, koje će pripremiti njezinu izgradnju.

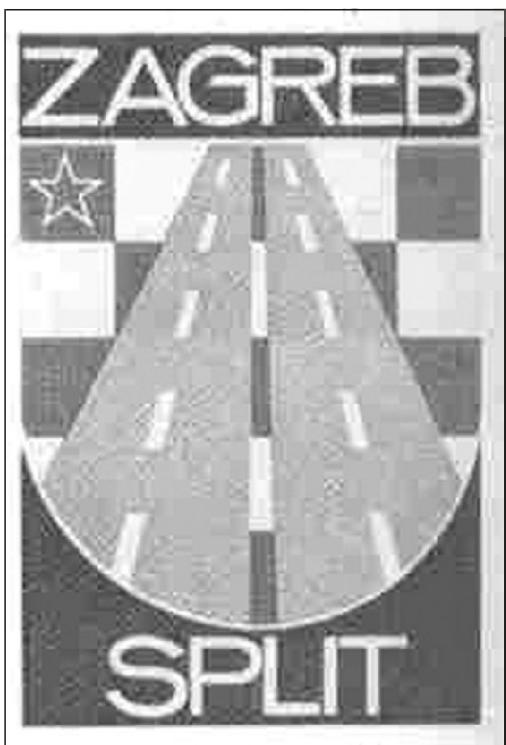
Vijećnici SGZ jednoglasno prozvali su je **Cesta kralja Tomislava**. Dokaz je zapisnik sjednice. U Republici Hrvatskoj službeni jezik je hrvatski. U davanju imena novosagrađenih objekata nema dvojbe, a kamoli prijepora, na kojem jeziku treba biti njihove imena. Imenovanje takvih objekata stranim jezicima je sluganstvo, proisteklo iz kmetskog mentaliteta onih koji su po pamet i novac išli nekad u Beč, Peštu, Beograd, a danas im prešlo u naviku, ako nije nešto gore.

Ako bi pojedinac ili institucija preimenovali Autocestu kralja Tomislava, još k tome stranim imenom, oni bi kršili

hrvatske zakone, pa podliježu kazni. Pored toga, ostavili bi iza sebe prljav trag za sva vremena, na ruglo sebi i svojim potomcima. Dokazali bi, da ne poštuju svoju državu, da su – najblaže rečeno – povjesno i politički nepismeni, a i nepošteni, ako ne i nešto još ružnije, jer to miriše na svjesno omalovažavanje države i naroda, čiji su sugrađani.

Ako netko od predлагаča promjene imena autoceste može navesti primjer sličan njihovu bilo gdje u svijetu, mogli bi imati opravdanje, posebno ako Talijani svoju Autostrada del Sol preimenuju imenom iz hrvatskog jezika. Svako drugo rješenje neprimjereno je, nezakonito, a miriše i na prljav posao.

**mr. sc. Dr. Marijan Čuvalo,
vijećnik prvog saziva
Skupštine Grada Zagreba**

Ni u komunizmu nije bilo pokušaja nadjevanja nehrvatskog imena!

CRKVA HRVATSKIH MUČENIKA NA UDBINI

Na povijesnoj karti Hrvatske Lika je bila mrlja, tek djelomično istražena. Neupućenima, a tih je većina, to je normalno, jer je Lika u njihovoj svijesti hladan negostoljubiv kraj u kojem je radi surove klime neugodno živjeti, pa kad tu nije bilo života, nema ni povijesti. Ovakvu sliku o Lici širile su Hrvatima nesklone vlasti u školi i u javnom životu. Je li to tako? Ne, nije!

Do Krbavske bitke 1493. Lika je bila napućena i u njoj je cvjetao kulturni i gospodarski život. Županije Gacka, Krbava i Lika pokrivaju prostor u kojemu treba tražiti začetak davnoga hrvatskog državnog ustrojstva. Najbrojnija glagoljaška baština potječe iz Like, ili je vezana za Liku kao: Misal kneza Novaka 1386., Berlinski misal 1402., Ročki misal 15 st., Beramski misal, prva trećina 15. st., Misal Illiryc 8, 1435., Bribirske misale 15. st., Novljanski misal, prijelaz iz 15. u 16. st., Brevijar u dva dijela (Illyrico 5 i 6) 1379., 1387., Prvi novljanski brevijar, sredina 15. st., Vinodolski brevijar, 1470., Novi, Illyrico 10, 1485., Drugi novljanski brevijar, 1495., Novi, MR 161, 15 st., Berislavićev zbornik, 1375., Oxfordski zbornik, 15 st., Kolunićev zbornik 15. st., Ljubljanski zbornik, 15. st., Petrinicev zbornik, početak 16. st., Tkonski zbornik, početak 16. stoljeća.

Gospodarski je Lika bila veoma razvijena. Najkvalitetnija koža ondašnje Eu-

Piše:

Ivan VUKIĆ

rope izvozila se iz Like preko luke u Obrovcu. Bila je veliki izvoznik žive stoke, mesa, meda i ostalih proizvoda. Poznati su u povijesti bili i lički vinogradni. Vino iz Kosinja pilo se na dvoru francuskih kraljeva. U Lici su stolovala, prevedeno na današnje poimanje, najdomoljubnija hrvatska plemena i obitelji: Mogorovići, Kurjakovići, Tugomirovići, Karlovići, Zrinski i Frankopani.

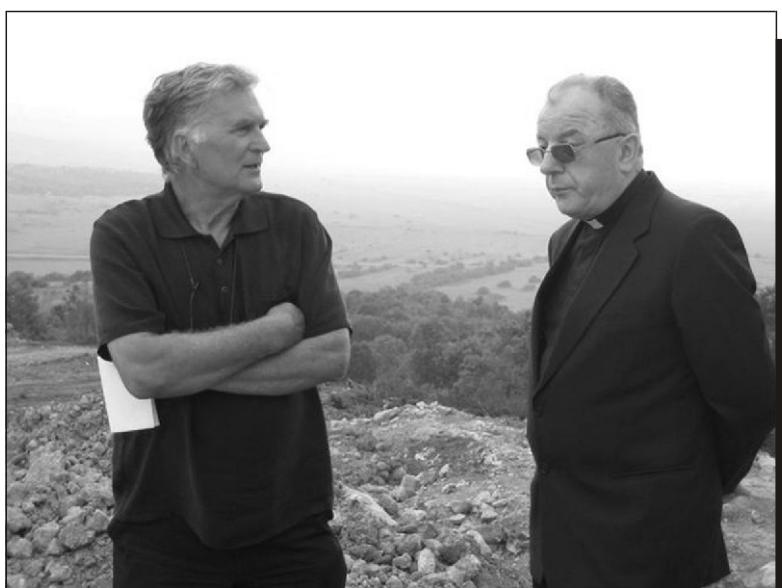
Lika je iznjedrila i nadahnula, spomenut će samo neke, slikara Miroslava Kraljevića, književnike **Šimu Starčevića, Vjenceslava Novaka, Juru Turića, Frana Kurelca, dr. Milu Budaku**, znanstvenika **Nikolu Teslu**, ideologa, Oca Domovine **dr. Antu Starčevića**.

U Lici se zbio Velebitski ustanak, senjske žrtve i pazarisko-klanačke žrtve. Ličani su svoje domoljublje svjedočili krvlju, svojim životima. Lika je kralješnica Hrvatske i zbog toga su neprijatelji hrvatskog naroda u prošlosti i sadašnjosti brutalno nasrtali na nju. Tko se u Lici rodi ili u nju dođe živjeti duboko mu se uvuče pod kožu i trajno je upisana u njegovim genima. Svjedoči to i **Petar Zoranić**, Ninjanin rođen u Zadru, potomak slavno-

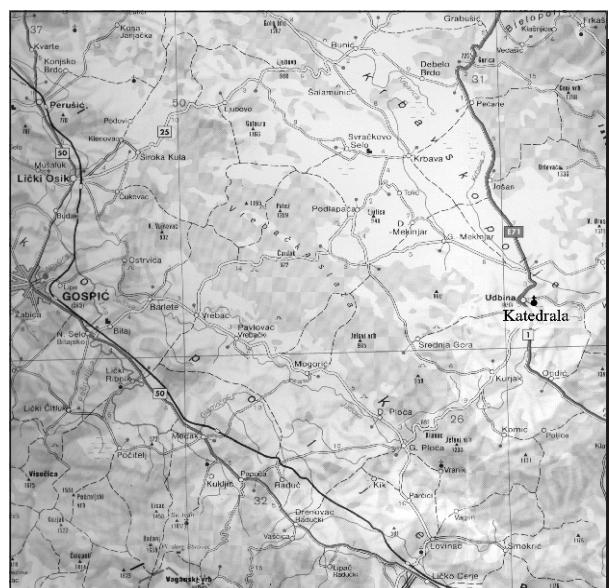
ga ličkog roda Mogorovića, svojim velebnim djelom *Planine*.

Nakon Krbavske bitke Lika je bila zapostavljena, zapravo ničija zemlja, koju su pljačkale i palile turske, a i hrvatske i austrijske postrojbe, s nakanom da se u njoj ne ukorijeni život i da tim prostorom, narušenim i gospodarski aktivnim, ne zaspodari jedna od zaraćenih strana.

Od vremena naseljavanja u naše krajeve Srbi su se priklanjali stranim vlastodršcima, s kojima je Hrvatska bila u različitim unijama, a posebice od 1918. nastankom nakazne jugoslavenske tvorevine, smišljeno, bizantinski lukavo, vršena je negativna promidžba, da je Lika surova negostoljubiva zemlja, siva i opora, zemlja vukova, u kojoj živi divlji primitivan puk, te je najbolje kloniti se Like i Ličana. "Bratski" narod Srbi, nošeni snom o Velikoj Srbiji temeljenom na nauku **Garašanina i Vuka Stefanovića Karadžića**, proganjali su većinski katolički puk, jer su Hrvati, a manjinski pravoslavni dekretom su preveli u Srbe, jer su po njima svi pravoslavci Srbi. Srbi su povlašteni u politici, državnim službama i gospodarstvu. Ta, na prijevaru i uz potporu Francuske i Velike Britanije stvorena tvorevina, potiče iseljavanje Hrvata i planski, pojačano naseljavanje u Liku Srba i Crnogoraca. Smišljeno se uništavaju povjesna nalazišta, koja svjedoče o hrvatskom bivstvu na ovim prostorima. Ruše se ostatci

N. Bašić i msgr. dr. M. Bogović na Udbini

Crkva sv. Nikole na Udbini

starih hrvatskih crkava, gradova i utvrda i od tog materijala lički Srbi grade svoje kuće i staje. Gospodarski je zapostavljen. U Liku se ne ulaze, štoviše, iz nje se izvlači, a što je posebice tragično, takav odnošaj spram Like traje i danas. U ratnim stradanjima Lika je ostala bez svog pučanstva i predvodničke inteligencije, pa je trenutno stanje poražavajuće, tragično.

No, iz žrtve i kroz žrtvu rađaju se nove vrijednote i nova dostignuća. Isus Krist nam je svojim životom i svojom žrtvom to posvjedočio. Iz Hrvatske žrtve rodit će se bolje hrvatsko sutra. Tu spoznaju i tu viziju nosio je u sebi još kao svećenik i mladi povjesničar današnji gospičko-senjski biskup **dr. Mile Bogović**. Vjerovao je da na Udbini, mjestu hrvatskih tragedija, treba izgraditi crkvu koja će svjedočiti o hrvatskoj žrtvi i mučeništvu, koja će pokrenuti "usnulu Hrvatsku". Sa svojim priateljima **dr. sc. Milanom Kruhekom, dr. sc. Zorislavom Horvatom** u onim teškim olovnim jugoslavenskim vremenima, vladavine srbokomunističkog terora, obilazi Krbavsko polje osamdesetih godina prošlog stoljeća. Traže povijesne tragove hrvatskog stradanja, hrvatskog mučeništva.

Biskup dr. Mile Bogović nošen snagom svoje vjere i nevjerljivom upornošću, viziju je pretvorio u stvarnost. Na njegov poticaj utemeljen je Glavni odbor za izgradnju Crkve hrvatskih mučenika na Udbini u kojem su čelnici Hrvatskog sabora,

Hrvatske biskupske konferencije, HAZU, Matice Hrvatske, Hrvatskog instituta za povijest, Riječke mitropolije, Ličko-senjske županije, Gospičko-senjske biskupije i Ravnateljstva hrvatske inozemne pastve. Investitor je Gospičko-senjska biskupija. Predsjedništvo Hrvatskog sabora 19. ožujka 2003. donijelo je odluku o pokroviteljstvu nad obilježavanjem 510. obljetnice krbavske bitke i projekta. Pokroviteljstvo je prihvatala i Hrvatska biskupska konferencija 3. travnja iste godine. Sveta stolica također je iskazala svoju podršku i financijsku

potporu za vrijeme posjeta *ad limina* 2006. godine.

Nakon opsežnih priprema raspisan je 5. travnja 2004. natječaj za idejno arhitektonsko rješenje CHM. Natječaj je bio javni, opći, pozivni i anonimni. Projektni zadatak podiglo je 48 natjecatelja, a u propisanom roku pristiglo je 28 autorskih rješenja. Ocjenjivački sud, u čijem sastavu su: predsjednik biskup dr. Mile Bogović, članovi: Ivan Celio-Cega, dipl. ing. arh., prof. dr. Nenad Fabijanić, dipl. ing. arh., Hrvoje Giacconi, dipl. ing. arh., dr. sc. Milan Kruhek, dipl. povj., dr. sc. Tomislav Premerl, dipl. ing. arh., Matija Salaj, dipl. ing. arh., dr. sc. fra Bernard Škunca, liturgičar, prof. Anton Šuljić, dipl. pov. umj., zamjenik člana Stjepan Mudrovčić, dipl. ing. građ., izvjestitelj Ante Pašalić, dipl. ing. arh., Gordana Vučković, dipl. ing. arh. na sjednicama održanim od 13. do 17. rujna 2004. zaključio je da nijedno ponuđeno rješenje u cijelosti ne zadovoljava. No, procijenili su da četiri rada dodatnom doradom mogu postići traženu kvalitetu. Na sjednici Ocjenjivačkog suda održanoj 22. studenog 2004. jednoglasno je donesen zaključak, da je dorađeni rad arhitekta Nikole Bašića postigao traženu kvalitetu.

Glavni odbor prihvatio je 3. prosinca 2004. zaključak Ocjenjivačkog suda i u uredu predsjednika Hrvatskog sabora, a

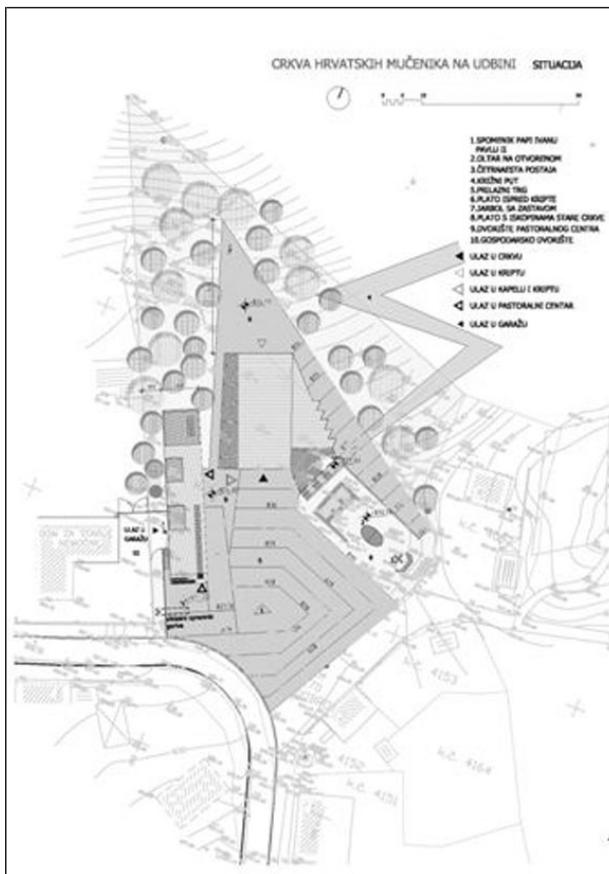
Arheološki nalazi na Udbini

pod predsjedanjem predsjednika Hrvatske biskupske konferencije. Ovim činom iza projekta stale su državna i crkvena vlast. Kamen temeljac, kojeg je posvetio papa Ivan Pavao II. 8. lipnja 2003. u Rijeci, položen je 9. rujna 2005. na Udbini.

Glavni projektant Nikola Bašić d.i.a. sa suradnicima: Jelenom Bašić d.i.a., Ivom Dević d.i.a., Matijom Galešić d.i.a., Ivanom Kujundžićem d.i.a. i Barbarom Bašić, te vanjskim projektantima suradnicima za: građevinski projekt konstrukcije Branislavom Brkićem d.i.g. iz Zadra, projektantom vodovodne instalacije i kanalizacije dipl. ing. str. Ivom Žuvelom iz Splita, projektantom elektroinstalacije i vatrodojave el. tehnič. Vjenceslavom Butićem iz Zadra, projektantom strojarske i termotehničke instalacije dr. sc. prof. Bernardom Frankovićem dipl. ing stroj. Sveučilište u Rijeci – Tehnički fakultet i projektantom za uređenje okoliša dipl. ing. agr. Mirjanom Vitlov iz Zadra, izradio je cijelokupnu izvedbenu projektnu dokumentaciju.

Crkva hrvatskih mučenika ima pet dilatacija A, B, C, D, i F. U dilataciji A nalaze se dvije cisterne za vodu, muzej i na krovnoj ploči muzeja prostran trg. U dilataciji B na razini +824,00 nalazi se kripta sa sarkofazima, a u dilataciji C također na razini + 824,00 dnevna kapela, vjeroučne dvorane s pomoćnim sadržajima. U dilataciji B na razini + 831,00 nalazi se svetište i lada crkve. Ispred crkve, na istočnoj strani, prostran je trg. Uz dilataciju B na razini +819,10 nalazi se dilatacija F u kojoj su smješteni strojarski termotehnički uređaji. Uz dilataciju B, kao odvojena cjelina dilatacija je D, u kojoj je župni stan sa svim potrebnim sadržajima.

Bruto površina CHM iznosi 3.510,40 m², neto 2.840,22 m², ozelenjena površina oko crkve s trgom iznosi 3.176,14 m², a volumen građevine iznosi 20.936,38 m³. Zvonik je visok 24,50 m, a križ 4,00 m. Crkva će biti izgrađena uglavnom od četiri osnovna materijala: armiranog betona, grubo pritesanog kamena iz domaćih ka-

Crkva hrvatskih mučenika - situacija

menoloma, stakla i nehrđajućeg čelika. Svi materijali za građenje, oprema i uređaji moraju biti hrvatski proizvod. Iznimka su samo oni materijali, oprema i uređaji, koji se ne proizvode u Hrvatskoj.

Na staklenim dijelovima poda kripte i u sarkofazima, na zavjetnom zidu, lađi i svetištu crkve unijet će se stilizirani preslici iz hrvatske povijesti, a posebice iz glagoljaške baštine. Cijeli taj prostor imat će svjetlosnu i zvučnu, a možda i mirisnu kulisu, koja će dati poseban mistički ugoadjaj.

Zidovi pročelja, zidovi i strop sarkofaga i dio zvonika bit će obložen grubo pritesanim kamenom s ličkih prostora, koji svojim sloganom podsjeća na vrijeme romanike. Trg ispred crkve i trg na začelju iznad dilatacije A bit će obložen pločastim grubo pritesanim kamenom. Naglašene sljubnice bit će ispunjene mješavinom pijeska i zemlje u koju će se posijati trava.

Cijela kompozicija prožet će se s krajobrazom, simbolizirajući izvornost i postojanost. Isticat će se obloga pročelja i zvonika od visoko poliranih ploča od nehrđajućeg čelika na kojima je ispisan

glagoljički tekst, kao simbol usmjernosti i neprolaznosti.

U središtu trga iznad muzeja na dilataciji A, oblika pramca broda, s kojeg puca pogled na Krbavsko polje, postavit će se visoki jarbol na kojem će vijoriti hrvatski barjak. Portal na pročelju do trga i začelju do Krbavskog polja bit će obložen dvostrukim visoko poliranim pločama od nehrđajućeg čeljnog lima u kojima će biti urezan tekst popa Martincu, svjedoka krbavske tragedije, napisan glagoljicom. U dijelu zvonika koji je obložen jednostrukim limom od nehrđajućeg čelika također će biti urezan glagoljski tekst. Od nehrđajućeg čelika izrađen je i na vrh zvonika postavljen križ visine 4,00 m. U zvonik će se postaviti četiri zvona.

Pokrov je također od nehrđajućeg lima položen u vidu ribljih krljušti. Cijela arhitektonska kompozicija podsjeća na brod, koji sigurno plovi zacrtanim pravcem, viziju odsukane "Zvonimirove lađe", koja plovi u bolju i sretniju budućnost.

Pripremno-istraživačko-konzervatorski radovi otpočeli su proljeće 2005. Srušen je dotrajan hotel izgrađen nad temeljima župne crkve sv. Nikole, koju su partizani zapalili 1943., a potom 1957. komunisti, "tvorci nove civilizacije", do temelja srušili zajedno sa župnim stonom. Hotel je nakon Domovinskog rata bio neiskoristiv, pa je Općinsko poglavarstvo procijenilo da ga nema smisla obnavljati. Vlasnik hotela, Nacionalni park Plitvička jezera, darovao je hotel s pripadajućim česticama za izgradnju Crkve hrvatskih mučenika. Te su se čestice mogle vratiti Crkvi putem denacionalizacije, ali se smatralo da bi taj postupak bio duži od darivanja.

Nakon uklanjanja hotela otkriveni su temelji crkve sv. Nikole. Arheološki muzej u Zadru i Muzej Like u Gospicu preuzeeli su obvezu arheološkog istraživanja. Nadzor nad arheološkim radovima vršila je mr. Tatjana Kolak iz Muzeja Like.

Za vrijeme gradnje hotela komunistička vlast nije vodila računa o svetosti grob-

Kosturi pronađeni kod katedrale sv. Jakova

Ijanskog prostora u crkvi sv. Nikole i oko nje, pa su mnoge ljudske kosti završile u nasipu. O ovome je preuzela brigu policija i druge državne mjerodavne institucije.

Pod vodstvom poduzetnog župnika fra Nediljka Knezovića, Hrvatska je vojska svojim strojevima uklonila suvišne zemljane naslage i izgradila križni put od crkve sv. Marka ispod Udbine do gradilišta Crkve hrvatskih mučenika. Izgrađen je drveni most preko rijeke Krbave i postavljeni veliki drveni križevi na svakoj postaji. Obilježavanje krbavske tragedije upriličeno je 9. rujna 2005. godine.

Na temeljima crkve sv. Nikole projektom je bila predviđena izgradnja pastoralnog centra. Investitor i arheolozi nisu prihvatali takvo rješenje. Prihvaćen je njihov prijedlog da temelji ostanu sačuvani, jer zajedno s grobištima svjedoče o mučeništvu puka ovoga kraja.

Zadržavanje temelja crkve tražilo je izmještanje pastoralnog centra. Projektant Nikola Bašić radi toga je predložio dopunu projekta. Biskup dr. Mile Bogović tražio je da se CHM pomakne više u smjeru Krbavskog polja, kako bi se dobio prostraniji trg ispred crkve za održavanja skupova. Ocenjivački sud sastao se

na Udbini 18. studenog 2005. i suglasio se s prijedlogom investitora i arheologa. Pastoralni centar izgradit će se s druge strane crkve, do Doma umirovljenika.

U sklopu pripremnih radova u dilataciji A izgrađena je cisterna za vodu, iz koje će se vodom u sušnom razdoblju opskrblji-

vati Dom za umirovljenike. Postojeća cisterna za vodu Doma umirovljenika nalazi se na crkvenom zemljištu, na mjestu na kojem će se izgraditi pastoralni centar i župni stan. Gospicko-senjska biskupija o svom trošku izgradila je novu cisternu za Dom umirovljenika.

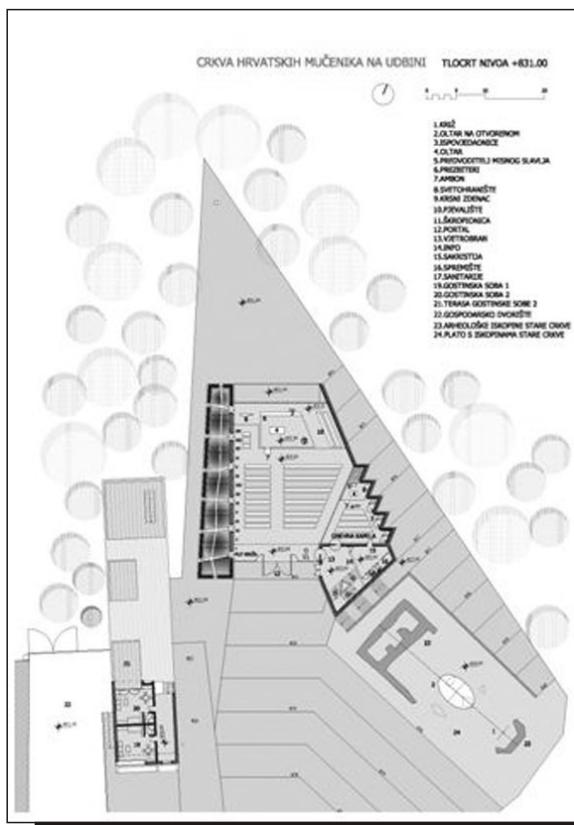
Biskup Bogović je 21. veljače 2007. imenovao: Nikolu Turkalja, dipl. theor. ekonoma Gospicko-senjske biskupije, Stipu Mudrovčića d.i.g. iz Gospicja, dekana, dr. sc. Kristijana Leniča dipl. ing. stroj., Strojarski fakultet iz Rijeke, dipl iur. Nikolu Striku iz Rijeke, Mladena Mičetića, dipl. ing. elektr. iz Rijeke u Stručno povjerenstvo za raspisivanje pozivnog natječaja i odabir izvoditelja radova.

Pozivni natječaj za odabir izvoditelja radova raspisan je 26. veljače 2007. Ponude moraju biti dostavljene do 31. ožujka 2007., a otvaranje ponuda zakazano je za 2. travnja 2007. godine. Na natječaj pozvani su: Konstruktor Inženjering d.d., Team d.d., Medimurje graditeljstvo d.o.o., Megrad-Građenje. Konstruktor inženjering d.d. zahvalio se na pozivu i nije se uključio u natječaj radi prezauzetosti. Nakon provedene kontrole i analize ponuda izabrat će se izvoditelj radova.

Nadzor nad izvođenjem građevinsko-zanatskih radova i nad izvođenjem vodovodne instalacije i kanalizacije i elektroinstalacija i vatrogajave, te uređenje okoliša vršit će Institut građevinarstva hrvatske, a nad izvođenjem strojarsko termotehničke instalacije dr. sc. prof. Bernard Franković, dipl. ing. stroj. i docent, dr. sc. Kristijan Lenič dipl. ing. stroj.

Ispred Gospicko-senjske biskupije brigu oko izgradnje i koordinaciju između svih sudionika u građenju i nadzoru vršit će graditeljski ured Gospicko-senjske biskupije, čiji je voditelj Ivan Vukić.

Vjerujem da svi sudionici koji sudjeluju u oživotvorenju ove veličanstvene ideje biskupa dr. Mile Bogovića s neizmjernom radošću iščekuju dovršenje izgradnje CHM. Za mene, osim obiteljskih događaja, najznačajniji događaj u mom životu bit će trenutak, kada sa tornja CHM

Tlocrt crkve

na Udbini zabruje crkvena zvona, a njihov zvuk prelije se Krbavskim poljem, preko grobova mučenika i dalje diljem Hrvatske, najavljujući da naše žrtve nisu zaboravljene, da njihova žrtva nije bila uzaludna i da naša hrvatska lađa sigurno brodi u bolju, sretniju i blagoslovljenu budućnost.

Obraćam se svim ljudima dobre volje, svim domoljubnim Hrvatima da svojim novčanim prilozima pripomognu izgradnju ove izuzetno značajne građevine za Hrvatsku i Hrvate, koja će postati središte hodočašćenja i okupljanja, u kojoj ćemo se napojiti osjećajem zajedništva i pripadnosti uljuđenom Narodu, koji poštuje svoje žrtve i mučenike, koji će napajajući se na ovom svetom tlu, oživotvoriti njihove ideale. •

NOVČANE PRILOGE MOŽETE UPLATITI PREKO BANAKA:

Gospičko-senjska biskupija

HRVATSKA POŠTANSKA BANKA

Kunski ţiro-račun: 2390001-1100333894
(za Crkvu hrvatskih mučenika)

Gospičko-senjska biskupija

ERSTE& STEIERMAERKISCHE BANK

Kunski ţiro-račun: 2402006-1400400362
(za Crkvu hrvatskih mučenika)

ERSTE& STEIERMAERKISCHE BANK

Devizni ţiro-račun: 70300000-98608620
(za Crkvu hrvatskih mučenika)

Gospičko-senjska biskupija moli darovatelje, da biskupiju obavijeste o uplaćenoj novčanoj potpori, jer često teško preko banaka može dobiti adresu darovatelja, pa nije u mogućnosti potvrditi prispijeće pomoći i zahvaliti se.

Priloge u vrijednosti od 1.000,00 kn i veće, biskupija će objaviti u posebno tiskanoj knjizi.

Adresa: Gospičko-senjska biskupija
(Crkva hrvatskih mučenika na Udbini)
Senjskih žrtava 36, 53000 Gospic
Tel. 053/746-407, Fax. 053/746-402
e-mail: niturkal@inet.hr

CRKVA HRVATSKIH MUČENIKA NA UDBINI

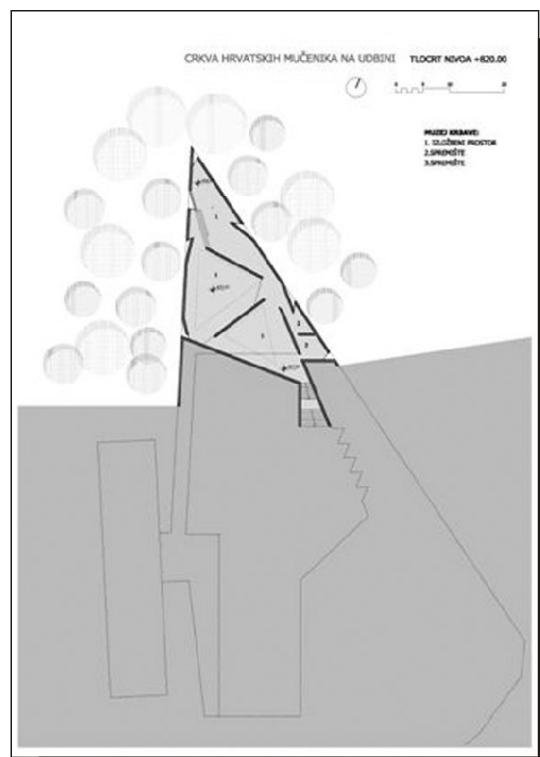
Crkva hrvatskih mučenika gradi se na udbinskom briješu, na mjestu gdje glavna gradska ulica izbija na padinu s koje se pruža veličanstven pogled na širinu Krbavskog polja. Vrijednost ovoga markantnog mjeseta potvrđuju aktualna arheološka istraživanja, koja svjedoče o bogatstvu povijesnog supstrata, čiji posljednji sloj obilježavaju ostaci crkve sv. Nikole iz 18. st.

Iako je postojanje ove crkve bilo poznato od ranije, tek su recentna arheološka istraživanja utvrdila njezin točan položaj i otkrili temelje građevine, koji su uspjeli odoljeti sustavnom uništavanju hrvatske baštine u Udbini i njezinom okruženju.

Zatečeni ostaci nemaju značajnu graditeljsku vrijednost, ali su dragocjeno svjedočanstvo mučeništva na ovom prostoru. Oni su potvrda povijesne vjerodostojnosti mjesta na kojem, gradnjom CHM, danas želimo jednako snažno svjedočiti o mučeničkom kontinuitetu, obilježenom žrtvom naših suvremenika.

Zato je jednodušno donesena odluka da se skromni, ali autentični materijalni ostaci crkve sv. Nikole, prepuni kostiju anonymnih žrtava, prezentiraju u okviru novog Svetišta kao potvrda vjerodostojnosti toposa na kojem u našem vremenu želimo podići spomen opstojnosti i mučeništva na ovome metaforičkom hrvatskom prostoru.

Prvonagrađeni projekt CHM, kojim smo pobjedili na natječaju na kojem je sudjelovalo 28 arhitektonskih ekipa, među kojima su bili eminentni hrvatski arhitekti, zasnovan je na podlogama izrađenim prije nego što su izvršena arheološka istraživanja. Zato nismo mogli znati da će se dio našeg Svetišta, a naročito pastoralni centar preklopiti s položajem arheoloških ostataka crkve sv. Nikole.

Tlocrt muzeja

Dakle, bilo je nužno pristupiti izmjeni projekta, kojom se moralo ostvariti slijedeće:

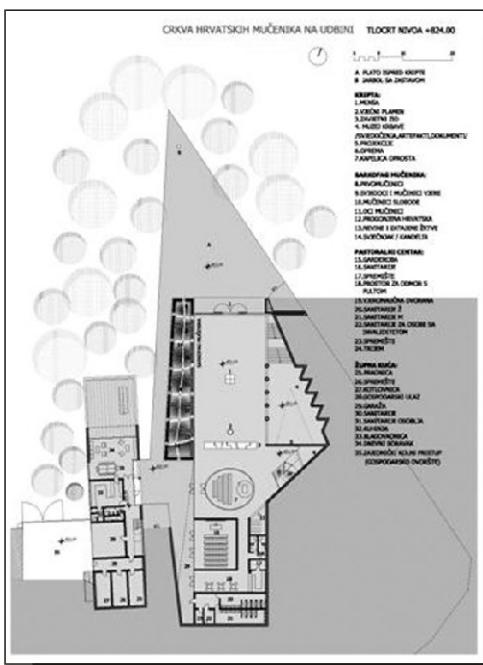
- omogućiti prezentiranje otkrivenih arheoloških ostataka crkve sv. Nikole i uklopliti ga kao dodatni simbolički element u cjelinu memorijalnog ansambla

- ostaviti oblik crkve iz izvornog projekta nepromjenjenim

- povećati prostor ispred nove crkve, uključujući u njega i arheološko nalazište i organizirati ga kao središnje mjesto za vjerska okupljanja na otvorenom.

U daljem radu koji se odvijao u više etapa i uz veliku pomoć stručnoga Ocjenjivačkog suda, koji je nastavio s praćenjem razvitka projekta u novim uvjetima, ostvarili smo konačno rješenje, u kojem je, i u pojedinim elementima i u spomeničkoj cjelini ansambla, postignut novi oblikovni i sadržajni kvalitet. Arheološki ostaci crkve sv. Nikole postat će integralni spomenički simbolički i funkcionalni element vanjskog prostora Svetišta.

Ovako prezentiran, on će svjedočiti o paradigmatskoj rezistentnosti sakralne topografije u hrvatskoj sakralnoj baštini,

Tlocrt kripte

koja se u povijesnim ciklusima iznova obnavlja na istim svetim mjestima iz čijeg tla zrače slojevite poruke duhovnoga i materijalnog supstrata.

Sadržaji memorijalnog kompleksa

CHM ima sljedeće sadržaje:

- crkvu sa zvonikom s uobičajenim pratećim sadržajima (sakristija, ispovjedaonice itd.) ukupne površine 630 m².
- memorijalnu kriptu sa sarkofagom mučenika i zavjetnim zidom, površine 605 m²
- muzej Krbave, površine 415 m²
- pastoralni centar s dnevnom kapelicom, učionicom i pratećim sadržajima, površine 410 m²
- župna kuća sa župnim uredom, gospodarstvom, stanicom župnika, kapelana te s dvije gostinske sobe, površine 682 m²

CHM imati će dakle ukupnu površinu zatvorenih prostora 2472 m².

Vanjski prostori svetišta sadrže:

- središnji prostor (memorijalni trg) s oltarom na otvorenom i spomenikom papi Ivanu Pavlu II. s arheološkim ostacima crkve sv. Nikole
- uzdignuti šiljati plato ispred kripte sa spomenikom Krbavskoj bitci
- križni put od lokaliteta crkvice sv. Marka u podnožju udbinskog brijega, do središnjega memorijalnog trga ispred CHM-a.

Izmjene u rješenju prouzročene pro-nalaženjem ostatka crkve sv. Nikole i njihovim integriranjem u memorijalni kompleks ostavili su Crkvu hrvatskih mučenika identičnom onoj iz natječajnog projekta. Značajne promjene dogodile su se u odnosima između crkve i pastoralnog centra, odnosno u arhitektonsko-urbanističkoj kompoziciji kompleksa.

Pritom je zgrada pastoralnog centra promijenila položaj, pa je u odnosu na središnji položaj crkve premještena iz istočne na zapadnu stranu parcele. Tim postupkom središnji vanjski prostor svetišta vizualno je odvojen od profanih prostora doma umirovljenika. Proširenjem građevne parcele prema sjeveru, crkva je mogla biti odmaknuta dalje od arheološkog nalazišta, na sam rub padine.

Time je, u odnosu na izvorni projekt, povećan nastupni trg, a smanjen plato prema Krbavskom polju. U konačnici, korpus crkve i zvonika dobio je još istaknutiji položaj u panoramskoj silueti Udbine.

Arhitektonsko-urbanistička konцепција

S arhitektonskog stajališta Crkva hrvatskih mučenika na Udbini predstavlja transformaciju arhetipa.

To znači da je postupak organizacije i oblikovanja crkve izведен iz bazilikalne matrice koja je transponirana u suvremenim liturgijskim i oblikovno arhitektonskim izrazima.

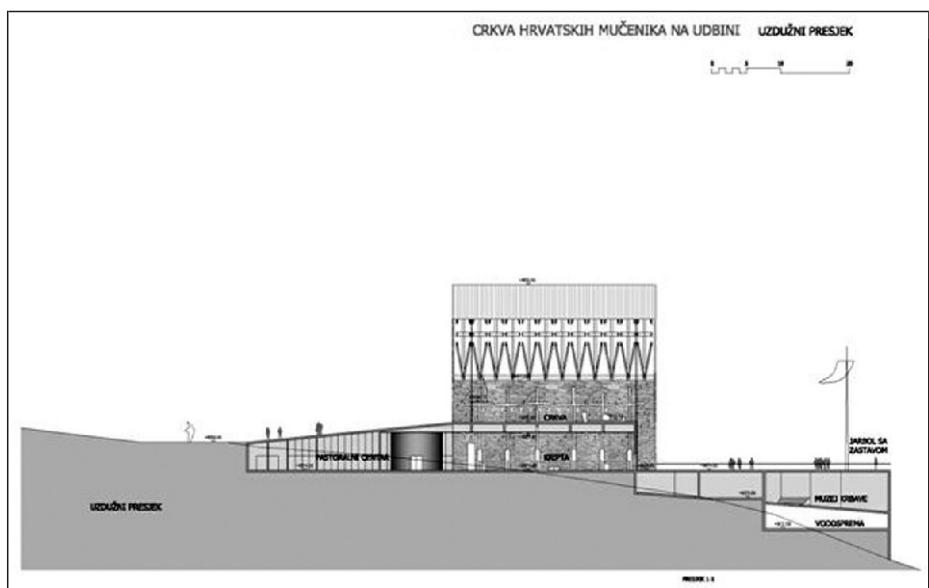
Taj izraz odgovorio je, u ovoj posebnoj prigodi, zahtjevu da se ostvari spomenički karakter crkve, ali i da se u oblikovanju unesu elementi prepoznatljive ambijentalnosti.

Promišljajući pitanje monumentalizma kao ostvarenja «...idejne dubine u organskom jedinstvu sadržaja i forme...» stojimo na polazištu da spomeničke vrijednosti Crkve hrvatskih mučenika moraju biti sadržane u memorijalnim, duhovnim i kontemplativnim vrijednostima, nasuprot monumentalnosti, koja bi se htjela iskazati gestom *grandezze*.

Urbanističku koncepciju crkve hrvatskih mučenika na Udbini u velikoj mjeri određuje i programska dualizam. Iako obje sadržajne sastavnice (crkva i pastoralni centar) predstavljaju jedinstven organizam, **pastoralni centar** više služi lokalnoj zajednici, a **memorijalni sadržaj** usmjeren je više na nacionalnu i državnu razinu služenja.

Zato svaka od ovih funkcija ima svoje mjesto i mjerilo. Župna kuća i crkva u ovom konceptu ostvaruju urbanu kontekstualnost, oblikujući rubno urbano područje u novi fokus gradskog centra.

Volumen pastoralnog centra veoma snažno pridonosi kontekstualizaciji urbanističkih sekvenci u vanjskim prostorima ansambla, poglavito onih koji se oblikuju u međuprostoru crkve i župne kuće, a koji ritmom i mjerilom produžuju, produbljuju, oplemenjuju i obogaćuju gradsko središte.

Uzdružni presjek crkve

Poprečni presjek crkve

Spomeničke funkcije, preko vertikalnog i horizontalnog akcentiranja kompozicije, ostvaruju memorijalnu znakovnost, koju odašiljaju u fizički saglediv prostor Krbave, ali žele zračiti i dalje promičući se u metaforičko mjesto, u koje se utječe cjelokupni domovinski prostor.

Memorijalnost ansambla potencirana je dinamičnom kompozicijom nove **ubbinske akropole**, čiji *crescendo* čini šiljati završetak uzdignute *esplanade*.

Kripta, memorijalni i muzejski sadržaji

Prostor kripte – učilišta hrvatske povijesti – sadržajno i prostorno je graduiran. Središnji prostor kripte u čijem težištu se nalazi **mensa** prožima se s vanjskim prostorom posredstvom posmičnog zida s integriranim »vratima u vratima«.

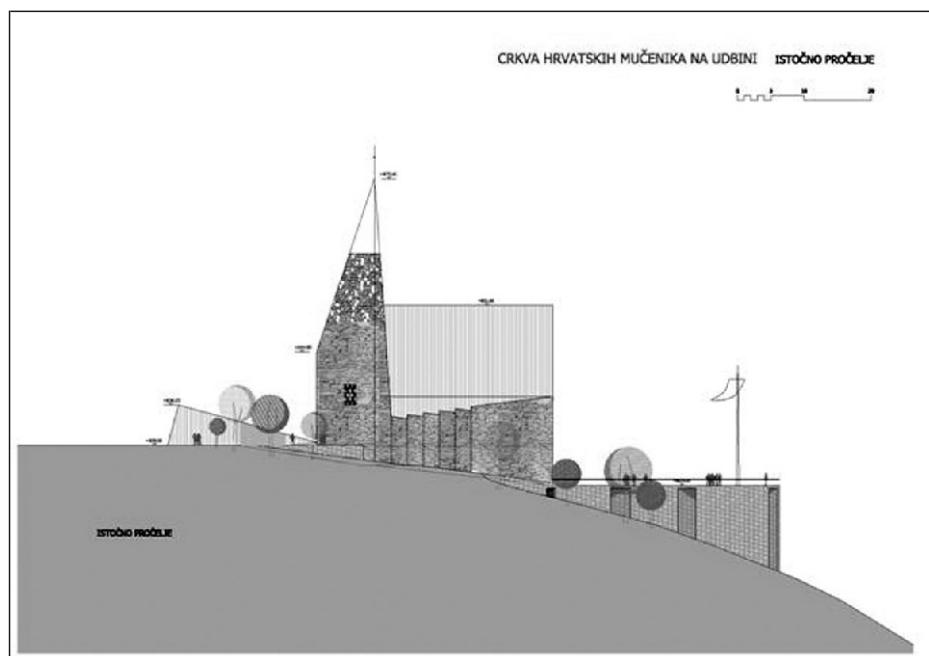
Ovaj polivalentni prostor jest mjesto saboranja i usredotočenja na spomen žrtve i mučeništva. Memorijalni ophod započinje u istočnoj lađi kripte, gdje se posjetitelji uvode u tragediju Krbavske bitke, kroz živu riječ kustosa, te razgledavanjem muzejske postavke s izloženim dokumentima, artefaktima i projekcijom tematskog filma. Zapadnu lađu čini pros-

tor najvećega simboličkog intenziteta – **sarkofag mučenika**. Na nivou kripte ovaj prostor podijeljen je u šest čelija koje su pojedinačno simbolički tematizirane:

- **Kripta prvomučenika** (od sv. Venacijia, do sv. Kvirina Sisačkog)
  - **Kripta hrvatskih svjedoka i mučenika vjere** (sv. Nikola Tavelić, sv. Marko Križevčanin, bl. Alojzije Stepinac)
  - **Kripta branitelja narodne slobode**
  - **Kripta mučenika – domovinskih otaca**
  - **Kripta mučenika progonjene Hrvatske**
  - **Kripta nevinih i zatajenih žrtava**
- Svaka od tematskih čelija obilježena je

Vjeronaučni, edukativni i povijesni susret s temama iz sarkofaga mučenika odvijat će se ispred svake čelije u središnjem prostoru kripte. Sarkofag mučenika kroz proreze u zidu ostvaruje simboličku komunikaciju s gornjim prostorom crkve. Na višoj razini sve čelije pretaču se u jedinstveni prostor sarkofaga, koji kroz proreze u zidu ostvaruje vezu s crkvom (*fenestellam confessionis*).

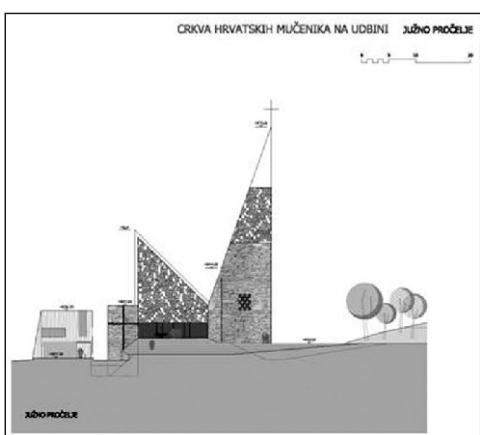
Južno pročelje kripte, nasuprot ulazu, čini **hrvatski zavjetni zid**, ciklopski kameni sklop koji simbolizira postojanost hrvatskog zavjeta na vjernost kršćanstvu u narodnoj slobodi. Ritualni ophod oko zida prigoda je na spomen i obnovu tog zavjeta.

Istočno pročelje

znakom križa, univerzalnim simbolom mučeništva i žrtve, koji kao mistični prorez u zidu i stropu unosi otkupiteljsku svjetlost u unutrašnjost sarkofaga.

Križevi se uzajamno vežu u lanac, svjedočeći kontinuitet mučeništva na ovim prostorima u njegovim povijesnim i značenjskim koordinatama. U projekciji križišta u svakoj čeliji sarkofaga gori veliki **kandelir**. Čelije su uzajamno povezane uskim prolazom, koji predstavlja proširenje križnog proreza u dnu zida, dovoljnog za kontemplativni molitveni prohod.

Južno pročelje

Crkva

Crkva, središte župnog pastoralala, organizirana je po suvremenim liturgijskim zahtjevima, ovaj put u interakciji toposa i memorijalnih atributa kompleksa.

Polazište u organizaciji crkvenog prostora jeste osnost, određena pravcem koji se u smjeru juga pretače u **autoritet glavne gradske ulice**, a u smjeru sjevera u **vizuru na prostor Krbavskog polja**.

Oblikovanje ulaznih pročelja i u crkvu i u kriptu usmjerili smo k iznalaženju odgovora na pitanje memorijalnosti i simboličke izvornosti Crkve hrvatskih mučenika.

Slijedeći taj put, oblikovali smo mrežu satkanu od *glagoljskih grafema*, kao *inox čipku* umetnutu u pročelje crkve, u kojoj bi bilo upisano svjedočenje popa Martina, ili neki drugi povijesni zapis.

Crkva i zvonik nisu suprotstavljeni kao horizontala i vertikalna, nego **predstavljaju tjemene točke kompozicijske amplitude** koja u cijelini ostvaruje **sakralnu znakovnost**.

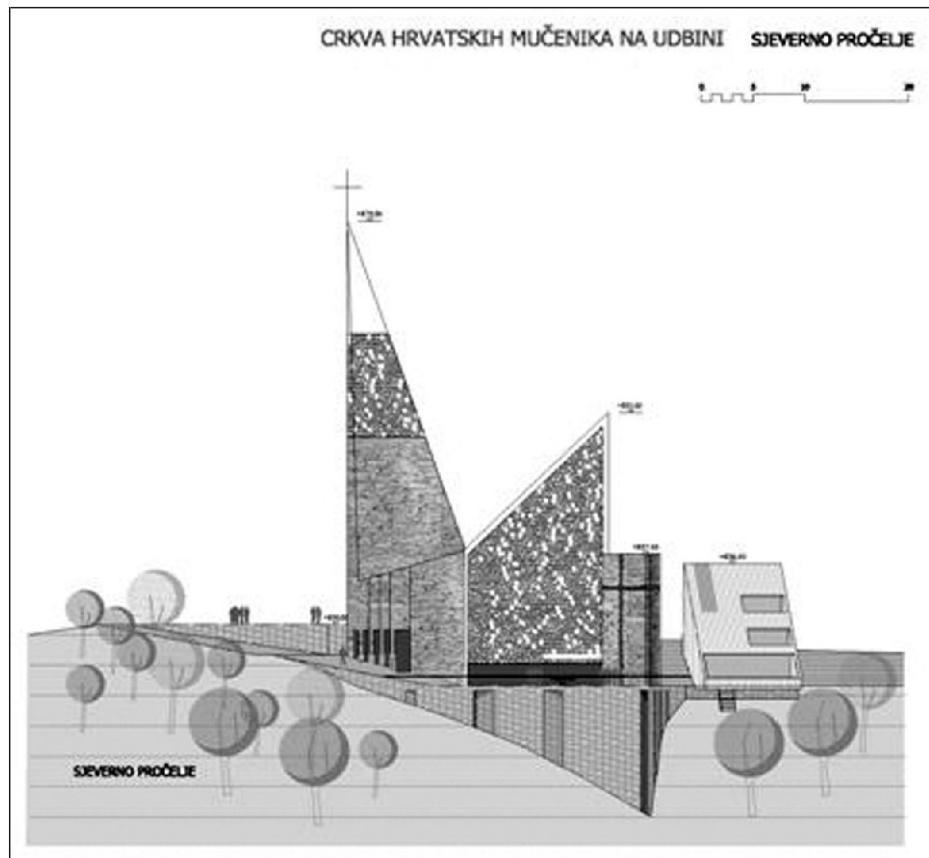
Korpus sarkofaga mučenika jednako snažno oblikuje crkvu, kao što je snažno obilježio i prostor kripte. Kao zaseban strukturalni element suhozidne teksture on simbolički i stvarno nosi krovnu konstrukciju crkve, **dinamičnu drvenu prostornu strukturu** u cijelosti sagledivu iz prostora crkvene lade.

Za pokrov crkve primjenjen je polirani INOX lim, čija tankoća daje «zgužvanu» teksturu, a refleksnost čini **pulsirajući nebeski odsjakač**.

U oblikovanju crkve vidljiva je namjera arhitektonске ambijentacije zgrade.

Pišući o sakralnoj arhitekturi Like, Zorislav Horvat poziva se na crkvu Sv. Antuna u Modrušu, na Turanjsku crkvu sv. Ivana ali i na druge ličke sakralne građevine i zaključuje da ličko sakralno nasljeđe nikad nije bilo «...tabula rasa, već specifična inačica srednjoeuropske arhitekture vezane na svoje tlo».

Našim projektom želimo svjedočiti o kontinuitetu tog stanja.

Sjeverno pročelje

Semantička osnova, kojim udbinska Crkva želi ostvariti široku i učinkovitu komunikativnost, zasniva se na regionalnoj i nacionalnoj prepoznatljivosti, koja se ne mora razaznati u «prvom čitanju». Ta prepoznatljivost ne zasniva se niti na stilizaciji (kao metodi pročišćenja i po-

jednostavljenja oblika), već u transpoziciji sakralnih arhitektonskih ikona iz jednog vremena u drugo. Mi smo uvjereni da se ta transpozicija ne ostvaruje citatima afirmiranih slika, oblika ili znakova, već implicitnim i slojevitim sustavom asocijacija, koji će kod promatrača izazvati spontanu mentalnu interakciju u postupku *otkrivanja* semantičke poruke. Kloneći se eksplicitnosti, lavirajući između naturalnog i apstraktnog, suvremeno oblikovana Crkva hrvatskih mučenika ostavlja širok prostor za sasvim osobni doživljaj sakralnog.

U tom traganju ustrajno ostajemo na onom određenju projekta, koji će prema svom programskom određenju, biti usmjeren na sjećanje, ali se njegova znakovnost neće oslanjati na anakrone arhitektonске obrasce. Iako usmjeren na štovanje prošlog, on mora biti usmjeren u budućnost.

Gradimo na Udbini crkvu u spomen davnašnjih i ovovremenih mučenika, ali je gradimo za Hrvatsku koja dolazi.

Nikola BAŠIĆ d.i.a.

DRUGA IZBORNA SKUPŠTINA SAVEZA UDRUGA BIVŠIH POLITIČKIH UZNIKA I ŽRTAVA KOMUNIZMA U BiH

Druga izborna skupštine Saveza udruga bivših političkih uzničnika i žrtava komunizma u Bosni i Hercegovini održana je 14. travnja 2007. u prostorijama ZIRAL-a u Mostaru. Rad Skupštine otvorio je dosadašnji predsjednik **Želimir Crnogorac**. Skupština je minutom šutnje odala počast

Priredio:

Želimir CRNOGORAC

Dragu Dragičevića i Ivana Karamatića. Skupština je jednoglasno prihvatile prijedloge.

njezino ime predsjedatelj izvjestio Skupštinu, da je nazočnost 76 posto pozvanih članova. Potom je Skupština jednoglasno usvojila Poslovnik o radu.

Nakon što je predsjedatelj dao riječ do sadašnjem predsjedniku i predsjedniku Upravnog odbora Saveza, Želimiru Crnogorcu, ovaj je podnio iscrpno izvješeće o četverogodišnjem radu Upravnog odbora Saveza:

1. *Zakon o pravima bivših političkih zatvorenika u Bosni i Hercegovini.* Prednacrt Zakona je rađen u listopadu 2004., a predan je u proceduru 21. listopada 2004. Istodobno smo krenuli u promičbu u više dnevnih listova kao što su *Večernji list*, *Dnevni avaz*, *Slobodna Dalmacija*, SAN. Bilo je i više nastupa na televiziji: HTV-Mostar – u dnevniku, TV-Oskar-Mostar, TV-Kiseljak. Zatražili smo i bili primljeni kod vodećih političara BiH: tada predsjednika u Predsjedništvu BiH, gosp. **Tihića**, gosp. **Jovića**. Primljeni smo kod nekoliko političara vodećih stranaka u BiH (SDA, HDZ). Svi političari su odlučno podržali i obećali pomoći oko usvajanja našeg Prijedloga Zakona. (Ali se opet pokazalo da je - obećanje ludom radovanje.) Pored domaćih čimbenika, obraćali smo se i svjetskim: Vijeću Europe, NATO-u, Human Rights Watchu, američkom veleposlanstvu u Sarajevu, Visokom

Radno predsjedništvo

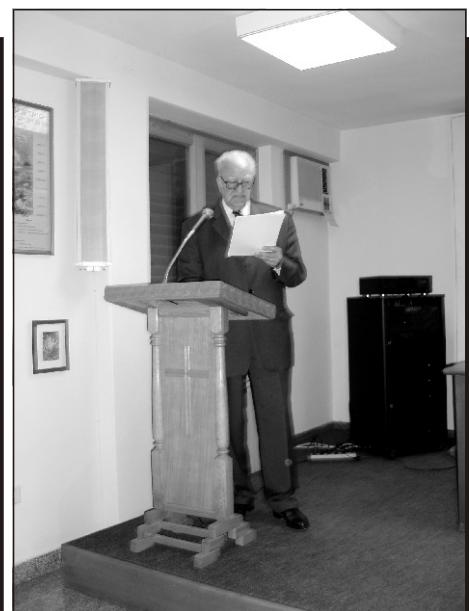
svim političkim uzničnicima, koji su svoje živote izgubili u zloglasnim komunističkim kazamatima i poslije izlaska iz zatvora u teškim životnim uvjetima, većinom bez posla i obitelji. Ovdje su posebno uključeni i poginuli u Domovinskom ratu.

Predsjednik je pozdravio nazočne vijećnike i goste koje je predstavio, te im zaželio dobrodošlicu u Mostaru. Zahvalio se svima, koji su došli, da bi dali podršku bivšim političkim uzničnicima BiH u njihovoj borbi za ostvarivanje svojih prava. Potom je predsjednik predložio Radno predsjedništvo: predsjedavajući **Jozo Radoš**, te članovi **Izet Riđanović** i **Rade Stojić**. Radno je predsjedništvo predložilo za zapisničara **Miću Matijaševića**, za ovjerovitelje zapisnika **Pavu Hercega** i **Maricu Mikulić**, kao članove verifikacijske komisije **Kažimira Vučemila**, **Mirka Borasa** i **Antu Čorića**, za članove izborne komisije **Predraga Markovića**,

Verifikacijska je komisija odmah utvrdila broj nazočnih izaslanika, pa je u

Ugledni uzvanici i članovi Saveza

Predsjednik HDPZ-a obraća se nazočnima

predstavniku u BiH, gosp. **Christianu Schwarz-Schillingu** itd. Svi naši naporile glede usvajanja Zakona nisu urodili plodom. Čak ga je i Vlada BiH na sjednici održanoj 5. veljače 2005. godine odbacila, pa radi toga nije ni došao u parlamentarnu raspravu. Mi ćemo se nastaviti još upornije boriti i tražiti naše pravo. Možda će nova Vlada imati bolje i više osjećaja za pravednost i razumjeti naše potrebe, te donijeti zakon kakav je donesen u više zemalja Europe, osim u Srbiji i kod nas u Bosni i Hercegovini.

2. INTER-ASSO. Savez udruga bivših političkih uznika i žrtava komunizma u BiH je član Inter-Asso-a i sudjeluje u radu na 5 (pet) kongresa. Iako Savez u svojoj zemlji nema definiranoga pravnog statusa niti Zakona, i dalje ćemo nastaviti s radom u Inter-Asso i njenim projektima, poput najnovijega: «Mjesta sjećanja na komunističku diktaturu u Europi u 20. stoljeću». Intenzivno ćemo raditi na obilježavanju komunističkih zločina kojih ima na tisuće u našoj domovini.

3. Lustracijski zakon. Nema pomirbe bez lustracije. Lustracija znači pročišćenje onih, koji su zločine radili. Dakle, lustracija je radi njih, a ne radi nas. Mi nismo osvetnici. Oni trebaju pročišćenje, da bi im se savjest umirila. U BiH su se sve velike parlamentarne stranke (SDA, HDZ i Stranka za BiH) iz-

jasnile za lustraciju. Ali lustracija nikako da kreće, pa nam nije jasno, tko je tako snažan kočničar. Nadamo se da će ipak krenuti.

Na upit predsjedatelja, izvješće Ž. Crnogorac jednoglasno je prihvaćeno.

Potom su se Skupštini obratili gosti i uzvanici. **Jure Knezović**, predsjednik Inter-Asso, pozdravio je Skupštinu i sve nazočne, te je govorio o obilježavanjima komunističkih zločina. Naveo je primjere iz Mađarske i Češke, te potaknuo naše bivše političke zatvorenike da se angažiraju na rješavanju ove problematike.

Gosp. **Alfred Obračić**, predsjednik HDPZ, pozdravio je rad Skupštine i nazočne, te upoznao sa radom političkih zatvorenika u Hrvatskoj. Posebno je istakao vrijednost časopisa «Politički zatvorenik» i opise odnosno svjedočenja političkih zatvorenika. Pozvao je na pretplatu.

Nakon toga je pročitan prijedlog Odluke UO o prijemu u Savez Udruženja Bošnjaka iz Sarajeva. Nakon pročitanog prijedloga, Odluka je jednoglasno potvrđena, pa je Udruženje Bošnjaka iz Sarajeva primljeno u Savez. Skupština je upoznata s Odlukom o usklađivanju Statuta Saveza s novim Zakonom o udrugama i fondacijama. I ta je odluka jednoglasno usvojena.

U izbornom dijelu skupštine, na upit predsjedatelja potvrđena je službena lista Upravnog odbora Saveza, te je nakon čitanja, ta lista jednoglasno i usvojena. To znači, da su izabrani: predsjednik Saveza – **Želimir Crnogorac**, dopredsjednici Saveza – **Izet Riđanović** i Krešimir Nižić, tajnik Saveza – **Zvonimir Mucić**, Upravni odbor Saveza: Želimir Crnogorac, **Izet Riđanović**, Krešimir Nižić, Mirko Boras, Ivan Kraljević, Jozo Radoš i Predrag Marković, Nadzorni odbor Saveza: Ante Čorić, Kažimir Vučemil i Mario Kvasina.

Na koncu se u ime svih izabranih zahvalio Želimir Crnogorac, koji je tom prigodom ukratko iznio i program rada u iduće četiri godine, te je pozvao nazočne na domjenak i druženje. •

Stari-novi predsjednik Saveza

BIBLIJSKO IZVJEŠĆE O SAMUELU ILI: KAKO JE JEDAN OD NAJPOZNATIJIH BIBLIJSKIH VELIKANA POLAGAO ZAVRŠNI ISPIT SVOGA ŽIVOTA

Samuel je došao na svijet kao dugo iščekivana, sanjana i od Boga prošena radost svojih roditelja. Njegova majka bijaše već sva ojađena i u društvu obilježena sa svoje neplodnosti. Uzalud ju je njezin plemenit muž Elkana tješio govoreći: «Zašto plačeš, Ana?... Nisam li ti ja vrijedniji nego deset sinova?» Znala je ona veoma dobro koliko je njezin muž voli, ali je i nadalje ostajala nijema u svojoj tuzi. Preostala joj bijaše samo jedna jedina nada – Božje smilovanje. Hodočastila je i nečujno molila u najpoznatijim svetištima svoje domovine. Kad je tako boravila jednoga dana u svetištu Šilo, zapazio ju je ugledni svećenik Eli; učinilo mu se kako se čudno ponaša – miće usnama, ali ne izgovara riječi, pa je pomislio da je pijana, ali kad mu je Ana povjerila svoju nevolju, Božji joj je čovjek rekao: «Podi u miru! A Bog Izraelov neka ti ispuni molitvu kojom si ga molila!»

I to se dogodilo. Rodila je svoga prorođenca – Samuela, a zatim još tri sina i dvije kćeri. Presretna i ponosna majka bijaše unaprijed svog prvorodnega Bogu obećala, pa ga je, čim ga bijaše od grudi odbila, odvela u Šilo i povjerila svećeniku Eliju, neka ga on odgaja, školuje i uvodi u Božju službu u hramu.

Tu je Samuel doživio Božji poziv, a svećenik Eli, razočaran ponašanjem svojih sinova i ujedno ohrabren Božjim pozivom Samuela, prepoznao u njemu svoga nasljednika.

Sve se to zbivalo u okolnostima koje bijahu nepovoljne za Izraelce. Njihovi susjedi, vojno sposobniji i napadački raspoloženi, provaljivahu u njihove predjele, pljačkahu njihovu imovinu i ubijaju ljudе.

Upravo kad je Eli zbog svoje starosti klonuo, a Samuel preuzimao njegovu ulogu u narodu, provalili su susjedi Filistejci. Zbio se žestok sraz dviju vojska. Izraelci dožive strašan poraz i zavjetni kovčeg (s Mojsijevim kamenim pločama), zoran znak Božje nazočnosti među njima, bude zaplijenjen.

Piše:

Dr. Vjekoslav Božo JARAK

Filistejci tada zauzeše velika prostora izraelske zemlje, ali nisu ni ubijali ni progonili pučanstvo; željeli su ga zadržati pod svojom vlašću i njime vladati – ubirati porez.

Samuel se tada smjestio u Rami, svome rodom mjestu u Efraimovu gorju, jer svetište u Šilu bijaše razoren, ali je odatle neumorno obilazio pučanstvo po bližnjim i dalnjim naseljima, posebice je redovito posjećivao važna mjesta kao što su Betel, Gilgal i Mispa. Svima je bio sve: vidjelac i prorok, sudac i vojskovođa, otac i prijatelj, ali prije svega i iznad svega u vjernosti beskrajno odan Bogu, pa Bog nije dopustio «da ijedna od njegovih riječi padne na zemlju». Na taj je način «sav Izrael od Dana do Bejtšebe», što znači od najsjevernije do najjužnije točke u Palestini, spoznao kako je Bog Samuela učinio svojim prorokom u Izraelu pa se njegova riječ prenosila cijelom narodu.

Postupno su se počeli javljati znaci preporoda. Izraelci su se oslobođali poganskih običaja, povezivali se sa Samuelem i preko njega i njegovih molitava s Bogom i međusobno; jačali su: potiskivali su Filistejce i oslobođali svoja naselja. U zemlji je zavladao mir.

Međutim vrijeme je užurbano protjecalo, Samuel je stario i – ostario, a njegovi sinovi, koji su ga trebali naslijediti, nisu bili dozreti za službu koju bijahu preuzezeli od oca. Naprotiv! Bijahu je nedostojni. To je postalo izvorom nezadovoljstva u narodu i tuge u Samuelovu srcu. Učestalo su se javljali glasovi u narodu i pozivi Samuela neka im na čelo postavi kralja.

Samuel ne bijaše tomu sklon. Njegova nesklonost uspostavi kraljevske vlasti u narodu povećala se s isticanjem želje u narodu koja se javljala s dvojbenim izričajem; prvaci narodni bijahu naime došli k njemu u Ramu sa zahtjevom kako bi im

postavio kralja kao što ga imaju drugi narodi. To je u Samuelovim ušima zvučalo gotovo bogohulno! Zar nije u Izraelu ustaljeno vjerovanje: Bog je kralj, On jedini! Mi smo njegov narod, sluge njegove – njegovi miljenici ako izvršavamo njegovu volju! Zar kraljevi među poganskim narodima nisu gospodari života i smrti, nasilnici koji tlače i svoj narod i sve podanike, zar ne ubiru neprimjerene poreze? Zbunjen svim tim i mnogim drugim pitanjima, Samuel se sustezao uđovoljiti narodnim prvacima. Nu on nije bio nerazuman. Vidio je koliko susjedni narodi pritišču Izraelce, posebice oni vojno jači poput Filistejaca i Amalečana, a znao je kako ni u svojim sinovima nema zdravo uporište za obranu naroda od stranih i domaćih tlačitelja. U molitvi je konačno doživio i poticaj od Boga neka udovolji želji naroda. I on je to učinio. Kad je narod izrazio jednodušnu želju da im Šaula, sina Kišova iz plemena Benjaminova, posveti za kralja, on je to učinio.

Cinilo se kako će se odnosi Samuela i Šaula odvijati skladno, u razumijevanju i suradnji. Svečanost ustoličenja i predstavljanja kralja narodu protekla je u najboljem redu. Samuel je, predstavljajući Šaula narodu, rekao: «Vidite li koga je izabrao Gospod? Nema mu ravna u svemu narodu! I sav narod uze kliktati i vikati: 'Živio kralj!'»

Nažalost, nije dugo potrajalo i pojavile su se nesuglasice. Prva se odnosila na prinošenje žrtve uoči velike bitke s Filistejcima, a druga na provedbu zakonskih odredbi o kažnjavanju neprijatelja. Izvješća o tim nesporazumima napisana su znatno kasnije i oblikovana isticanjem Šaulove krivice. Ozbiljna pak raščlamba pokazuje složenost, koju nije moguće glatko proglašiti Šaulovom krivicom. U prvom slučaju – sukladno dogovoru Samuela i Šaula – trebali su se njih dvojica susresti u točno određen dan, prije odsudno važne bitke, pa bi Samuel prinio žrtvu za sretan ishod sukoba. Međutim, Samuel nije došao pravodobno, te se narod počeo razilaziti. Bo-

PROLJEĆE SE BUDI

*Ne gubite nadu!
Ponavljajte dnevno:
Živimo u slozi!
Vjerujte u sebe.
Poštivajte pređe.
Sačuvajte međe.*

*I sve ovo blago
što Hrvatska ima!*

*Proljeće se budi
i nestaje zima!*

Višnja SEVER

jeći se rasula u svojim redovima i silovita udara filistejske vojske, Šaul je, ne čekajući više Samuela, prinio žrtvu. Kad je Samuel naknadno došao i to saznao, oštro je prekorio Šaula. U to doba – to treba reći – u izuzetnim je okolnostima bilo dopušteno da netko izvan svećeničkoga staleža prinese žrtvu.

U drugom slučaju, pobjedivši Amalečane – prema ratnim zakonima – Šaul je morao sav ratni plijen uništiti kako nitko

NEKA SPAVA

*Ne vidim ništa ispred sebe
Neka spava moja ljubav
Ona ima oči i zna da sam ja
Negdje ispred nje i lutam
Kao što cijelog života lutam
Kao izgubljen netko
Koji ne zna pronaći mjesto svoga
Stanovanja
Na nekoj uzvisini i gledati ispred sebe
Neka spava moja ljubav
Ne smijem je buditi u svom izgubljenom
svijetu
Jer ona kao sjena i u snu
Za mnom korača
Neka spava moja ljubav kao malo dijete
Pogledom me ne može zaustaviti
Dok ja hodam iako stojim
Jednostavno ne mogu stati
A ona spava
Neka spava*

Bruno ZORIĆ

ništa ne bi sebi prisvojio (rat se ne smije voditi radi plijena!) i strogo kazniti krivce rata kako se ne bi ponovno drznuli i zaratili. Šaul nije uništilo sav ratni plijen i nije pogubio neprijateljskoga kralja Agaga, jer je tako njegov narod želio. Jedan dio plijena je uništilo, ali ugojenu stoku ostavio je na životu kako bi je, po želji naroda, prinio za žrtvu. Samuel se nije zadovoljio Šaulovim odgovorom. Odlučno je rekao kako poslušnost Božjim odredbama ima prednost pred žrtvama koje mu se prikazuju u svetištu, a kralj Agag ne može biti pošteđen jer je «njegov mač mnogim ženama oteo djecu». Prekorivši još jednom Šaula, Samuel pogubi Agaga i ode u svoju kuću u Rami. Otada se nije više susreo sa Šaulom.

Koliko god navedeno izvješće djelovalo uvjerljivo, ono to nije. Dvojbeno je, je li Šaul zbog svojih postupaka izgubio Božju naklonost i zaslužio da bude odbačen. Nedvojbeno je upravo to zaključio pisac izvješća; vjerojatno je i sam Samuel tako mislio. Sa sigurnošću se ipak ne može zaključiti kako je to bila i Božja prosudba i osudba. Uzmemo li u obzir jedno od temeljnih načela kojih se treba držati pri prosudbi pojedinih biblijskih izvješća, posebice ako su imalo dvojbena, a ono glasi: svako biblijsko mjesto treba tumačiti u sklopu cjeline. K tomu treba imati u vidu usmjerenošć Biblijske poruke prema od Boga obećanom Kristu. Pridržavamo li se toga, onda osudbu Šaulovih postupaka treba promatrati u sklopu njegovih sukoba s Davidom, njegove bolesti i porasta Davidova ugleda u narodu kao i, vjerojatno, okretanja samoga Samuela prema Davidu.

Odlika je pojedinih biblijskih tekstova – a to je posebno svojstvo upravo dviju knjiga o Samuelu – njihova otvorenost spram prijepornih pitanja ljudi svoga vremena kao i njihova širina koja ostavlja prostor za razmišljanje i drugačije vrednovanje.

Biblija ističe pojedince ne zbog toga što su savršeni nego zbog toga što su – unatoč ljudskim slabostima – bili spremni poslužiti

SLUTNJA

*O ponoćnom satu grakću gavrani,
U srcu punom slutnje,
gnijezdo žele sviti.*

*Koraci lijeno u neizvjesno idu,
odlaze pod krošnje crne,
slutnjom ovite.
Nestaje šum rijeke crne,
hrovite.
U nirvanu nestaju kapi
što klize niz slap.*

*Koraci lijeno u sumnju gaze
noseći sobom moć kobne arije.*

Ivan DUJMOVIĆ

ostvarenju Božjih namisli. Konačan usud naroda ovisan je o njegovoj odanosti, vjeri i pouzdanju u Boga, a ne o pojedinim ljudima. «Gospod daje smrt i život... svojom snagom čovjek ne stječe pobjede,» govorila je u svom zanosu Samuelova majka Ana.

Samuelovom smrću završava veliko razdoblje židovske povijesti: od ulaska u obećanu zemlju pod vodstvom vojskovođe Jošue do uspostave središnje vlasti s izborom prvoga kralja Šaula. To je razdoblje u Bibliji predstavljeno kao doba sudaca u Izraelu. Samuel bijaše posljednji. Na kraju svoga života Samuel je pred narodom položio svoj završni ispit. On je naime pred mnoštvom sabrana naroda održao oproštajni govor u kojem je rekao:

«Ja sam išao pred vama od svoje mladosti pa do današnjeg dana. Evo me! Posvjedočite protiv mene pred Gospodom i pred njegovim pomazanikom (kraljem)... Koga sam prevario? Koga sam tlačio? Od koga sam primio mito da bih zažmirio na jedno oko?»

A oni odgovorile:

«Nisi nas prevario, nisi nas tlačio, nisi ni od koga primio ništa!»

Na to je Samuel pozvao narod da ostane vjeran Bogu:

«A Gospod ne će odbaciti svoga naroda... Ako li budete činili zlo, propast ćete vi i vaš kralj!» •

PREŠUĆENE I JOŠ JEDNOM PONIŽENE GOSPIĆKE ŽRTVE

Podivljale partizanske postrojbe ušle su 4. travnja 1945. u Gospić. U pomahnitom 24-satnom zločinačkom bijesu grad su zavili u crno. Gospić je postao grad

Grob hrvatskih mučenika, pored groba senjskih žrtava

udovica i siročadi bez jednog ili oba roditelja. Ubijali su civile i zarobljene hrvatske vojnike bez dokazane krivnje, suda i prava na obranu. Pokapali su žrtve na mjestu zločina. Najveće stratište i skupno grobište nalazi s ispred groblja Sv. Marije Magdalene, u groblju i na Balinovcu iza groblja. Zbog siline zločina i nevidenog nasilja preživjeli su nastojali sjećanja na te tragične dane potisnuti u podsvijest, zaboraviti. Nisu ni svojoj djeci

Molitva ispred spomen-ploče gospićkim žrtvama

Piše:

Ivan Vukić

pričali o tom zvijerskom srjakomunističkom zločinu u želji da ih zaštite od progona.

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika Podružnica Gospić od 1999., redovito u znak pieteta i sjećanja na mučeničku smrt svojih sugrađana i Hrvata dovedenih na likvidaciju u gospički sabirni logor s prostora cijele NDH, održava obilježavanje 4. TRAVNJA, DANA GOSPIĆKIH MUČENIKA. Ovaj čin pažnje postao je tradicija.

Hrvatsko se društvo političkih zatvorenika, zbog starosti i bolesti svojih članova, kao posljedica robijanja u komunističkim robijašnicama, polako gasi. Pokušali smo u više navrata, nažalost bezuspješno, postići dogovor s čelnicima Grada Gospića i Gospicko-senjske županije, da preuzmu brigu oko obilježavanja sjećanja na gospičke žrtve. Osim neispunjениh obećanja ništa nisu poduzeli, ne računajući to što su odobrili ELEKTROLIKI GOSPIĆ da preko grobišta iskopa rov u koji su položili elektrokabel. Na cijeloj dužini rova uz ogradni zid groblja otkopane su kosti pobijenih. Nakon zatrpanavanja rova kosti mučenika ostale su razasute po površini. Pokupili

smo ih i nakon dvije godine lažnih obećanja lokalne vlasti, da će se cijeli prostor ispred groblja uređiti u memorijalni i otkopane kosti dostoјno pokopati, pokopali smo ih u groblju uz senjske i pazariške-žitničke žrtve.

Ove godine bilo je dogovoreno i čvrsto utanačeno da će se sveta misa zadušnica za mir duša pobijenih služiti u 18 sati u gospičkoj katedrali, a nakon mise pukće s upaljenim svijećama

predvođeni svojim svećenicima poći od gospičke katedrale NBDM, do ulaznih vrata gospičkog zatvora, pa dalje cestom smrti do križa i spomen ploče postavljene na stratištu i grobištu na ogradnom zidu groblja, te potom do groba senjskih žrtava i groba sestre mučenice **Žarke Ivasić**.

Bez dogovora s nama program je promijenjen. Da, nekima je zaista teško snaći se u ovim novim pilatovskim vremenima i othrvati novim Herodima.

Unatoč svemu postojani gospički puk okupio se pred grobljem, molio se za duše pobijenih i zapalio svijeće za spas njihovih duša. Za vrijeme molitve stajali su nad

Molitva nad grobom sestre Žarke Ivasić

nedavno prokopanim kanalom za kanalizaciju, koja je po odobrenju vlasti postavljena preko grobišta.

Razmišljam s koliko gnjeva je optuživan, **ing. grad. Tomo Jurković**, što je kao nadzorni inženjer, za vrijeme izgradnje nogometnog igrališta dopustio da se otkopane kosti iz skupne grobnice odvezu na smetlište. I ja sam u osudi bio vrlo žestok. To se dogodilo za vrijeme komunističke Jugoslavije u kojoj je mogao postupiti kako je postupio, ili ostati bez posla, na ulici, dospijeti u zatvor ili ostati za glavu kraći. Baš nije neki izbor, zar ne? Kojim pravom se nabacujemo blatom na njega, kada šutke dopuštamo da nam se to danas u Hrvatskoj događa. Sramotno!

Puhala je hladna bura, kiša je rominjala, kao da nebo plače, i kao da se ruke pobijenih uzdižu k nebu i mole: "Ne raskopavajte naše grobove, ne gazite po njima, dajte nam miran počinak". •

NEKE MOJE USPOMENE IZ MATICE HRVATSKE

...Dolazi godina 1934. a Matičina glavna skupština radi velikih posala moralu se odgoditi za listopad. Međutim, primih jedno nepotpisano pismo iz Beograda, u kome mi neka osoba piše, da je bila kod ministra unutarnjih poslova, i tu da mu je on pokazao pismo zagrebačke policije, u kome se predlaže, da, ako ove godine ne bude poslan pozdravni brzjav Njegovom Veličanstvu, da se Matica ima raspustiti, ili da joj se postavi komesar. U pismu me nepoznati pisac upozoruje da ja nisam gospodar Matice, pa da pazim, što radim, da ne uništим našu najstariju instituciju. Nakon nekoliko dana, javi se u Matici bivši ministar [Benjamin] Šuperina, bivši Radićevac, ali tada u službi kraljevoj, i reče mi, da je on meni poslao anonimno pismo, jer da znade, da policija otvara na Maticu upravljena pisma, i sada me upozoravao još jače nego u pismu da pazim, što radim i da ne uništavam našu Maticu. Ja sam to upozorenje uzeo duboko na znanje i pozvao moje pristaše u odboru, kojih je bilo preko polovica, da se s njima o tome posavjetujem. Tu sam iznio sve, što sam dobio u pismu i usmeno čuo, te ih pitao za njihovo mišljenje, "Ja gospodo - rekoh -, pozdravnog brzjava ne ću poslati, ali ispravno su me svjetovali, da ja nijesam gospodar Matice pa da je ne smijem uništiti; ali ujedno sam gospodar sama sebe, pa pozdravnog brzjava poslati ne ću; a u ovoj alternativi drugo mi ne preostaje nego da se na predsjedništvu zahvalim." Dr. [Blaž] Jurišić je uzeo riječ i rekao: "Ni nama drugima ne preostaje drugo, nego da se zahvalimo, jer u sve vrijeme bili smo soli-

Piše:

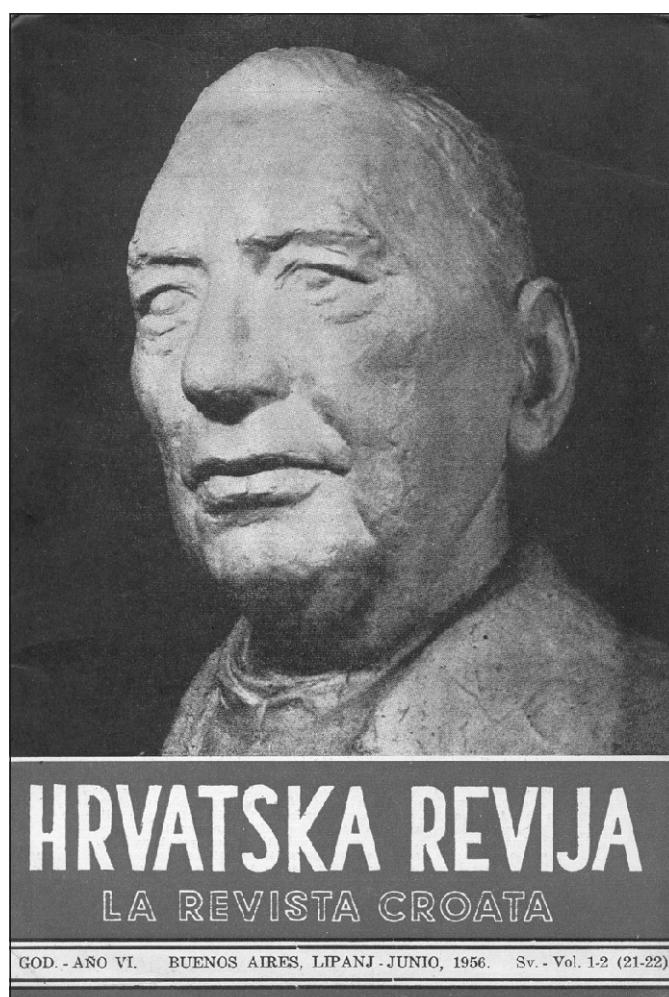
**Filip LUKAS, predsjednik
Matrice hrvatske (1928.-1945.)**

darni s Vama, pa to želimo i dalje do konca ostati." Dok mi zaključujemo zahvalu na odborništvu, udari netko ja-

smo kasnije, da se mislilo poklati više tisuća Hrvata u Zagrebu, ali su engleski i francuski poslanici bili kod ministra predsjednika u Beogradu i savjetovali, da ne bi bilo nikakvih represalija jer bi to bilo na teret države.

Iza kraljeve smrti nastavilo se vladanje u njegovu duhu, a to je u početku vodilo **Jeftićevu** ministarstvo s jednim nedemokratskim izbornim redom, s kojim je na izborima dobio većinu od 2/3 zastupnika; ali, kako ovom radu nije cilj prikazati politički razvoj onog doba već samo odraz te politike na Matičin život, to ćemo se držati samo toga. Odbor, vodeći računa o svemu, pa i o mogućnosti Matičina raspusta radi njegova otpornog držanja, sve je poduzeo, da narodu očuva njegovu u Matici uloženu imovinu. Tako je došlo do osnutka "Pramatice", komanditnog društva, da u slučaju raspusta Matice, ona nastavi svoj kulturni rad na drugoj, trgovackoj osnovici. Da narod bude u što tjesnijoj vezi s Maticom, osim redovnih i izvanrednih izdanja osnivali su se različiti nizovi knjiga. Najprije se osniva niz knjiga "Zabavnik"; zamjenjuje ga od 1936. "Suvremena knjižnica"; od god. 1936. pridolazi "Mala knjižnica", a od 1941. "Omladinska knjižnica", pa zatim "Prosvjetno-politička knjižnica", te "Knjižnica Svjetskih Pisača", Izdanje Matičinih knjiga

bilo je tako naraslo, da je Matica u jednoj godini izdavala toliko knjiga, koliko ih je Matica Ilirska izdala kroz 32 godine svoga opstanka (1842-1874.). To je po kvantitetu a isto tako i po kvalitetu najveći uspon Matičina djelovanja. Uzrok te duševne dinamike leži u našoj unutrašnjosti, u tajni, naime, naše duše, da što je pritisak veći i naš otpor je jači, pa je tiranija beogradskog vladanja

Filip Lukas (rad J. Turkalja) na naslovni "Hrvatske revije"

ko na vrata dvorane, a to je bio odvjetnik [Ivo] Stožir, koji je stanovao u Matičinoj kući, te zavikao: "Znate li, gospodo, što se dogodilo? Iz "Obzora" sam dobio vijest, da je kralj Aleksandar ubijen u Marselle-u.". Nastalo je veliko uzbudjenje, a ja se digao i rekao: "Brzjava ne ćemo poslati a ni zahvaliti se ne trebamo, a kako ćemo sami kod ovoga proći, velika je nepoznanica." Doznali

izazvala sve one skrovite naše snage, da si svoj opstanak osiguramo. Tako je pod diktaturom bilo hrvatsko izdavanje i izdavanje Matičinih djela najveće u povijesti. Kako sam na početku spomenuo, sam je Maček, pušten iz zatvora koncem 1934., dao Matici 1935. ono svjedočanstvo, da je ona svojim otporom protiv nasilnog beogradskog režima bila jedina od svih hrvatskih institucija, koja je spasila hrvatsku čast, koja će Matici ostati upečaćena kao trajni spomenik u vršenju njezina patriotizma i podizanja nacionalne svijesti.

Ovome je uspjehu mnogo pridonio i ulazak g. 1934. dr. Mile Starčevića u Matičin odbor. On je bio položio državni ispit za profesora, ali državnoga namještaja nije mogao naći, pa me je bio zamolio, ne bi li mu se moglo u Matici kakvo mjesto naći. [Franjo] Jelašić je tada bio književni tajnik, ali radi slaba zdravlja blagajnika Bošnjaka, vodio je i blagajničke poslove, premda na tom području nije bio osobito vješt, pa sam predložio književnom tajniku, da on otstupi blagajničko mjesto i da na njegovo mjesto postavimo Milu Starčevića. Odbor je na to pristao, i on je ušao u Maticu.

Premda je Matica pri njegovom ulasku financijski bila aktivna, on joj je svojim radom, s prodajom i izdavanjem knjiga, prihode znatno digao. Odbor je na njegov prijedlog osnovao po Hrvatskoj Podobore, koji su prodaju provodili i povisili a osim toga ideju naše nezavisnosti učvršćivali. U Matici je ležalo mnogo starih neprodanih knjiga, jer, kako je prije spomenuto, beogradска politika je općinama i školama sprječavala kupovanje Matičinih knjiga. Tada je odbor, u sporazumu sa Starčevićem zaveo "Dane hrvatske knjige" te su bile upriličene izložbe starih i novoizlašlih knjiga na Zrinjevcu i na Jelašićevom trgu, koje sam ja otvarao. U tri god. se prodalo za 1,400.000 (milijun i četiristotine tisuća) dinara knjiga. Glavni odbor mu je dao u Matičinom stanu nekoliko soba za posao, a druga je povoljnost pridošla time, što su i dalmatinski Hrvati raspustili pod imenom Dalmatinskog Skupa svoju čitaonicu u Zagrebu i darovali svoje izabrano po-

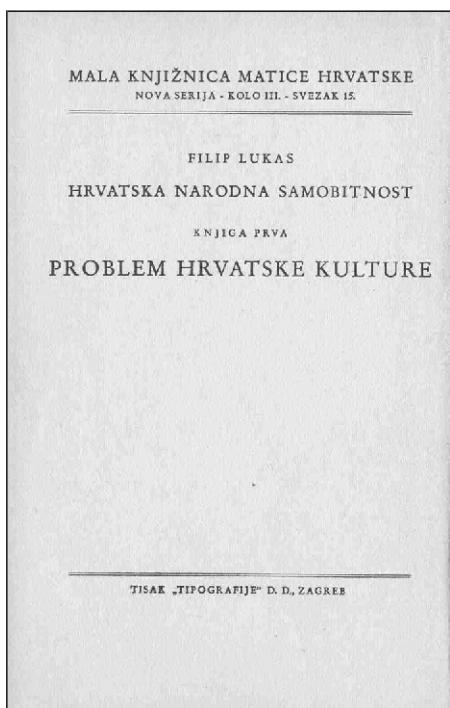
kućstvo Matici, a ona ga je predala zagrebačkom Pododboru, gdje je život i rad dnevni bio vrlo velik.

Druga politička struja se počela zapožati u vodstvu seljačke stranke poslije Mačkova povratka iz tamnice, a ta se linija nije posve poklapala s Radićevom oporukom, danom Hrvatima: "Nikada više u Beograd", već se prešlo na traženje nekog konkretnog rada, na traženju sporazuma s Beogradom. Toj struji bio je protivan i dr. [Ante] Trumbić, ali njega se nije pitalo za odobrenje; pa kad je jednom u svom domu to Mačeku zamjerio, iza Farkašića, Maček je

hotimice htjeli sakriti pravi uzrok njegove smrti, koja je nastupila nekoliko mjeseci iza toga. Međutim, njegova udovica je meni, a i drugima, potvrdila pravi uzrok njegove smrti.

Srbi kao političari su vidjeli što se sprema na tom europskom prostoru, name: dvostruka izvanjska ekspanzija: Njemačka pod Hitlerom sa sjevero-zapada, a talijanska s jugo-zapada pod Mussolinijem, pa da će srpska Jugoslavija biti lako srušena, ako Hrvati ne bi htjeli stajati kao čeoni branik prema tom dvostrukom pravcu ekspanzije. Ta je pogibelj svjetovala Beagradu, da sa Hrvatima sklopi neki sporazum. Pri tome su Hrvati dobili Banovinu Hrvatsku s autonomijom, koja, onakvim granicama opasana, s geopolitičkog gledišta nije imala uvjete za dugi život. Tako je dašlo između Mačeka i Cvetkovića do sporazuma 1939. (26. VIII.). Nego, taj sporazum i osnutak Banovine nije bio odglasan u parlamentu, jer ga, vjerojatno, parlament ne bi bio odobrio. A kada bi bila prošla pogibelj rata i parlament kao suverena vlast bila pozvana, da se o tom izjaví, vjerojatno bi bio ugovor zabačen. Već se u srpskoj javnosti protiv njega agitiralo, a sam Slobodan Jovanović, na čelu velikog broja srpske inteligencije, bio je protiv sporazuma, pače je zamjeravao vlasti, da se nije na hrvatskom prastoru stvorila i Srpska Banovina, i to baš onđe, koja bi rastavljala hrvatski primorski prostor od panonskoga sve to s ciljem, da učini nemogućim opstanak Banovine Hrvatske. Hrvati nijesu s ovakvim rješenjem hrv.-srpskog pitanja mogli biti zadovoljni, jer, prvo, njihov historijski i narodni teritorij nije bio ujedinjen, već pacijepan; drugo, jer onakav teritorij Banovine stajao je u suprotnosti s političkim i ekonomskim prilikama onaga teritorija i hrvatskog naroda; a treće, jer politička prava, dana Banovini, nisu isključivala i dalje gaspodstvo Srbije u nutarnjim i vanjskim pitanjima.

Na prigovore hrvatskih patriota, upravljene seljačkim vodjama, čujem, da se je ovako ispričavalo, a isto tako, da je i Maček te razloge navodio: da je tada postignuto sve, što je bilo u onim prili-

to odbio kao ingerenciju u njegovo pravo, što je Trumbića jako boljelo. Za Jeftićeva ministrovanja ta pokolebitost hrvatskog držanja nije bila još započela, i Hrvati su bili još složni u borbi protiv Beograda, ali iza Jeftića, za doba Stojadinovićeve vlade, a konačno za ministrovanja Cvetkovića došlo je do otvorena nastupa. Trumbiću se o tome sve tajilo; ali, kada je on o tome čuo u Tuškancu 15. VIII. 1938. od narodnog zastupnika Žige Šola, da Maček ide u Beograd, ta vijest je njega tako potresla, da ga je udarila mozgovna kap, te je izgubio svijest, i nije se znao vratiti kući. Ja sam jednom ovu vijest objavio u novinama, ali me se htjelo pobiti, jer su

kama moguće; a dodje li kasnije da po-kušaja sa srbjanske strane, da se Hrvatima u sporazumu i na prostoru dana prava umanje, da Hrvati mogu zatražiti proširenje svoga teritorija i postepeno i svojih prava. Ovako se opravdanje maglo davati prije nego se iskusio srbjanski karakter; ali, imajući iskustva u hegemonističkom srbjanskem vla-danju i neodržavanju njihovih obaveza prema Hrvatima kroz 23 godine vlada-vine, te isprike su bile samo prazne ri-jeći. Zar nijesu oni dali obećanja na Krfu i Ženevi, da će paritet izmedju njih i Hrvata biti poštivan i da će Ustav biti u sporazumu s Hrvatima stvoren, ali to se sve pogazilo. Zar nijesu oni zanijekali jednakopravnost, kada su stvorili hegemoniju, dokazujući, da oni sami u jedinstvo narodno ne vjeruju, jer jedan narod ne može stvoriti hegemoniju nad samim sobom, kako su je oni stvorili nad Hrvatima.

Mačekovo negativno shvaćanje hravatskih narodnih težnja odrazila se i na Matici Hrvatskoj. U Matici su, naime, ljudi bili prožeti idealima nezavisnosti i narodne slobode, a te je težnje i Radić upečatio u program svoje Stranke. Maček je kod svog okreta počeo mijenjati svoje držanje naspram Matičnih odbornika, pa ih je htio ukloniti iz Matici i postaviti druge ljude, koji nisu bili, po-put tadanjih Matičnih odbornika, zadjeni nacionalnom nezavisnošću. Tako je bio zamislio da ukloni iz odbora i mene kao predsjednika, a mjesto mene postaviti direktora Croatije (osig. društva) **Mihovila Nikolića**, ali, mjesto nužnih 25 potpisa, našao je samo 3, tako da je njegova namjera bila propala. Slikar **[Ljubo] Babić** mu je bio pouzdanik.

Iza neuspjeha Mačekova nastojanja da izmijeni članove odbora i da za predsjednika postavi svog čovjeka, prešlo se s dolaskom bana **[Ivana] Šubašića** na nasilje, te se Matici silom na-metnuo komesar u osobi profesora **Ante Martinovića**. Dr. **Milan Martinović** rekao mi je ovdje u Rimu, da je njegov brat Ante bio protiv svoje volje pos-tavljen za komesara, te ga htio time, to-bože, ispričati kao nekriva. No, kada se znade da nijedan čovjekov čin ne može se izvršiti bez njegove volje i pristanka,

a još manje protiv vlastitog uvjerenja, te prema tome ta isprika nema nikakvog opravdanja, a još manje logike. Iako, možda, dr. Maček nije pokrenuo inicijativu za postavljanje komesara Matici Hrvatskoj, ali je ipak potvrdio to pos-tavljanje, pa je i on u povijesti Matice, te naše najstarije kulturne institucije, urezao djelo, koje ne može služiti na čast ispravnim ljudima.

U kakvom je duhu mislio Maček os-tvariti hrvatske želje i težnje, najbolje se može zaključiti iz njegovog govora, od-ržanog 12. VII. 1939. na objedu kad patrijarhe Gavrila u Srijemskim Karlov-cima (Glasnik Srpske pravoslavne

crkve u br. 1. 2. januara 1940.). Na tom su objedu bili prisutni, osim patrijarhe **Gavrila [Dožića]**, još neki drugi pra-voslavni episkopi, medju kojima se isti-cao niški episkop Jovan te nekoliko mi-nistara, posebice ministar predsjednik Cvetković i Maček.

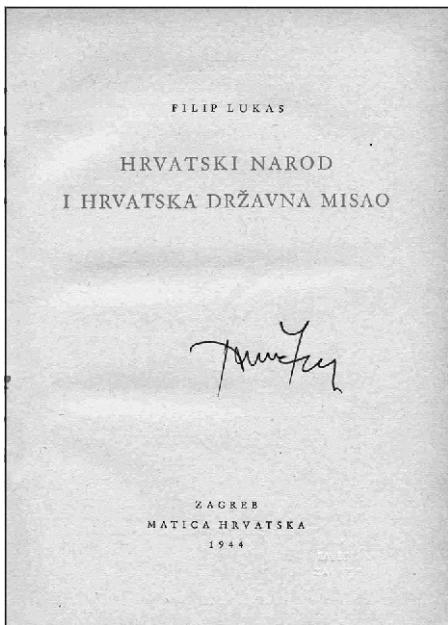
Niški episkop držao je nazdravicu Mačku i spomenuo, kako je davno jednom bio tu prisutan i biskup Stros-smayer, te nastavio: "Mi Srbi neobič-nom radošću pratimo razvitak bratskog ujedinjenja, nego se osjećamo i sretnim, da vidimo ovdje predstavnika braće Hrvata, podpredsjednika vlade i pred-sjednika HSS, gospodina Mačeka."

A. Trumbić i F. Lukas u srpnju 1938.

Maček je na to odgovorio: "Vaša Svetosti, vrijedna gospodo: Na ovoj se zdravici od sveg srca zahvalujem. Predsjednik je spomenuo našeg velikog Vladiku biskupa Strossmayera, koji iako ima njemačko ime, bio je jedan od najvećih Slavena, što ih je uopće slavenski rod rodio. *Mi Sloveni* smo danas žalivože razjedinjeni, izgledamo kao da smo neki narod, ne drugoga, nego desetoga reda, ali sam uvjeren samo zato, što smo mi narod mlad, a budućnost pripada mladosti. Mi znamo da mi *Sloveni* imamo veliku prednost, koju drugi narodi nemaju. Veliki ruski pisac Dostojevski jedared je rekao: Vi Evropljani imate znanja, a mi *Sloveni* imamo intuiciju. Vaše znanje "lako ćemo steći", a naša intuicija, to će nam ostati. I ta intuicija našega velikoga biskupa Strossmayera, da je on znao da budućnost Hrvata, Srba i Slovenaca leži u jednom jedinstvu. Mi smo Hrvati vodili deset godina borbu! Budite uvjereni, ne protiv Srba, niti protiv slovinstva, već za priznanje naše nacionalne individualnosti, ali kada smo uspjeli, sada možemo da zajašimo u slovinstvo i jugoslovinstvo".

Iz analize Mačekovih riječi, vidi se, da je on na osnovi svojih dokaza postavio predpostavke slavenskog nar. jedinstva, dok vrijedi zakon za Slavene kao što i za Romane i Germane, da svaki njihov narod, ma koliko u porijeklu jezika, rase i krvi imali neko srodstvo, ipak se izgradio s drugim duhovnim značajkama, nerijetko i rasnim miješanjem u posebne individualnosti kao što su na pr. Englezi i Nijemci, Talijani i Španjolci i t. d., pače izmedju nekih slavenskih naroda veće su duševne opreke, nego izmedju njih i drugih neslavenskih naroda, ali istoga kulturnog kruga, kao što su na pr. opreke izmedju Hrvata i Srba. Druga je naučna Mačekova zabluda, koja se baš sada očitavala i pokazala do kazanom, što pridaje Slavenima neku proročku intuiciju, a oni su se baš sada, kao predstavnici komunističke ideologije pokazali za rješavanje i usklajivanje čovječanskih pitanja baš najmanje sposobni i mogući, osobito sa svojom ekspanzijom prema azijskim narodima, jer u Europi nametnute nji-

hove sisteme narodi posvuda shvaćaju tiranijom i žele se toga oslobođiti.

Zar nijesu Hrvati tražili, da na svojem teritoriju budu ujedinjeni i dobiju samoupravu s proširenijim pravima, no što su ih imali za doba Monarhije? A dobili su brisanje imena hrvatskoga, i na teritoriju i na imenu naroda. Zar nije bilo opravdano, da imadu ista prava i dužnosti, dok su stvarno imali manja prava, a nametnute su im bile veće dužnosti i tereti? Sve se to ne poklapa s idejom jedinstva naroda. Izgovor nekih seljačkih vodja, da će Hrvati pri kasnijim dogovorima popraviti manjkavosti sklopljenoga sporazuma s Cvetkovićem, bila je to jedna iluzija. Promjeni Mačekova držanja bili su drugi poticaji. Svakako je jedan od njih bio njegova biološka slovenska osnovica, s kojom se je duševno od Hrvata razlikovao. On u svojoj krvi i tradiciji nije baštinio hrvatski duh, jer je bio slovenskog podrijetla, koji se kod njega počeo u trećoj fazi života jače javljati. Moglo bi mi se predbaciti, da ovo mišljenje nije točno, ali to je tvrdnja njegova vlastitog oca, koji je mnogima govorio: "Kaj se moj Vlatko meša u hrvatske poslove, ta on, nije Hrvat". Sjećam se, da je meni u razgovoru pri povijedao, kako je on u nižim razredima srednje škole u Jaski, bio starčevićanac, a u višim postao socijalista, dok se nije kasnije pridružio Radićevom pokretu. Ovime se ne tvrdi da on ne bi Hrvatima želio one njihove pravne tražbe, ali on,

da postigne neki uspjeh, bio je sklon kompromisima, da bi se počela neka praktična politika, koja bi mogla dovesti do nekog zbliženja sa Srbima, kako su to Slovenci trajno gledali postignuti. (...)

Možda je dr. Maček klasičan primjer političara kod nas, u kome se je pri kristalizaciji nacionalnog principa opažala neka neusklađenost, kao posljedica dvostrukog narodnog duha, slovenskog i hrvatskoga, koji su kroz nj progovarali; slovenskog, baštinjenog od svojih pradjedova, i hrvatskoga, od česti stečena u hrvatskoj sredini. Oba ova utjecaja imali su i neku sličnost a i neke opreke, a to se je očitovalo u Mačekovu djelovanju, pa se priklanjao sada jednom, a sada drugom izvoru. Prije Radićevog nastupa bio je sklon socijalizmu, a s Radićevom organizacijom Seljačke stranke priklonio se ovoj, jer se u njoj uskladjuju i neke sličnosti hrvatskih i slovenskih seljačkih težnja. No, kada je Radić uklopio državno-pravne težnje slobode i nezavisnosti prema hrvatskoj tradiciji u osnove svoje Stranke, tražio i državu, koju Slovenci nijesu imali kao bivša pokrajina habsburška, započinje se u dru Mačeku i neka neusklađenost. Za života Radićeva, a i u doba diktature, nije se u njemu ta neusklađenost očitovala, jer su još prevladavale hrvatske značajke, koje su se u Mitrovici postepeno slabile. No, i iza Mitrovice, za Jeftićeva ministrovanja, on je još mogao biti smatrani od Hrvata ne samo za seljačkoga, već i za narodnoga vodju. Svi smo mi željeli, da u toj ideologiji nastavi svoj politički rad. Tada u njemu započinje prevladavati slovenski duh, koji su u jugoslavenskoj državi gledali i neko ostvarenje svojih vlastitih ciljeva i težnja. Slovenci, naime, naseljeni na onom teritoriju, bili su pokrajina Habsburgovaca, pa svoje državne nezavisnosti nikada kroz povijest nijesu imali, ali, kao ustrajni, radišni i praktični ljudi, čuvali su svoj materinski jezik, s kojim su se odvajali od drugih austrijskih pokrajin, i stvarali svoju individualnost. Geopolitički položaj njihova teritorija ima i neke manjkavosti za državnu organizaciju, ali su ipak, kao jezična skupina, očuvali svoju posebnost.

Hrvati, njihovi susjedi, odmah iza svoga useljenja imali su svoju vlastitu državnu organizaciju, u jednom ili drugom obliku, i tu su zadržali kroz cijelu svoju povijest te imali i svoj državni teritorij i svoju državnu organizaciju i bili suvereni narod. S osnutkom države Srba, Hrvata i Slovenaca, Slovenci su postali neki državni subjekt, a s očuvanjem svoga književnog jezika, očuvalo se i ime naroda kao posebne individualnosti. Hrvatima se, nasuprot, parcelirao njihov tisućgodišnji državni teritorij i s njega brisano njihovo ime; kasnije se prešlo i na brisanje i imena naroda, da budu izbrisani iz života i povijesti. Te razlike izmedju Hrvata i Slovenaca nastale su u novoj državnoj organizaciji iza god. 1918. Srpski cilj je bio stvaranje Velike Srbije, u nju je morao ući i hrvatski teritorij, čemu su se Hrvati oprli i morali, kao historički narod i ljudi oprijeti. Slovenci u toj borbi nijesu bili većinom na strani Hrvata, jer su oni u Jugoslaviji ipak našli priznanje svoje državnosti, a drugo, kao praktičan i totalitaristički narod, imali su u Jugoslaviji mogućnost iseljenja sa svoga prostora i namještenja na druge, a posebno mogućnost izvoza svoje industrije, koja je po kvalitetu i raznim vrstama stajala relativno nad ostalim pokrajinama Jugoslavije, pa su Slovenci u toj novoj državi nalazili rješenje svojih mnogih problema, nacionalnih i gospodarskih.

Za Mačeka se ne može kazati, da je on bio u tim pitanjima na strani Slovenaca protiv Hrvata, ali nije bio, kao vodja hrvatske stranke, ni na strani Hrvata. Tako na pr. nije slijedio oporuку Radićevu, utemeljitelju Seljačke stranke, koji je svojim nasljednicima ostavio u oporuku: Nikada više u Beograd. Tako nije slijedio ni Trumbića ni druge nacionalne patriote, da nastave borbu za hrvatsku nezavisnost na temelju samodredjenja naroda, pa i u najgorem slučaju da povežu svoje težnje i veze s podunavskim državama u cilju konfederacije. Sve to Maček zabacuje i uspostavlja veze s Beogradom, i s opozicijom i s beogradskom vladom. Međunarodno-političke prilike su bile vrlo kritične. Beograd je htio u Europi dati utisak, ka-

ko su jugoslavenske nutarne prilike sredjene i kako je i umorstvo Radićevo kod Hrvata zaboravljen, a Maček ide u Beograd. Na kolodvoru ga je dočekao ogroman broj Srbinjaca i primili ga u triumfu; sklapa s vladom kompromise; Hrvatskoj se daje provizorno Banovina Hrvatska; nameću joj Šubašića za bana, većega izvršitelja beogradskih želja, nego bi bio i sami Srbin. Maček ulazi u vladu, a ova sklapa kompromise i s Hit-

J. Miše: Filip Lukas

lerom i protiv njega, dok nije došlo do Drugoga svjetskoga rata. Da Maček vidi, da Hrvati s njegovom političkom rabetom nijesu bili zadovoljni, Hrvati se za Jugoslaviju nijesu ne samo htjeli boriti, već na svom teritoriju razoružavaju i srpsku vojsku, pridružuju se ustasha i pozdravljaju osnutak Nezavisne Države Hrvatske, te se bore za njezin opstanak.

S ulaskom U. S. A. u rat, nastupila je nadmoć zapadnih velevlasti, i rat je svršio njihovom pobjom. I Hrvatska je tada bila likvidirana od komunista, pretežno Srba. No zapadne velevlasti same sada vide, da su uvjeti mira bili za europske narode velika nesreća, pa bacaju krivnju na pogreške Roosevelta i mirovne ugovore, pa pišu, da bi to trebalo ispraviti i stvoriti slobodnu ujedinjenu Europu. I Hrvatska je bila od srpskih komunista osvojena i veliki broj

njezina stanovništva poklan a mali broj otišao u izbjeglištvo. I sam Maček je otišao u Washington, središte svjetske politike, da ondje sačeka oslobodjenje i da se vrati u Domovinu. Svi smo se mi nadali, da je tamo on otišao kao predstavnik Hrvata, pa da će zastupati i njihove želje i prava, te tamo tražiti slobodu i samostalnu Hrvatsku. Maček je morao biti svijestan, da Wilson nije dao pravo samoodredjenja političkim strankama, ni seljačkoj ni gospodskoj, već narodima, pa da mi svi imamo pravo tražiti Državu Hrvatsku na našem historičkom teritoriju. Maček, osobita neka njegova najbliža okolina, spominju uspostavu Jugoslavije, a Maček u isto doba pregovara o tome s predstvincima Srba i Slovenaca, a ne vidi, da Hrvate ponovno izlaže propasti. Kao praktičan političar mora znati, što misle Srbi i kako su oni prema nama postupali za doba Jugoslavije, te kako su kršili zadane riječi, pa da je svaki sporazum s njima nemoguć.

Maček, da opravlja svoje razgovore s njima i s Beogradom, donosi jedan interiew (Američki Hrvatski Glasnik, Chicago, USA, 21. XII. 1955. (Bogdan Radica: Razgovor s predsjednikom Mačekom), kako je on imao dobre ciljeve u pregovorima s njima. On veli, da je njegov program imao tri točke, prvo, da dodje s njima do nekoga sporazuma preko autonomije, pa kada bi se ta učvrstila, da se provede jedna federacija, a konačno, da se svrši sa balkanskom konfederacijom, u kojoj bi svi članovi bili jednakopravni. To su samo riječi, a nemoguća provedba.

Maček je sam iskusio, da rješidbom autonomije Hrvati nijesu bili zadovoljni, i tu bi se hrvatsko-srpski sporovi bili i dalje nastavili. S federacijom ne bi se uklonile dvije činjenice: prva, da bi ipak za sve članove federacije ostali neki zajednički poslovi, i to najvažniji, s kojima bi gospodovali Srbi prema njihovu duhu, što bi gušilo razvoj i opstanak Hrvata. S konfederacijom, koja u teoriji predstavlja gotovo suverenu samoupravu, u ovom slučaju balkansku konfederaciju, ona bi bila najpogibeljnije rješenje hrvatsko-srpskoga problema. Ta rješidba stoji u suprotnosti

s geopolitičkim zakonima zemlje, s hrvatskim ekonomskim i kulturnim prilikama i željama, pa se čudim, da su je neki, inače vrijedni hrvatski pisci mogli predlagati. Takovo rješenje, o konfederaciji balkanskih država traženo od Mačeka, kao konačno rješenje hrvatsko-srpskog pitanja, ne bi bilo dobro ni s hrvatskoga, a ni s europskog međunarodnog gledišta, jer uključuje u sebi protivnosti, koje bi opet dovele do sukoba. Naime, ujedinjenju zapadnog sa srednjim Balkanom, odnosno Hrvatske sa Srbijom, stoje na putu geopolitičke opreke, kao i ekonomski i kulturni interesi Hrvata. Zapadni Balkan prema svojim zakonima zemlje, smještaju, svjetskim putovima, planinskim sistemima, nikada u svojoj povijesti nije u državno-političkoj upravi bio povezan sa srednjim, pa su ta dva dijela već sami Rimljani, gospodari cijelog Balkana, u upravi odijelili, a te iste zapreke postoje i danas, kako su postojale kroz cijelu povijest, te Hrvati i Srbi živi su svjedoci tih razlika jer svaki predstavlja drugačije ciljeve svoga razvoja. U konfederaciji balkanskih naroda, u kulturnom pogledu izgradjenih drugačije međusobom, Hrvati sa svojom kulturom ne bi našli poticaja svojem kulturnom razvoju pa iako bi bili slobodni da razvijaju svoju kulturnu vrstu, ipak državno-politička sredina ne bi im pružala mogućnost punoga razvoja, kako se to vidjelo i u Jugoslaviji.

Osim toga, kada bi se analizirale vrste i količine prirodnih proizvoda, vidjelo bi se, da Hrvati u balkanskim državama ne bi imali veliku mogućnost izvoza ni uvoza njihovih proizvoda kako su imali s podunavskim zemljama, gdje su se njihove prirodne i industrijske proizvodnje popunjavale, pa da je Maček mogao predlagati ulazak Hrvata u podunavsku konfederaciju, bila bi opravданa misao. Osim toga, za Hrvate srednji i istočni Balkan nije cilj međunarodnoga prometa, pa kada se pogleda na geografsku kartu i smještaj Balkana, vidi se, da svjetski promet ide drugim putovima, prema središtima velikih gospodarskih država. Ništa Hrvati s ulazom u balkansku zajednicu ne bi dobili, što bi njihov opstanak jamčilo i nap-

redak pomagalo. Hrvatski narod povoljne uvjete za život i za napredak može dobiti samo, ako dobije svoju nezavisnu državu. U tom pravcu mora raditi i dr. Maček, ako hoće biti i ostati predstavnik hrvatskoga naroda.

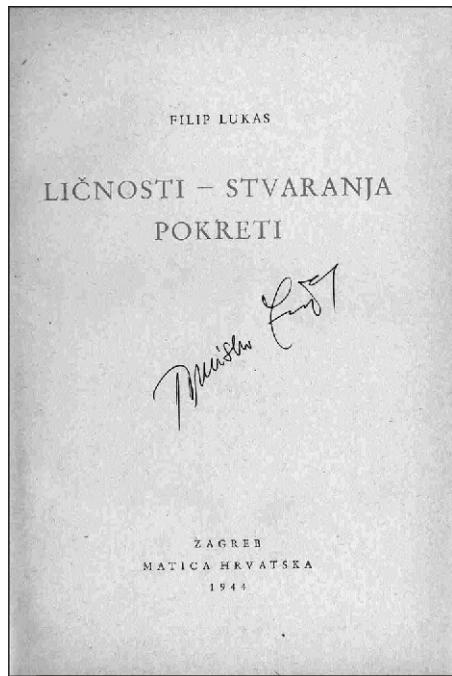
Sam Maček je mogao vidjeti, da tvrdnja Dostojevskoga o nekoj proročkoj intuiciji Slavena, kao najboljih rješitelja budućih svjetskih problema, nije točna, a dokaz mu pruža suvremeni

velevlasti, ili njihovu zajedničku protimbu razbili, ili njihovu solidarnost oslabili. Ako Rusi istinito žele međunarodni mir, oni će uspostaviti Poljsku, Istočnu Njemačku za slobodne države. Isto će tako dati slobodu Ukrajini, koja se dugo za svoju nezavisnost borila, te balističkim zemljama, pa Češkoj, Slovačkoj, Madjarskoj, Bugarskoj i Rumunjskoj. Dok to ne bude ostvareno, čitav taj njihov preokret nije drugo, nego jedan politički manevar.

Treća je Mačekova pogreška, što krije predstavlja Strossmayerovu ulogu u rješavanju nekih kulturnih i političkih pitanja. Prije svega dokazalo se, da nije Strossmayer bio za raspad bivše podunavske Monarhije, da bi se stvorila neka zajednička jugoslavenska država, već je on htio reformirati bivšu podunavsku Monarhiju u nacionalnom pogledu tako, da svaki narod u njoj na svom vlastitom prostoru dobije autonomiju, da tu može svoju narodnost slobodno razvijati. Strossmayer je htio, da se Južni Slaveni ujedine na temelju zajedničke kulture, sa središtem u Zagrebu, ali mu to nije uspjelo, kako mu je njegov prijatelj **Rieger** u jednom pismu sa žaljenjem spomenuo.

Uz to, velika većina Hrvata nije dijeli Mačekovo mišljenje, da su Hrvati bili zadovoljni s teoretskim priznanjem njihove individualnosti sa strane Srba, jer su jasno predosećali, da u zajednici s njima ovi bi nad njima dalje vršili svoju dominaciju, već su trajno tražili svoju državnu nezavisnost, jer samo u njoj su mogli ostvariti svoje želje i narodne posebnosti i dati svoje prinose općem zbijanju čovječanstva. **Svoj imperativni otklon za zajednicu sa Srbima Hrvati su dokazali god. 1941., kada su s oduševljenjem pozdravili uspostavu svoje vlastite države, za nju se borili i umirali, pri čemu je oko milion ljudi za nju živote žrtvovalo. Tako je mogao na sudu, danas najveći živući Hrvat, Nj. Uz. Kard. Alojzije Stepinac, izjaviti, da su Hrvati plebiscitarno željeli imati svoju vlastitu državu.**

(Hrvatska revija, god. VI./1956., br. 1.-2. (21.-22.), Buenos Aires, 1956.)

razvitak čovječanstva, jer komunizam, koga su Rusi uzeli za najbolje rješenje svih soc.[ijalnih], ekonomskih i duhovnih problema i silom ga kušali nametnuti cijelom čovječanstvu, daleko zaostaje za zapadnom ideologijom i duševnim i socijalnim formama života. Isti je Maček uvidio, da je s komunizmom pobijedila niža forma života, socijalnog, ekonomskog i duhovnoga, pa je ušao u krug Zapada, da odatle pobija tu tobožnju Dostojevskoga intuiciju.

No na moje primjedbe o nepostojanosti te duševne superiornosti Rusa, ispitane od dra Mačeka, baš sada dolaze vijesti, da sami Rusi zabacuju komunistički totalitarizam. To će me veseliti, izvede li se to u duhu demokracije do kraja. Ali se bojim, da će to biti neki politički manevar, da dobiju vremena, kako bi jače učvrstili svoje položaje, ili dobili u nekom pitanju pristanak kakve

HRVATSKOJ

*Ja znam, da nije danas više moda
Pred tobom sagnut ponosno si čelo,
I skidat pjesmom zlato s nebna svoda,
Ovijat njim ti mučeničko tijelo...*

*Al ja sam, prošti, nešto glave svoje
I ne ču kanit navika se starih:
Ja pjevam noću, kad se zvijezde roje,
I danju, kada svijetom sunce jari.*

*Pa komu sve te da namijenim pjesni,
No tebi, kojoj crn se otpad spremi:
Med djecom tvojom već ti borba bjesni
Za tuđe ... ko da tvoga više nema ...*

*Al bila pri tom kakve gođer sreće,
Pjevača tvoga ništa ne okrene –
Ja volim tvoje ruho i od vreće
No tuđe: bilo baš od svile cijene.*

*I zato će te dalje ko i prije
Sve pjesme moje, majčice, da slave –
Ja znam, da danas to već moda nije,
Al, ja sam, prošti, nešto svoje glave!*

Duro ARNOLD

U PREDVEČERJE

*U predvečerje kad je sunce već zašlo
i kad zapad od rumenila plamti,
tad mi se čini
kao da se zemlja nebesima diže
i kao da se nebo spušta i da je zemlji bliže.*

*O, kad bi vijekom večernja rumen htjela da traje,
a oko moje da se nikad od gledanja ne zamori,
možda bi se jednom susreli i našli
zemlja što se prema nebu diže
i nebo što je sada zemlji bliže.*

*Ali rumen nestaje i blijedi.
Kroz suzno oko gledam kako je zadnja svjetla pruga
omedila vrhove tamnih divovskih gora.
Moja duša htjela bi da se diže.
O nebo, nebo, dođi mi bliže!*

Felix NIEDZIELSKI

OPROSTI, BOŽE...

*Oprosti, Bože, što Te još uvijek zamišljam
ko dobra starčića s dugom bijelom bradom.
Ali takav si bio za me u doba,
kad sam Ti donosila kradom
prve đurđice i najslade, crvene ruže.
Takav si bio za me,
kad sam u tankoj bijeloj košuljici
sate i sate proklečala pred slikom Tvojeg
plavokosog Sina.
U doba, kada mi se u bolesnoj tmici
kakove studene crkve
ledio dah,
a ja sam osjećala samo, da je Tvoja blizina
za me i svjetlo i žar.*

*Zato mi, Bože, oprosti, ako gdješto još i danas,
kad plačem u samoći studentske svoje sobe,
sanjam, da ćeš mi doći,
s očima plavim ko oči mojega oca,
i rukama mekim ko ruke moje majke,
i svim onim što mi život uze.
I dugo bi još na Tvojoj svetoj bradi
blistale moje suze...*

Vjera KORSKY

UMORNI KORACI

*Vratit ču se Gospodu sa skromnom željom u duši,
da budem Njegova jeka,
On me davno čeka,
kada ču mu izdaleka
doći.*

*Vratit ču se Gospodu,
jer je dobar svima,
makar nije nikom rekao,
da ga voli.*

*Ne ču se lupati u prsa i hvaliti priznanjem grijeha,
nego ču nećujo u kutu za vratima stati,
a On je dobar,
pa će me i takova znati.*

*Pitat će me: Tko si, čiji si brat
i što želiš ti?*

*Tiho ču pristupiti bliže i reći:
Gospode, tražim smirenje mladosti,
sreću i slobodu Nacije.*

Gospode, ja sam Hrvat!

Mirko VUTUC

BLAŽENI ALOJZIJE STEPINAC I HRVATSKA DRŽAVA (XXXVI.)

STEPINČEVI KORACI ZA ZAŠTITU ŽIDOVA

Već u prvim svojim susretima s **Pavelićem**, Stepinac ga je molio, "da se ublaže mjere protiv Židova i Srba" (555). Jedna od prvih i poznatijih njegovih intervencija u korist Židova za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske je njegovo pismo upućeno ministru **Artukoviću** 22. svibnja 1941. Nekoliko dana prije toga počelo je, na temelju naredbe Ministarstva narodnoga gospodarstva, otpuštanje Židova iz državne službe, čime je mnogima od njih bio ugrožen životni opstanak. Samoga pak dana 22. svibnja izšla je u novinama odredba, da svi Židovi, bez obzira na starost, spol i vjeru, moraju nositi židovski znak.

Saznavši za to, Stepinac je odmah odlučno ustao protiv tih mjera, zahtijevajući u spomenutom pismu Artukoviću njihovo ukidanje. On ističe, "da će svatko odobriti, da u jednoj narodnoj Državi vladaju sinovi toga naroda i da se uklone svi štetni utjecaji koji rastaču narodni organizam". Također će svatko "sigurno odobriti nastojanje da privreda bude u narodnim rukama", kako strani elementi ne bi odlučivali o narodu i državi. Ali se ne može odobriti, "da se pripadnicima drugih narodnosti ili drugih rasa oduzme svaka mogućnost egzistencije i da se na njih udari žig sramote". Takav žig se ne udara "ni na robijaše koji su pušteni iz tamnice na koju su bili osuđeni radi ubojstva, jer se želi da i takovi opet budu korisni članovi ljudske zajednice". Vidljivim znakom nisu obilježeni "ni konkubinari, ni poznati prelubnici, pa ni same javne bludnice". Dakle, "kad se to ne čini s onima koji su svojom ličnom krivnjom zavrijedili da ljudsko društvo od njih zazire, zašto da se to čini s onima koji su bez svoje

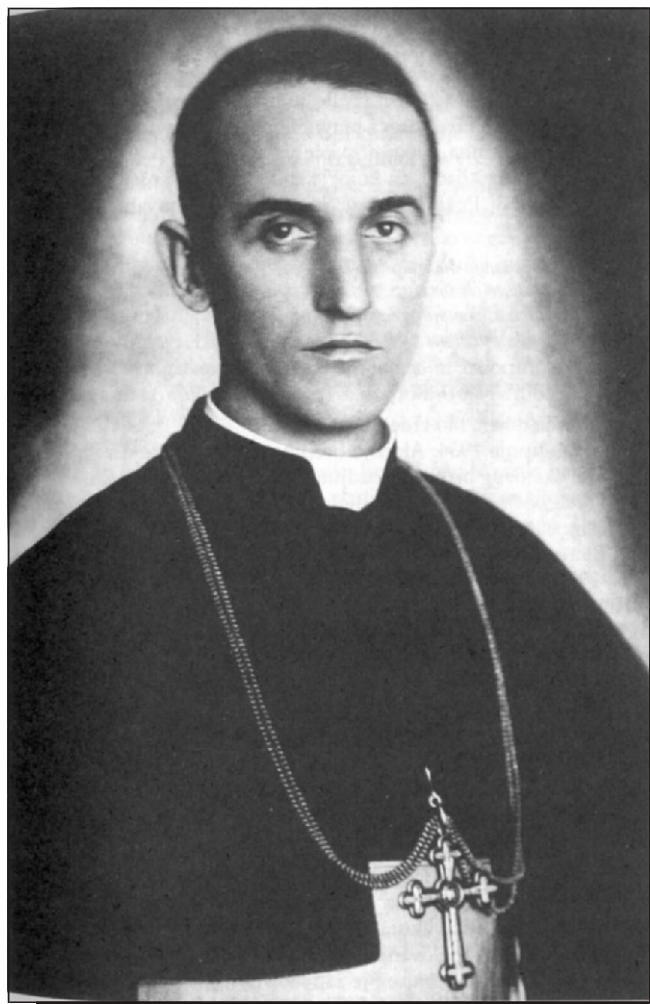
Piše:

Ivan GABELICA

krivnje članovi druge rase", pitao je Stepinac u pismu. Posebice se je osvrnuo na problem pokrštenih Židova, od kojih su se mnogi "već sasvim asimilirali i za koje nitko nije ni znao da su Židovi", a među njima "ima i takovih koji su se istaknuli u narodnom i ustaškom pokretu". Zato je upitao ministra: "Zar će sa žutom trakom oko ruke dolaziti na sv. misu i pristupiti sv. Pricašti?" Dao je do znanja, da će biti prisiljen upozoriti Židove katoličke vjere, "da ne nose te znakove, da ne budu smetnja i senzacija u crkvi" (556). Time je Stepinac najavio građanski neposluh državnim vlastima.

Kako mnogi povjesni pisci tvrde, on je ovom svojom intervencijom djelomice uspio, pa su pokršteni Židovi bili oslobođeni nošenja židovskoga znaka (557). Hrvatski katolički episkopat, dakle i nadbiskup Stepinac, kompletno je ustao u obranu Židova na svomu zasjedanju u Zagrebu 17. i 18. studenoga 1941. Prema Stepinčevu izvješću papi **Piju XII.** od 3. prosinca 1941., kao što je već rečeno, Hrvatska biskupska konferencija je uputila Paveliću pismo, "tražeći human odnos prema Židovima ukoliko je to još moguće zbog prisutnosti Nijemaca" (558). Krajem veljače i početkom ožujka 1942. Zagrebom su se pronosili glasovi o masovnom hvatanju Židova i odvođenju u zatočeničke logore. Saznavši za to, Stepinac se je odmah 7. ožujka 1942. opet pisom obratio ministru Artukoviću, moleći ga, da sprječi "svako nepravedno postupanje protiv građana, kojima se individualno ne može ništa kažnivo predbaciti". Uz to je naglasio, "da nam ne može služiti na čast, ako nam se kaže, da smo najradikalnije, tj. najokrutnije rješili židovsko pitanje". Po njegovu shvaćanju, "rješavanje toga pitanja smije značiti" samo "kažnjavaće nepravda, koje su Židovi počinili, no ne može dati pravo, da se individualno nevine ljudi progoni" (559).

To nije bio i zadnji put, da se je on pred hrvatskim vlastima zauzimao za Židove. Često je to činio zajedno s apostolskim pohoditeljem u Hrvatskoj opatom **Marconeom**. Izvješćujući 10. svibnja 1943. kardinala **Maglionea** o boravku u Zagrebu Reichsführera SS-a **Heinricha Himmlera** i o odvođenju Židova u Njemačku, Marcone je napisao, da ni on ni nadbiskup Stepinac nisu "propustili uputiti se ministru unutrašnjih poslova (Artukoviću – op. I. G.) za zagovaranje židovske stvari" (560). Stepinac je hrvat-

Nadbiskup Stepinac

skim državnim vlastima upućivao prigovore zbog postupanja prema zatočenicima prilikom odvođenja u logore, a u svojim je propovijedima više puta napadao rasičku teoriju, što je sastavni dio njegove djelatnosti u zaštiti Židova. To će biti potanje obrazloženo, kada bude govora o njegovu odnosu prema logorima i prema nacional-socijalizmu. Sve to dokazuje, da se je on zauzimao ne samo za pokrštene, nego za sve Židove i za sve ljude, bez obzira kojoj vjeri pripadali.

No, naravna je stvar, da se je bl. Alojzije Stepinac, kao katolički nadbiskup, naročito zauzimao za Židove koji su prešli na katoličku vjeru ili su bili u braku s katolikom odnosno katolkinjom. To mu je kao nadbiskupu bila i dužnost, a s obzirom na političke prilike, u kojima je djelovao, obrana takvih imala je veće izglede na uspjeh, pa je s pravom računao, da je bolje zaštiti nekoga nego nikoga. Zato se je odmah 23. travnja 1941., kada je najavljen donošenje protužidovskih propisa, obratio pismom ministru Artukoviću, skrenuvši mu pozornost, da "imade dobrih katolika koji su židovske rase i koji su iz uvjerenja konvertirali iz židovskog vjerozakona", da "imade među njima i takovih koji su se istaknuli kao dobri hrvatski nacionalisti", zbog čega bi "bilo potrebno da se kod donošenja potrebnih zakona uzme u obzir" takove konvertite (561). Za takove se je zauzela i Hrvatska biskupska konferencija, kada je na svomu zasjedanju u Zagrebu 18. studenoga 1941. zaključila, "da se Poglavniku Nezavisne Države Hrvatske upravi ova molba: Židovi, ili potomci Židova, koji se nakon vjerskog prijelaza u katoličku Crkvu uopće više Židovima ne drže, nego sudjeluju u svim hrvatskim i vjerskim i rođajučnim akcijama, neka se zaštiti njihova osobna i građanska sloboda i neka im se povrati njihova imovina u posjed i vlasništvo" (562).

Jednakom odlučnošću Stepinac se je borio, da zaštiti mješovite brakove sklopljene s nekrštenim Židovima u Katoličkoj crkvi pa prema tomu i za te Židove koji su u braku s katolikom ili katolkinjom. S toga stajališta iznimno je značajno njegovo pismo upućeno Paveliću 6. ožujka 1943. Nastalo je kao reakcija na najavljeni po-

pisivanje svih nearijaca, dakle i Židova, pa su se mnogi pobojali da će i "zakoniti supruzi biti razdvojeni, premda su im brakovi valjano sklopljeni u Katoličkoj Crkvi". Zbog toga Stepinac piše: "Poglavnice, ako su u pitanju brakovi, valjano sklopljeni u Katoličkoj Crkvi, to ovime kao predstavnik Katoličke Crkve, po svojoj najsvetijoj dužnosti dižem glas i odlučno odklanjam miješanje državne vlasti u pitanje zakonitih brakova, koji su nerazrješivi, bez obzira na rasnu pripadnost bračnih drugova. Prema tome nijedna

mišljenje, makar u pogodbenoj rečenici, dovoljno jasno naglasio (564). Općenito se može reći, da su hrvatske državne vlasti uvijek nastojale udovoljiti intervencijama predstavnika Katoličke crkve, pazeci pri tomu, da se izravno ne sukobe s nacističkom Njemačkom. To se može razumjeti i iz pisma opata Marconeia kardinalu Maglioneu od 8. studenoga 1942., u kojem piše, da je opetovano razmatrao židovski problem s poglavnikom i šefom policije (565).

U spašavanju Židova nije se Stepinčeva djelatnost iscrpljivala samo u pisanim prosvjedima i propovijedima. On je i u ratno vrijeme pružao praktičnu pomoć svim ugroženim pojedincima i skupinama, dakle i Židovima, koji su mu se za takvu pomoć obraćali, pa je tako djelom posvjedočio ono što je zagovarao riječju. Takvi slučajevi su brojni, pa ih je nemoguće i nepotrebno sve navoditi. Navest će se samo nekoliko njih. Dana 9. siječnja 1942. zamolio je kardinala Maglionea da posreduje kod talijanskih vlasti, da dopuste useljenje u Firenz ili u koje drugo mjesto u Italiji oko 200 židovske djece od sedam do sedamnaest godina. Maglione je intervenirao, ali su talijanske vlast odabile dati takvo dopuštenje (566). Tri mjeseca kasnije, 13. travnja 1942., Židovska bogoštovna općina u Zagrebu zamolila je Ministarstvo unutarnjih poslova Nezavisne Države Hrvatske, da odobri preseljenje pedesetoro židovske djece u Tursku. Stepinac je osobno predao molbu ministru i molbi je bilo udovoljeno. Kako je samo jedanaestero djece na temelju toga odobrenja odputovalo u Tursku, Židovska bogoštovna općina je u travnju 1943. zamolila "da se povrh neiskorištenih 38 odobrenja izda daljnje za tri desetoro djece sa pratnjom". Nadbiskup Stepinac se je pridružio i ovoj molbi Židovske bogoštovne općine u Zagrebu, da se "odobri izlaz iz Nezavisne Države Hrvatske za spomenutu djecu i njihove pratioce". (567). Hrvatske državne vlasti su molbi udovoljile. Dana 28. svibnja 1942. obratila mu se je skupina od 28 žena iz Osijeka, koje su bile udane za Židove po rasi, ali prijelaznike na katoličku vjeru, moleći ga, da preporuči njihovu molbu, što su je podnijele poglavniku i

Dr. Andrija Artuković, ministar unutarnjih poslova (1941.-1942.)

državna vlast nema pravo te brakove razvoditi. Ako se posluži fizičkom silom, onda država ne čini ništa drugo nego obično nasilje, koje ne može urodit dobro plodom". Pri tome nije propustio spomenuti, da i na "vrhovima državne uprave imade takovih brakova, koji su zaštićeni", pa je protiv logike i pravednosti, "da su jedni zaštićeni, a drugi prepusteni na milost i nemilost različitih odredaba, koje nemaju temelja ni u zdravom razumu" (563).

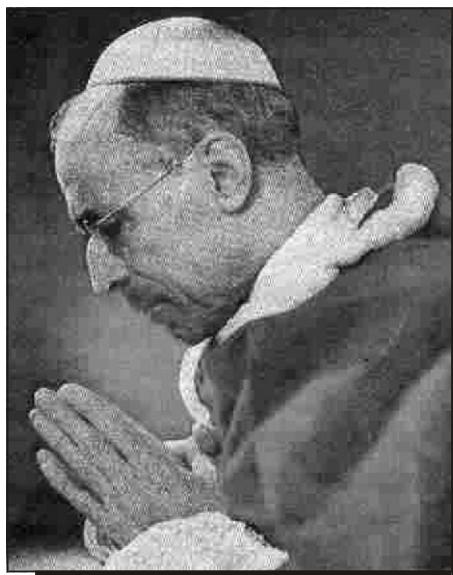
Valja istaknuti, da su ti mješoviti brakovi, dakle i osobe u takvim brakovima, u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj zaista i bili zaštićeni. Pišući ovo pismo, Stepinac je bio svjestan, da su sve te antisemitske mjere tuđinski diktat pa je takvo svoje

predsjedništvu Hrvatskoga državnog sabora za zaštitu njihovih bračnih drugova (568). Suvišno je napominjati, da je ovu molbu preporučio i da joj je bilo udovoljeno. Ta molba je bila u skladu kako s njegovim uvjerenjem, tako i s hrvatskom državnom politikom.

U životu Židova, pogotovo za vrijeme Nezavisne države Hrvatske, važnu ulogu igrala je Židovska bogoštovna općina u Zagrebu. Ona je u proljeće 1943. Ministarstvu unutarnjih poslova podnijela molbu, da joj se produži sloboda djelovanja. Tu molbu je Stepinac 8. svibnja 1943. s popratnim dopisom predao ministru Artukoviću, zamolivši ga, da se molbi udovolji i "da osobama koje su jedine preostale od općine i upućene u njezino poslovanje", dade "dozvolu rada na označenim područjima djelovanja", a "ukoliko je koja od navedenih osoba u zatvoru", da dade "nalog, da se pusti na slobodu" (569). Hrvatske državne vlasti su udovoljile također i ovoj molbi u dijelu koji se odnosi na dalje slobodno djelovanje općine.

Najpoznatiji slučaj, koji se veže uz Stepinčevu ime, jest spašavanje od nacista židovskoga staračkog doma "Lavoslav Schwartz" njegovim preseljenjem iz Stenjevca na nadbiskupsko imanje u Brezovici, nedaleko od Zagreba. S ovim spašavanjem povezane su sa svih strana raznovrsne mistifikacije, pa je o njemu potrebno nešto više reći. Židovske publikacije dugo vremena nakon Drugoga svjetskog rata posve su prešućivale Stepinčevu ulogu u tomu spašavanju. Ali ne samo židovski, nego i hrvatski pisci još uvijek jednako prešućuju ulogu, što su je u svemu tomu imale hrvatske državne vlasti (570). Naime, židovski Dom nemoćnika "Lavoslav Schwartz" nalazio se je u vlastitoj zgradi u Zagrebu, Maksimirska cesta 63, dok se tu u mjesecu travnju ili svibnju 1941. nije smjestilo Zapovjedništvo zračnih snaga Nezavisne Države Hrvatske. Nakon toga je Židovska bogoštovna općina u lipnju 1941. iznajmila u Stenjevcu dvije kuće, vlasništvo Ivana Čapeka, u koje je smjestila taj svoj starački dom. Dana 4. srpnja 1941. ravnateljstvo ustaškoga redarstva, Židovski odsjek, odobrilo je, da imenom i prezimi-

menom navedene "osobe sa prtljagom i pokućstvom presele" u taj "Dom nemoćnika u Zagrebu". Radilo se o 52 osobe i 6 članova uprave, ukupno o 58 osoba. Zatim je 11. srpnja i 4. kolovoza iste godine odobreno četvorici liječnika, da mogu svaki po jedanput tjedno odlaziti u taj Dom nemoćnika radi obavljanja liječničkih pregleda osoba, koje su smještene u Domu (571). Dakle, te osobe smještene u staračkomu domu u Stenjevcu, kao ni Židovi uopće, nisu mogle bez odobrenja redarstva napuštati svoje boravište i odlatiti kamo hoće, pa bez takvoga odobrenja nisu mogle ni preseliti se iz Stenjevca u

Papa Pio XII.

Brezovicu. Ako su se ipak preselile, to znači, da im je redarstvo za to dalo odobrenje. Zato su besmislene sve tvrdnje da su se u Stenjevcu skrivale pod označkom "Dom staraca Crvenog križa" (572). Prava je istina, da im je nadbiskup Stepinac, kada su ih Nijemci počeli ugrožavati, pa je nastala pogibelj, da budu odvedeni u Njemačku, dao smještaj na nadbiskupskomu imanju u Brezovici, a hrvatske državne vlasti odobrili, da se mogu preseliti u taj novi smještaj.

Slično se hrvatske državne vlasti prešućuju, kada se govori i piše o tomu, kako je nadbiskup Stepinac primio oko 300 slovenskih svećenika i namjestio ih po župama svoje nadbiskupije. Ali on im nije mogao dati odobrenje, da uđu u Nezavisnu Državu Hrvatsku i da rade i borave u njoj. To su mogle samo hrvatske državne vlas-

ti, pa je njihova pomoć slovenskim svećenicima sigurno jednak Stepinčevu, ako ne i veća. Ovim se ne želi ni malo umanjiti Stepinčeve zasluge, nego samo istaknuti zasluge hrvatskih državnih vlasti i utvrditi istinu. Stepinac je pomagao Židove i u mnogim drugim slučajevima. Tu svakako treba spomenuti molbu **Ivana Šalića**, nadbiskupova tajnika, podnesenu 22. ožujka 1944. dr. **Milutinu Jurčiću**, glavnomu ravnatelju Glavnoga ravnateljstva za javni red i sigurnost, koje sigurno ne bi bilo bez Stepinčeva poticaja i odobrenja, da se 18 židovskih žena i djece, dopremljenih iz Otočca u Zagreb, "pusti čim prije na slobodu, a garanciju za njih preuzet će Židovska bogoštovna općina". Što se tiče same "djece, 'Caritas Nadbiskupije zagrebačke' voljan ih je preuzeti, pa ako se ne bi moglo pustiti od rasle", Šalić moli Jurčića, "da barem budu na slobodu puštena djeca i predana 'Caritasu'" (573).

Za ovu svoju djelatnost Stepinac je dobivao priznanja onodobnih židovskih organizacija i skupina, a na toj djelatnosti mu je zahvaljivala i Sv. Stolica. Kako su Srbi i Srpska pravoslavna crkva Svetoj Stolici stalno tužakali Katoličku crkvu u Hrvatskoj, ne samo da nije ništa poduzela za zaštitu pravoslavnoga življa, nego da je čak odobrila i organizirala nasilja protiv njega, Stepinac je 24. svibnja 1943. poslao Svetomu Ocu 34 dokumenta, iz kojih se vidi, što je on osobno poduzeo u korist Srba i Židova. Na to mu je odgovorio 17. lipnja 1943. kardinal Maglione, da se je "iz obilnog materijala zasnovanog na dokumentima" upoznao s djelima, što ih je on, Stepinac, učinio za Srbe i Židove u Hrvatskoj, pa mu na tomu od srca zahvaljuje (574).

U Carigradu je za vrijeme Drugoga svjetskog rata boravio dr. **Meir Touval-Weltmann**, koji je pratilo stradanja europskih Židova i organizirao im raznovrsnu pomoć. U svomu radu susretao se je s tamošnjim apostolskim legatom **Roncallijem**, kasnijim papom **Ivanom XXII-I**, kojemu je 11. lipnja 1943. poslao ovu promemoriju: "Znamo da je mons. dr. Stepinac učinio sve što je mogao da pomogne i olakša nesretnu sudbinu hrvatskih Židova, kojih broj, prema našim in-

Nadbiskup Stepinac pred komunističkim sudom

formacijama, danas ne prelazi 2.500 muškaraca, žena i djece. Molimo Vas da izvolite prenijeti mons. Stepincu naše duboke zahvale za njegovo ponašanje i njegovu pomoć i molimo ga da nastavi putem svog visokog prestiža spašavati našu nesretnu braću, sestre i djecu, od kojih je zadnjih stotinjak uhićeno s predsjednikom dr. Hugom Konom i velikim rabinom dr. Miroslavom Freibergerom pred mjesec dana. Molimo također mons. Stepinca da intervenira kod nadležnih vlasti da olakšaju putovanje Židova iz Hrvatske u Mađarsku i Italiju, za koje se nadamo da ćemo ih prebaciti u neutralnu zemlju ili preko neutralne zemlje u Palestinu.” (575)

Dragocjeno svjedočanstvo o Stepinčevu pomaganju Židova dao je **dr. Emil Schwartz**, sadašnjim imenom **dr. Amiel Shomrony**, tajnik nadrabina **Freibergera** (576) Samo dva dana nakon što je 11. listopada 1946. jugoslavenski komunistički sud u Zagrebu izrekao Stepincu kaznu strogoga zatvora u trajanju od 16 godina i 5 godina gubitka građanskih prava **Louis Breier**, predsjednik Udrženja američkih Židova, na prosvjednomu skupu u Bronxu, u Sjedinjenim Američkim Državama,

izjavio je: “*Uz Pija XII. mons. Stepinac bio je najveći branitelj proganjениh Židova u Europi*” (577).

Stepinčevu zalaganje, da se zaštite Židovi, zapazio je i **Hans Helm**, njemački policijski attaché u Hrvatskoj, koji je o tomu 25. ožujka 1943. podnio izvješće Heinrichu Himmleru, naglašavajući da je ono neprovjereno. U njemu se navodi, da je nadbiskup Židovima “*obećao punu zaštitu*” i da se je obratio “*jednim memorandumom na papu*”. Stepinac hoće, kaže se u tomu neprovjerrenom izvješću, “*u slučaju ako sa strane Hrvata (hrvatskih državnih vlasti – op. I. G.) bude poduzeto nešto protiv Židova koji se nalaze u mješovitim brakovima, da u znak protesta zatvo-*

ri na izvjesno vrijeme sve katoličke crkve u Hrvatskoj”, jer bi ovo, po njegovu shvaćanju, “*značilo miješanje hrvatske države u prava crkve, ako bi mješoviti brakovi bili rastavljeni od strane hrvatske vlade*”. Prema Hansu Helmu, “*nadbiskup Stepinac je veliki prijatelj Židova*” (578), pa se iz te tvrdnje u stvari izvodi cjelokupni sadržaj njegova izvješća, bilo ono provjereno ili ne bilo.

Bilješke:

(*Tehničkim propustom, u br. 180 (ožujak 2007.) izostavljene su bilješke br. 546-550, pa ih objavljujemo ovdje, ispričavajući se auktoru i čitateljima. Ujedno, zbog tehničkih razloga, nakon bilješke 550 redoslijed je donekle izmijenjen.*)

- 546. Isto, str. 64. i Ernest Bauer: Razvitak hrvatskog novinstva, Zbornik "Naša domovina", sv. 2., Zagreb, 1943., str. 1049.
- 547. Kao u bilješci 545., str. 64.
- 548. Bilješka 92., tjednik "Danas", pod naslovom "Kaos na sve strane", Zagreb, 7. 8. 1990., str. 66.
- 549. Isto, tjednik "Danas", pod naslovom "Ratna psihoza", Zagreb, 21. 8. 1990., str. 66.

- 550. Ljubica Štefan: Stepinac i Židovi, Zagreb, 1998., str. 30.-31.
- 555. Alojzije Stepinac, n. dj., 92., tjednik "Danas", pod naslovom "Te Deum u čast NDH", Zagreb, 28. 8. 1990., str. 66.
- 556. Jure Krišto, nav.dj., knj. II., str. 50.-51.
- 557. Stella Alexander, nav. dj., str. 57., Jure Krišto, nav. dj., knj. I., str. 301., i Bogdan Krizman, nav. dj., str.129. i sl.
- 558. Jure Krišto, nav. dj., knj. II. str. 119.
- 559. Isto, str. 160.
- 560. Isto, str. 284.
- 561. Isto, str. 34.
- 562. Isto, str. 110.
- 563. Isto, str. 257.-258.
- 564. Isto, str. 258.
- 565. Isto, str. 228.
- 566. Isto, str. 136.
- 567. Isto, str. 280.-281.
- 568. Isto, str. 175.-176.
- 569. Isto, str. 283.-284.
- 570. Ivo Goldstein-Slavko Goldstein, nav. dj., str. 552-558.; Ljubica Štefan, nav.dj., str. 65.-93.; Jure Krišto, nav. dj., knj. I., str. 316., Isti: Sukob simbola, str. 313.
- 571. HDA, Fond 252, Ravnateljstvo usataškoga redarstva, Židovski odsjek, kutija 2, dok. inv. br. 27.256, i kutija 3, dok. inv. br. 27.556.
- 572. Ljubica Štefan, nav. dj., str. 67.
- 573. Jure Krišto, nav. dj., knj. II., str. 348.-349.
- 574. Isto, str. 299.
- 575. Isto, str. 300.
- 576. Ljubica Štefan, nav. dj., str. 36., 52., 89., 93., 96., 97. i 102.
- 577. Isto, str. 29.-30.
- 578. Jure Krišto, nav. dj., knj. II., str. 261.-262.
- 577. Jure Krišto, nav. dj., knj. I., str. 104.
- 578. Jure Krišto: Sukob simbola, str. 87. •

PRIČA JEDNOG DRAGOVOLJCA (II.)

Dne 30. srpnja 1991. izabran sam u Ratno predsjedništvo Grada Zagreba, kao član zamjenik. Predložio sam i usvojena su 4 moja prijedloga: proglašiti tzv. JNA okupatorskom vojskom i agresorom na Republiku Hrvatsku, vojarnama i vojnim ustanovama tzv. JNA uskratiti komunalne usluge, struju, vodu, plin, telefon te opskrbu, objaviti imena i adrese svih koji ratuju protiv Hrvatske, svi građani dužni su pružiti pasivni otpor okupatoru, zamrznuti sve odnose sa Srbijom, povući sve predstavnike RH iz saveznih tijela, donijeti protumjere prema onima, koji kradu našu imovinu (npr. Inine crpke), osnovati Komisiju za ratne zločine.

Klub vijećnika HDZ zadužio me sumirati u obliku pitanja sve nedoumice, prijedloge, primjedbe, koje se čuju od vijećnika i građana, na koje će odgovore dati ministri **Gojko Šušak** i **Ivan Vekić** u Starogradskoj vijećnici. Tako su 15. listopada 1991. ministri odgovarali na 30-tak dostavljenih pitanja. Puno je tog razjašnjeno, jer glasine su razarale osnovu države. Nevjerojatno je s koliko lakoće su i ozbiljni ljudi nasjedali na priče, koje su plasirane kao oblik psihiološkog rata. Još i danas plasiraju se priče (12 godina poslije rata), koje imaju zadaću stvoriti dojam u narodu, da u Domovinskom ratu nije bilo časnih ljudi. Svi su zločinci, ubojice, lopovi ili su nemoralni. Nasušna je potreba kronološki popisati sve priče i oblike psi-

Piše:

Dr. Marijan ČUVALO

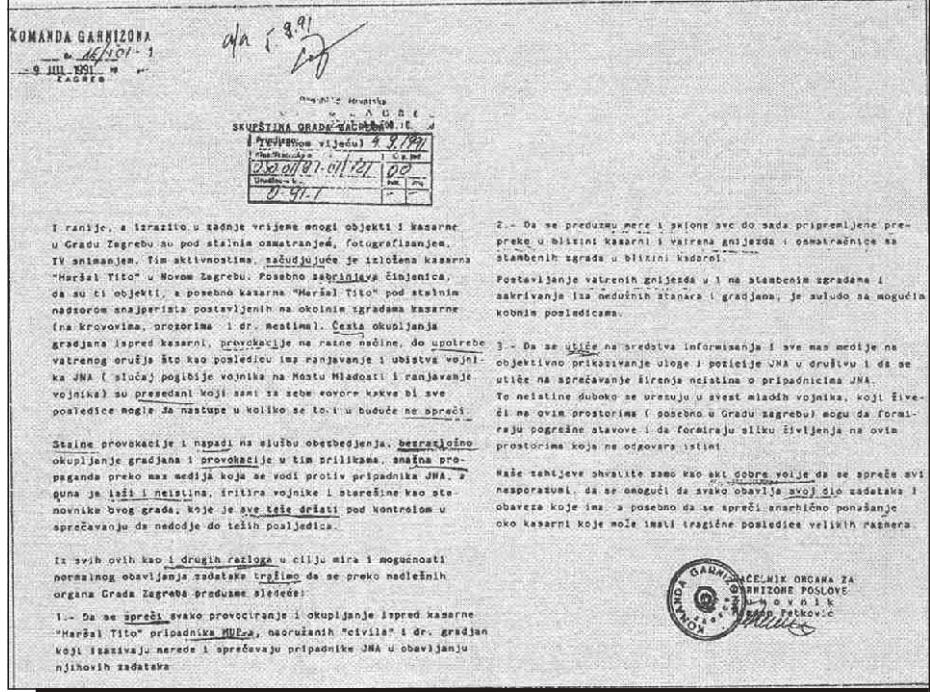
hološkog rata protiv hrvatske države, putove širenja, izvore i ciljeve. Publicirati to, jer bi mnogima, koji se olako hvataju na takve udice i marno šira tuđe zamisli, najčešće nesvesni koliko štete čine narodu i državi, možda došlo do svijesti kakvo zlo rade. I kakvu budalu prave od sebe.

Četvrtog studenoga 1991. SGZ donosi Odluku o oduzimanju statusa izbjeglice, svim muškarcima od 18. do 60. godina. Dne 27. studenoga 1991. podnio sam Izješće Skupštini o posjetu Povjerenstva vijećnika, koje je po nalogu SGZ obišlo, tada još konzulate, Nizozemske, Francuske, Poljske, Austrije, Danske, USA, Madžarske, Švicarske, Italije, SSSR-a, ČSR-a, Njemačke, Turske i Švedske. Kao voditelj skupine, održao bih uvodnu riječ i objasnio razloge posjeta. Svrlja poslantva bila je predstaviti se, tko smo, što želimo, kako to mislimo postići. Na prvim demokratskim izborima dobili smo mandat upravljati gradom. Vaši smo domaćini. Ujedno, dio smo kadra koji stvara državu. Silno ju želimo. Mi joj tečamo «Lijepa Naša». Državu nismo imali 800 godina. Dobro znamo što znači biti u podređenu položaju, pa ni jednomu našem sugrađaninu ne ćemo dopustiti da prođe

šikaniranja, koja smo mi morali prolaziti. Stvorit ćemo državu na ugled i ogled svijetu. U našoj državi ne će biti povlaštenih niti podređenih. Nacionalna, vjerska i uopće ljudska prava, bit će zaštićena po najboljim svjetskim iskustvima. Pomozite nam ostvariti to, ili bar nemojte nam smetati. Povijest znamo dobro. Naučili smo lekciju. Pogrješke prošlosti na široko ćemo obići. Mi znamo, da Vi o nama imate sasvim drukčije informacije, koje ste dobili od naših stoljetnih neprijatelja. Vas su brifirali na lažima i poluistinama, oni koji su samu ideju o samostalnoj državi smatrali krimenom koji se kažnjava smrću ili dugogodišnjom robijom. Dobro znate da su i u Vašim državama ubijani naši rodoljubi. Nasjeli ste tezi da se radi o teroristima. Dopustite nam pokazati, tko smo. Toliko možemo tražiti.

Bio je ovo okvir razgovora, koji se stalno vrtio, ne istim redom ili istim riječima, ali sadržajno da. Naš opći dojam, nakon obilaska svih, jest: oni o nama ne znaju ništa. Došli su s predrasudama i informacijama, kojima ih je klukala jugo-diplamacija, od 1918. Za većinu njih mi smo posljedica nezavršenoga Drugog svjetskog rata na ovim prostorima. Izuzetak je bio gospodin Berlaković, austrijski konzul, Gradišćanski Hrvat, povjesničar po struci. Dobro zna povijest, i tko je tko, na užem i širem prostoru Balkana. Tješi i savjetuje nas. Više puta je ponovio, molite se. U jednom trenutku, pomalo nesmotreno, ali iskreno sam zavatio: dajte Vi nama oružje, a mi ćemo u jednu ruku pušku a u drugu krunicu. Ovo može doprinijeti neistraženom fenomenu krunice oko vrata hrvatskih branitelja. Pojava nezabilježena u povijesti. Trebat će vremena i truda, da se isprave krive informacije o nama po svijetu.

Osmog travnja 1992. predložio sam donošenje Odluke o zamrzavanju prometa nekretnina građana koji su napustili RH, kao i građana Srbije i Crne Gore, koji imaju nekretnine u RH, do sukcesije. Prijedlog je hitno upućen u Sabor preko Đure Perice, gdje je i usvojen. 18. 04. 1992. raspravlja se o zbrinjavanju izbjeglica, kojih je sve više. Protjerivanje ljudi s njihovih stoljetnih staništa okarakterizirao sam oblikom rata. Koliki je to problem objasnio sam postotnom usporedbom s brojem stanovnika u Hrvatskoj, Americi, Engleskoj i sl.

Zahtjevi Komande garnizona JNA Skupštini Grada Zagreba (9. srpnja 1991.)

18. 05. 1992. predložio naplatu ratne štete teritorijem. Ostalo bez odjeka.

05. 02. 1993. predložio skidanje ideo-loških oznaka s javnih zgrada, koje nemaju povijesnu važnost. Ovo je onaj dio rada SGZ, koji je vezan uz moje djelovanje, a ima veze sa Domovinskim ratom.

Rad u Narodnoj zaštiti

Nakon izbora u Hrvatskoj i dolaska na vlast HDZ-a, dio građana srpske nacionalnosti nije prihvatio izborne rezultate. Nošenjem moći cara Lazara, govorima nabijenim emocijama, uveličavanjem broja srpskih žrtava do apsurda, ciljano je izazivana mržnja prema hrvatskoj državi. Po velikosrpskom scenariju pojavili su se balvani na prometnicama, kao i drugi znaci pobune protiv RH. Primjer, krajem kolovoza 1990. moj sin Zvonimir, student, sa svojim se društvom vraćao s mora u Zagreb, automobilom. Išli su prometnicom Livno-Grahovo, pa put Knina u Zagreb. Na trasi između Grahova i Knina naišli su na grupu mladića naoružanih puškama. Zaustavili su ih i tražili osobne isprave, a puške su uperili, kroz otvorene prozore automobila, u glave njih trojice. Zvonimir je istrgnuo pušku uperenu u njega i rekao: Tko si ti da mene legitimiraš, i produžio vožnju. Centralna vlast u Beogradu podržala je i poticala pobunu, pomažući u organizaciji i naoružavanju četnika.

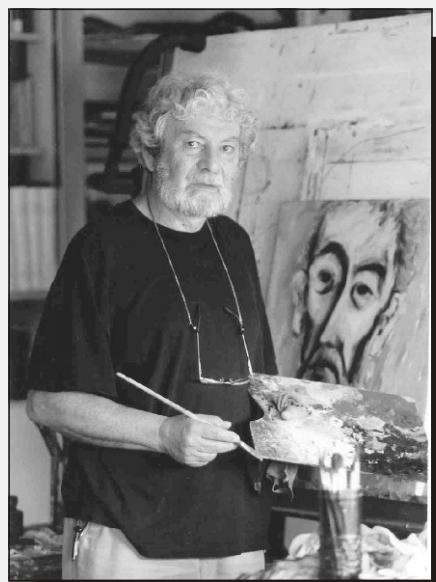
Građani u RH spontano su se počeli okupljati, da bi zaštitili živote i imovinu. Tako je nastala Narodna zaštita. U Mjesnoj zajednici u kojoj živim dogodilo se isto. Na prvom postrojavanju našlo nas se 20-tak. Pored odraslih, bilo je žena i djece. U stroju bili su sa nama i malodobna djeca susjeda **dr. Mate Granića**, i njegova supruga **Jadranka**. Od naoružanja, samo je jedan gospodin donio automat, trofej iz Drugoga svjetskog rata.

Prišlo se ustroju jedinica po svim mjesnim zajednicama u Zagrebu. Naš ustroj bio je: Mjesna zajednica Marijan Krajačić imala je dvije čete i četiri voda, MZ Voćarska dvije čete i tri voda, MZ Ribnjak jednu četu i tri voda. Na čelu svake jedinice je zapovjednik i njegov zamjenik. Jedinice ove tri MZ bile su u sastavu 2. bataljuna. Zapovjednik **Vladimir Grabić**, zamjenik Marijan Čuvalo. Drugi bataljun bio je u sastavu brigade, koje je zapovjednik bio **Branko Smokvina** i zamjenik **Josip Antolić**.

(nastavit će se)

UZNIK-SLIKAR GAŠPAR BOLKOVIĆ-PIK, NAPOKON IZLOŽBA U ZAGREBU

Gašpar Bolković-Pik osuđen je 18. prosinca 1945. zbog organiziranja "protunarodne" grupe hrvatske mladeži TOHM na tri godine zatvora i preodgoja u popravilištu. Osim svih ostalih nedaća u zatvorima i u popravilištu, zarazio se tuberkulozom, dijeleći ležaj s čovjekom, koji je imao otvorene kaverne. To mu je narušilo zdravlje za čitav život te se je morao, osim medikamentoznoj terapiji, podvrći brojnim operativnim zahvatima. Već u zatvoru je na komadićima papira nekim batrljkom olovke skicirao osobe i život u ćeliji. Nakon izdržane kazne, unatoč bolesti, uspio je diplomirati slikarstvo na umjetničkoj akademiji. Mladi umjetnik teško može preživjeti samo od slikarstva, pa se zaposlio kao profesor u Petrinji, Čakovcu i Varaždinu. Iako podrijetlom Rabljanić, posebno je zavolio Varaždin. Jedva i tamo sastavljući kraj s krajem, odlučio je iseliti u Njemačku, te se skrasio u Ravensburgu. Tamo se također zaposlio na gimnaziji i ubrzo zavolio i taj lijepi njemački grad i ljude u njemu, a i njegovi tamošnji sugrađani shvatili su kakav čovjek i kakav umjetnik je doseđio u njihov grad. No, nije se odnaradio. Naprotiv! Nije zaspao Hrvat u njemu, nego je sakupio tamošnje Hrvate, organizirao ih, a zatim u zajednici s njemačkim prijateljima osnovao i društvo njemačko-hrvatskog prijateljstva. Tih godina imao je svoje izložbe po Njemačkoj, Francuskoj, Italiji, a samo ponекad je uspio izlagati i u Hrvatskoj, no uza sav trud i vrijednost njegova slikarstva, kao da je uklet ili zaista narodni neprijatelj, nikako da ostvari svoju najveću želju, da izlaže u svome voljenom Zagrebu. Ipak, nije to ubilo u njemu žarki hrvatski patriotizam, već je u vrijeme Domovinskog rata u više navrata organizirao obilnu medicinsku i ostalu pomoć i osobno dopratio svaku pošiljku na odredište. Zbog krajnje krhkoga zdravlja skoro svaki put je takvo putovanje završilo u nekoj od naših bolница s upalom pluća ili srčanim zatajenjem ili

Hrvatski slikar Gašpar Bolković-Pik
(snimila Vera Bolković)

čak prometnom nesrećom. Ništa ga nije pokolebalо u njegovoj žrtvi. Potresen srpskim zločinima nad našim narodom, stvara u to vrijeme ratni ciklus vrlo impresivnih slika. Nekako je glas o Gašparovim djelima, kako slikarskim tako i humanitarno-domoljubnim, dopro do predsjednika Tuđmana, te ga je odlikovalo za njegove zasluge. Prije desetak godina, vodeći Ravensburžane u Varaždin i Varaždince u Ravensburg, stvorio je međusobnu simpatiju, koja je završila bratimljnjem tih dvaju grada s godišnjim posjetima građana u oba smjera. Ove će godine u svibnju naš Gašpar-Pik napuniti 78 ljeta i tom prigodom, dobrim dijelom uz pomoć njegovih supatnika iz zatvorskih dana, ispuniti će mu se njegova do bola jaka želja - ako koja ga, čini se, i drži na životu - da svoje djelo pokaže u glavnom gradu Hrvatske, jer, kako on kaže "makar sam većinu djela stvorio tamo u Njemačkoj, ja sam Hrvat i hrvatski slikar i želim ostati tako i upamćen!"

Otvorenje izložbe bit će 15. svibnja u 19 sati u Klovićevim dvorima. Gašpar kaže, da će mu biti dragو ako dođe na otvorenje tko god od naših nekadašnjih supatnika.

dr. Marijan KEREKOVIĆ

Na osnovu člana 55. Dekret o izvršenju kazni. Minister unutrašnjih poslova FNRJ propisuje

O P Š T A   N A Č R I L A
o izvršenju kazne popravnog rada.

I. Sa jednačike odredbe.

Čl. 1

Bliže odredbe o izvršenju kazne popravnog rada i o radnom redu u radnim grupama doneće su u skladu sa načelom da se kazna popravnog rada izvršava u cilju ostvarenja svrhe kazne Preventivnoga osudjenog, njegove privitavanja radnoj disciplini i ispravne odnosa prema državniku i društvenim ikonosima njegova osporeobljavljanje na uslove sajedničkog života i utvrđenja karaktera koji će ga zadrijeti od ponovnog vršenja krivičnih dela.

Uputivanje na izdržavanje kazne poprav. rada.

Čl. 2

U roku od 3 dana po prijezmu pravosmjerne sudske presude kojom je izređena kazna popravnog rada poverenik unutrašnjih poslova mreškog ili gradskeg narodnog odbora na čijem području prebiva odnosno beravi osudjeni doneće i saopštiti osudjenom rešenje, u kome će odrediti da li će osudjeni kaznu popravnog rada izdržavati radom pojedinačno, ili će se uputiti u radnu grupu radi izvršenja kazni.

U rešenju će se odrediti i dan kada se osudjenik i gde ima javiti radi izvršenja kazne popravnog rada.

Izvršenje kazne popravnog rada počinje teći se danom kad se osudjeni javi radi izdržavanja kazne na mestu koje je u rešenju određeno.

Čl. 3

Po pravilu će se svako lice osudjeno na kaznu popravnog rada upućivati u radnu grupu radi izdržavanja kazne po r. eporedu koji će se propisati ministarstvo unutrašnjih poslova narodne republike.

U rešenju kojim se određuje nadim izvršenja kazne popravnog rada odrediće da, u koju se radnu grupu i koga dana osudjeni ima javiti radi izvršenja kazne.

Jedan otpovak rešenja o upućivanju osudjenog u radnu grupu donosi se istoga dana kada je rešenje doneto uprvi radnoj grupi.

Čl. 4.

Osudjeni koji je upućen na izdržavanje kazne popravnog rada u radnu grupu može se u roku od 5 dana po sačitanju rešenja žaliti ministarstvu unutrašnjih poslova narodne republike protiv određenog nadima izvršenja kazne.

Podnesena žalba ne sadržava od izvršenja rešenje a nadim izvršenja kazne.

Čl. 5.

Izazetni poverenik unutrašnjih poslova mreškog ili gradskeg narodnog odbora na čijem području prebiva odnosno beravi lice osudjeno na kaznu popravnog rada može poštiti da osudjeni kaznu izdrži radom pojedinačno.

1/ Ako je izređena kazna nije vrijeda od tri meseca
2/ Ako se udaljavajuće osudjenog na mesta beravštih lokalnosti
privredi odustane neophodni stručni radovi i time joj se nazvati oblici
velika šteta.

- 2 -

✓ ako je licet koji izdržava kaznu bremenitoj jena, tada dojili
ili jedinsti raditi će na sljedećem:

Ako osudjeni poverenik ministarstva poslova nudi da bi trebalo
primeniti izvršavanje kazne popravnog rada pojedinačno i na licet koji
je osudjeno na kaznu popravnog rada u svom okružju, predaje o tome
obratljeni mediji ministarstva za unutarnje poslove ministarstva republike,
koje u ovom slučaju odnosi se na tenu izvršavanja kazne.

Do donošenja rešenja po ovom predlogu običajno se izvršenje kazne.

čl. 6.

U rešenju kojim se određuje da se kazna popravnog rada izdali
radom pojedinačno odrediti će u kon vremenu i gde će osudjenik izdržava-
kaznu popravnog rada.

Osdijeni koji izdržava kaznu popravnog rada radom pojedinačno ne
može se odrediti da ova kazna izdržava u svom području narodnog odbora na
kome se nalazi njegovo prebivalištvo odnosno boravište.

čl. 7

Osdijeni je dužan da ne javi radi izdržavanja kazne na mesto i u
vreme koje je određeno u rešenju o načinu izvršenja kazne.

Ako se osudjeni određenog dana ne javi na mesto izvršenja kazne
doveće se primudna. U ovom slučaju izvršenje kazne počinje tački od
dana privodenja.

Rad na vreme izdržavanja kazne

čl. 8

Za vreme izdržavanja kazne popravnog rada osudjeni je dužan
raditi dodjeljeni posao u određeno vreme, a izvan toga vremena
nalazi se na slobodi.

Radno vreme na osudjene koji izdržavaju kaznu popravnog rada
je 8 časova dnevno.

Osdijeni imaju pravo na jedan dan odmora u nedelji. Dan odmora
u računava se rok izvršenja kazne.

Bremenite jena i majka koje doje svoju četu naknadno do 8
meseci života deteta ne mogu se određivati na prekovremenii nedni rad.

čl. 9

Ostavstva od posla zbog bolesti ili neспособности за rad u
slučaju nezrele u poslu uračunava se u rok izvršenja kazne. Ako je
osudjeni nemerno preuzeo neспособност za rad, ostavstvo se posla
ne uračunava se u rok izvršenja kazne.

O neспособности za rad zbog bolesti i nezreće u poslu ročeva
ispunj unutrašnjih poslova koji izvršava kaznu, a po stručnom miješnjaju
Uzakar teritorijalne nadležne ustanove socialnog osiguranja.

Nadnici na m osudjenih

čl. 10

Prodrušta, savod ili ustavova kod kojih je osudjeni upisan radi
izdržavanja kazne popravnog rada plaća u korist ministarstva unutrašnjih
poslova narodne republike za rad usmjerjenog.

Nadnik se računa se osamdeset radno vreme i platila mu se
iznos koji je raspoređen propisima u odnosu na rad.

Za osudjenog koji izdržava kaznu popravnog rada izdržava na mjestu posla
na kome je bio upisan pre potekla izvršenja kazne, plaća se radniku
za osudjeneve radne vreme odnosno plata koju je tistica prišla.

čl. 11

Predizade, savod ili ustavova kod kojih osudjeni izdržavaju
kaznu popravnog rada, nego radniku ministra unutrašnjih poslova

- 3 -

osnovni izvršenje bilo odloženo i postavljeno na red obaveštajne. U ovom slučaju preduzeće, u svom izjavljanju, napisalo je da su učinili sve moguće da se red obaveštajne i upravljačke poslovne radnje ne otežaju, ali da su učinili sve moguće da se red obaveštajne i upravljačke poslovne radnje ne otežaju.

Izvršenje izmenjene forme

čl. 12

Izvršenje izmenjene forme obaveštajne se u sljedećim uslovima ne bolest traje, ako je dozvoljeno sproveđenih vremena od tri meseca i četiri mjeseca posla porodilje.

Dostojno je oblagodjeti izmenjenu formu odnos početkom kontaktnih poslova svake tri crtanog novčanog odbera na čijem je poslovni raspored prohvaća minimum mjerila.

Osnujeni mješoviti molid se oblagodjeti i izvršenje izmenjene poslovne radnje do zvanične godine ne je određen da se javi radi izvršenja izmenjene. To označi mješoviti mudički poslovnik kontaktnih poslova donosi moličko u razmaku od tri dana.

Do donosičko rešenja po mješoviti molid se izvršenje izmenjene.

Predstavništvo izvršenje izmenjene forme

čl. 13

Izvršenje izmenjene forme popravnog rada može se provesti učinkivo do 10 dana ako osimaj mudički mudički, brodno druge, dane i četiri mjeseca posla, te izvršiti. Brodno danome izvršenje izmenjene forme popravnog rada provesti se tri meseca pre i četiri mjeseca posla porodilje.

Izvršenje izmenjene forme popravnog rada može se provesti i u sljedećem teci bolesti osmijenika dok bolest traje, ako bolest nije nastupila kao posledica izvršenja izmenjene forme popravnog rada.

Ogran ustanoviteli poslova koji sproveđi izvršenje izmenjene poslovne radnje o pravilu napose u izvršenje izmenjene forme popravnog rada, a takođe o pravilu izvršenja izmenjene forme posla bolesti po predlogu lekara terapeutičkih mudičkih ustanova učinkovito unaprjeđivanja.

Treće pravila ne primjenjuje se u tek izvršenja izmenjene poslovne radnje.

Zagonje izmenjene poslovne radnje

čl. 14

Ako osmijenički molid bolesti ili slag povrede postane nepravilan na radne akcije mudički poslovi se na takav rad koji je u stanju osavijeti pravilno izvršiti, ali ne i u izvršenju.

Osmijenički molid poslovni nepravilan na fizički rad, ili učinko u tele i strukturalnoj funkciji mudički poslovni nepravilan na fizički rad poslovni se mudički poslovni u sljedećem radu, ali u slj. čl. 12. izvršenju mudički.

Napomenjujući da se u slj. čl. 12. izvršenju mudički poslovni koji je nepravilan na fizički rad, izvršiti u slj. čl. 12. izvršenju mudički poslovni koji je nepravilan na fizički rad poslovni se mudički poslovni u slj. čl. 12. izvršenju mudički.

U slj. čl. 12. izvršenju mudički poslovni koji je nepravilan na fizički rad, izvršiti u slj. čl. 12. izvršenju mudički poslovni koji je nepravilan na fizički rad poslovni se mudički poslovni u slj. čl. 12. izvršenju mudički.

Mudički poslovni

čl. 15

Da poslovni pravila poslovanja sa osmijeničkim koji izvršuju izmenjene poslovne radnje, kao i na poslovne radne discipline i pravilima

- 4 -

**Čl. 14. Kako se izvršiti kazna i drugim osudjima, osumđeni će se
kaočiti disciplinski.**

Disciplinske kazne jesu:

1/ učenje,

2/ privredni rad,

3/ produženje radnog vremena do dva časa dnevno u trajanju od
3 do 14 dana,

4/ privredni poslovni prestrigji od 10 dana.

Disciplinske kazne iz teč. 2 i 3 ovog člana ne mogu se primenjivati
na bremenitu sumi ni na jima koja dođi svoje deće malištine sa vremenom
maseći životu deteta.

Čl. 15

Disciplinske kazne izriče organ unutrašnjih poslova koji sprovodi
izvršenje kazne.

Izrečene disciplinske kazne upisuju se u lični list.

Uložni otput

Čl. 16

Ako je osumđeni izdržao polovinu kazne popravnog rada i počinio
svojim radom i vladanjem da se tolike popravio da se od njega ne može
odobravati dalje vršenja krivičnih dela, može se uslovno otpustiti
za izdržavanje kazne.

Ako se osumđeni za vreme izdržavanja kazne naredito istakao svojim
radom i vladanjem, može biti uslovno otpušten i pre nego što je
izdržao polovinu osumđene mu kazne.

Uložni otpust traje do isteka vremena na koje je izrečena kazna.
Ako uslovno otpušteni do kraja provode vreme za koje je uslovno
otpušten ne dejubi povoda za opasivanje uslovnog otpusta smatra se
da je kazna izvršena.

Čl. 17

O uslovnom otpustu rešava Minister unutrašnjih poslova Narodne
republike.

Osumđeni koji se nalazi na uslovnom otpustu dužan je boraviti u
mestu svog rednjeg prebivališta, a ako evoga nema, u mestu svog poslednjeg boravka, prebivalište odnosno boravite osumđeni mora
smatrati samo po određenju poverenika unutrašnjih poslova minimum
dvestog ili gradskog narodnog odbora na čijem području prebiva odnosno
boravi.

Čl. 18

Uložni otpust će se opasovati ako nastupe razlozi navedeni u
čl. 66 Zakona o izvršenju kazne.

Čl. 19

O opasivanju uslovnog otpusta u slučaju iz st. 1 čl. 66
Zakona o izvršenju kazne rešava sud koji je nadležan za osuđjene za novi
krivične dela, a u slučaju iz st. 2 čl. 66 istog Zakona o opasivanju
uslovnog otpusta rešava minister unutrašnjih poslova Narodne republike.

II. Izvršenje kazne popravnog rada učenjem disciplinske

Čl. 20

Kazne popravnog rada pojedinačno izdržava se po pravilu na
fizičkim radovima podleg štoku.

Ako nema ovakih radova u mestu gde se izvršiće kazna popravnog
rada, osumđeni će se uputiti da kaznu izdrži na fizičkim radovima u

- 5 -

državnim privrednim preduzećima, radionicama, ekspedicijama i drugim delatnostima ili u preduzećima, radionicama ili ekspedicijama području i drugih državnih organizacija.

Osumjereni se ne može uposeliti kod privataog lica u cilju izdržavanja kamenog popravnog rada.

čl. 23

Ako bi se udaljavanjem osudjenog zadržao sa njegovaog rednog mesta preduzeća ili ustanove gde je uposlen očitano neophodni stavljanje kodar i time se privredi nametila običa velika šteta, kamen popravnog rada radom pojedinačno osudjeni može izdržavati na ovom dozvoljenom radnom mestu.

čl. 24

Društveni organi koji spređaju izvršenje kamenog popravnog rada radom pojedinačno određuju ukuće radu, kojim se moraju pridržavati kako osudjeni tako i preduzeća ili ustanova kod koje je osudjeni uposlen. Ovi će ukući izdržavati.

1/ vlasnik nadnice koju će sa radom osudjenog preduzeća ili ustanova platiti u korist ministarstva unutrašnjih poslova narodne republike i nadin ukučivanja ove nadnice.

2/ vlasnik imena i nadin na koji će sa osudjenom isplaćivati nagrade za rad.

3/ Vlasnik imena koje preduzeće /ustanova/ može da obustavi od nadnice naime troškova smotraja osudjenog.

čl. 25

Kica koja izdržavaju kamen popravnog rada radom pojedinačno ostaje smotreni u ovom stazu i sviči svi troški smotraja.

Iznestno ako je radno mesto udaljeno od staze osudjenog kao i iz drugih opravdanih razloga, u ukućima za upozlenje može se odrediti da će preduzeće ili ustanova kod koje osudjeni izdržava kamen obveziti smotralj osudjenom. U ovom slučaju troškovi smotraja podaju se barem nadnice koja se uplaćuje na radu ministarstva unutrašnjih poslova narodne republike. Oni ne mogu biti veći od 10 dinara dnevno.

čl. 26

Bezoprednu kontrolu urednog dolazanja na posao, kao i dalji osudjeni na osamdesetno radno vreme postile propisana radnim normam vredni upravni preduzeća odnose ustanove kod koje je osudjeni uposlen na rad. Ona je dužna da bez odleganja u svetu poverenika unutrašnjih poslova koji spređu izvršenje kamenog popravnog rada osvajaju povredi radne discipline od strane osudjenog, kao i neosticanju propisanog minimalnog vrednika rada na osamdesetno radno vreme.

čl. 27

Osumjereni koji izdržava kamen popravnog rada radom pojedinačno može biti kažnjav učim vrednom disciplinskim kazni ta čl. 13 ovih opštih matica.

Disciplinski kazan produženja radnog vremena osudjeni može izdržavati ili se radu na kome izdržava kamen popravnog rada ili na drugom radu, pre ili posle redovnog radnog vremena. U redovanju od disciplinske kazni određuje se i nadin izvršenja ove kazne.

Disciplinski kazan pritvorni u posebnoj prostoriji osudjeni će izdržavati na taj nadin, što će uobičajno vreme raditi na poslu na kome izdržava kamen, a izvan toga vremena držati se u privorki. Pritvor će osudjeni izdržavati u zatvoru poverenika unutrašnjih

- 6 -

poslova koje sprovodi izvršenje kazne, ako kaznu izdržava u sedištu poverenštva, ako osudjeni kaznu izdržava van sedišta poverenštva, na to vreme držade se u knjemu zatvora.

Čl. 28

Osudjeni koji izdržava kaznu popravnog rada radom pojedinačnom uputiće se da ostatak kazne izdrži u radnoj grupi, ako je radi izvršenja svrha kazne potrebno da se udalji iz dosadašnje sredine i da se na njega pimeni strože disciplinovani rad.

Po pravilu osudjeni koji kaznu izdržava radom pojedinačno uputiće se da ostatak kazne izdrži u radnoj grupi, ako i posle izređene disciplinske kazne neuredno dolazi na posao, ili u radu ne postiže propisani radna norme, ili bez opravdanja izostaja sa posla, ili ako se nepravilno odnosi prema službenim licima, odnosno prema licima koja ne posredne rukovode radom na kom je osudjeni izdržava kaznu.

O upuđivanju na rad u radnu grupu izdržavanja ostatka kazne popravnog rada rešava poverenik unutrašnjih poslova koji sprovodi izvršenje kazne.

III. Izvršenje kazne popravnog rada u radnoj grupi

Osnivanje radnih grupa

Čl. 29

Radne grupe za izvršenje kazne popravnog rada osnivaju se rešenjem ministra unutrašnjih poslova narodne republike.

Po ovlašćenju ministra unutrašnjih poslova narodne republike radne grupe za izvršenje kazne popravnog rada može osnivati i poverenik unutrašnjih poslova oblasnog narodnog odbora.

Čl. 30

Radne grupe osnivaju se po pravilu na mestima gde se obavljaju obimniji radovi kapitalne izgradnje ili pri državnim preduzećima gde osudjeni mogu biti uposleni preko cele godine i na neodređene vreme.

Radne grupe mogu se osnivati i na mestima gde se vrše sezonski radovi ili radovi sa ograničenim vremenskim trajanjem. Kad se radovi završe na jednom mestu, ili kada se oni moraju prekiniti, radna grupa će se prenesti na drugo mesto gde se osudjeni mogu uposlitи.

Čl. 31

Radne grupe mogu se osnivati odvojeno za muškarce, a odvojeno za žene.

Ako se u jednoj radnoj grupi nalaze muškarci i žene, prostorija za smestaj muškaraca moraju biti odvojene od prostorija za smestaj žena.

Čl. 32

Radnom grupom neposredno rukovodi uprava koja se sastoji od upravnika, njegovog pomoćnika i potrebnog broja pomoćnih službenika.

Upravnika, njegovog pomoćnika i druge službenike uprave radne grupe postavlja ministar unutrašnjih poslova narodne republike.

Stupanje u radnu grupu

Čl. 33

Od osudjenog se pri stupanju u radnu grupu uzimaju se svi lični posaci i lična opis, kao i podaci o kazni, koji se unose u lični list osudjenog.

- 7 -

Čl. 34

Po dolasku u radnu grupu osudjeni će se investi na report upravnika koji su određuju posao koji će obavljati s obzirom na njegove fizičke sposobnosti i stručno znanje.

Ovom prilikom osudjeni će biti upozoren na njegova prava i dužnosti koja ima pod zakonom i propisima za izvršenje kazne popravnog rada u tадnoj grupi, kao i na posledice ako se tih propisa ne pridržava.

Izvršenje radne obaveze

Čl. 35

Osudjeni je dužan da radi poslove koje odredi uprava radne grupe.

Rad osudjenih organizovale se i izvestiti na način kojim će se u najvećoj mjeri vršiti vaspitni uticaj na osudjene.

Osudjeni će se uposiliti po pravilu na fizičkim radovima i to prema fizičkoj sposobnosti, stručnoj spremi i svojim ličnim osobinama.

Čl. 36

Radnu obavezu izvršuju osudjeni u radnim skupinama /destina, vod, brigada/. Razpored osudjenih u skupine vrši uprava radne grupe.

Ra nom skupinom rukovodi osudjeni koga izberu pripadnici skupine. Izborom rukovodilaca skupine održava uprava radne grupe.

Osudjeni su dužni da se na radu pridržavaju uputstva koja im daju rukovodilci posle i službena lica pod čijim nadzorem izvršavaju radnu obavezu.

Ra nm obavezu osudjeni izvršuju pod kontrolom službenika uprave radne grupe.

Naselje radne grupe

Čl. 37

Osudjeni koji izdržavaju kaznu popravnog rada u radnoj grupi moraju stanevati u zajedničkom naselju.

Oni su dužni da se pridržavaju pravila kućnog i dnevnog reda i da ispunjavaju naredjenja nadležnih službenika.

Čl. 38

Vreme odlaska na rad, kao i vreme spavanja i ustajanja u zajedničkom naselju određuje upravnik.

Čl. 39

Osudjeni su dužni da u određeno vreme po skupinama odlaze na rad iz naselja i da se po savršetku dnevne redne obaveze u skupinama vraćaju u naselja.

Oni se ne smiju udaljavati sa mesta gde ispunjavaju radnu obavezni iz radnih skupina prilikom odlaska na rad i povratka u naselje.

Čl. 40

U slobodnom vremenu osudjeni borave u naselju po svojim sobama ili na čistem vazduhu u krugu naselja, u koliko se ne bave fikultetom ili kulturno-pravdjetvnim radom.

Osudjenima je zabranjeno u naseljima praviti larmu, svadjati se, psovati i tudi se. Pri nedjusobnim uvredama uvredjeni nemu pravo da sam sebi pribavlja zadovoljenje, već to može prijaviti nadležnom službeniku kojim će ga investi na report upravniku.

Čl. 41

Osudjeni moraju po pravilu provoditi sve vreme u naselju

- 8 -

kada se ne nalaze na radu radi izvršenja radne obaveze.

U dane odmora imaju pravo slobodnog izlaska izvan naselja. Vreme i trajanje izlaska određuje upravnik radne grupe. Trajanje izlaska ne može biti dalje od 6 časova.

U slučajevima kada se osudjeni naročite istaknu svojim radom i vlastanjem u radnoj grupi, kao i u vremenima opravdanim slučajevima, može upravnik radne grupe osudjenom odobriti unredni izlaz iz naselja u radne dane. Trajanje ovoga izlaza ne može biti duži od dva časa danas.

Na posebnog dozvola upravnika radne grupe osudjenom je zabranjeno da se za vreme izlaska iz naselja udaljava iz mesta prednjeg na izlaz.

Osdijeni su dužni da se za vreme izlaska vladajuće pristojno da se klene upotrebe alkoholnih pića i da se vrati u naselja do sata osnaženog od strane uprave radne grupe. Za vreme izlaska osudjeni moraju biti čisto i uredno odvedeni.

Osdijeni smetići u zajedničke sebe biraju iz sredine starešine sebe koji se brine za red, čistoću i disciplinu radne grupe.

Izbor starešine sebe potvrđuje upravnik radne grupe.

Starešina sebe po potrebi određuje da svaki dan jednog ili više redara sebe koji su poslužili kod uređivanja i dovodjenja u propisan red sebe.

Osdijeni su dužni ispunjavati uputstva starešine sebe ukoliko se ne protive fakteni i pravilima ludnog i dnevнog reda.

Čl. 43

Osdijenima je dozvoljeno slati i primati pismene pošiljke i pakete.

Osdijeni mogu u paketima slati kući rublje i posteljinu radi pranja i popravke.

Higijenski propisi

Čl. 44

Naselja radne grupe moraju biti uređena na način da se osigura higijenski život osudjenih koji su u njima smetići. U tom cilju u naselju radne grupe moraju postojati prostorije za kupanje osudjenih i pranje rublja.

Prostorije u kojima su nastanjeni osudjeni moraju se uredno čistiti prati, a prema potrebi, sverene na vreme, i dezinfikovati.

Čl. 45

Priступanju u radnu grupu svaki će osudjeni biti okupan i izveden na lekarski pregled. Njegovo odelo će se se dezinfikovati.

Čl. 46

Osdijenim će menjati rublje svake sedmice, a čistu posteljinu svakog meseca.

Čl. 47

U kolike to zahtevaju higijenski uslovi muški osudjeni biće očišćani do glave.

Brijanje će se po pravilu vršiti dva puta nedeljno.

Čl. 48

U naselju će se organizovati ambulantna soba u kojoj će se vršiti svakodnevni lekarski pregled, kao i bolesnička soba u koji će se smestiti bolesni kojima je potreba lekarska nega.

- 9 -

Koji će se osudjeni smestiti u bolesničku sobu određuje lekar i upravnik.

Čl. 49

U slučaju potrebe osudjeni se može uputiti na lečenje kod lekara specijalista izvan naselja ili na bolničko lečenje u bolniču, koji odredi ministarstvo unutrašnjih poslova narodne republike, odnosno poverenik unutrašnjih poslova oblasnog narodnog odbora.

U uguđivanju na lečenje po ptehodnom stavu odlučuje upravnik po predlogu lekara radne grupe.

Čl. 50

Osudjeni može nabavljati sam i dobijati lekove izvan radne grupe u cilju lečenja, ali je dužan da ove lekove pokaije lekaru radne grupe.

Čl. 51

Pušenje je dozvoljeno za vreme odmora na čistom vazduhu.

U sobama za stanovanje pušenje se može dozvoliti u koliko se ne protivi higijenskim ualovima života i ne prestavlja opasnost za izbijanje počara.

Pušenje za vreme trajanja radova je zabranjeno.

Ishrana osudjenih

Čl. 52

Za sve osudjene hrana se prema u kuhinji radne grupe po tablici ishrane koja je propisana prema čl. 57 Zakona o izvršenju kazne.

Za bolesne spremi se odvojeno hrana koju propisuju u granicama tablice ishrane lekar, a odobrava upravnik radne grupe.

Upravnik radne grupe ili njegov zamenik ili lekar probače sa svakog dana jelo pre početka obroka i konstatovati njegov kvalitet u kontrolne knjizi, što će potvrditi svojim potpisom.

Kultурно-prosvjetni rad

Čl. 53

U cilju prevaspitavanja osudjenih u radnim grupama će se stvoriti čitaonice, analfabetski tečajevi za nepismene, diletanske, pevačke i pozorične grupe, prikazivati se filmovi i priredjivati prosvetnokulturo-priredbe kao i predavanja sa obradživanjem pojedinih tema i uzimanjem učešća u diskusiju od strane osudjenih i sl.

U slobodno vremenu osudjeni mogu čitati knjige, časopise, dnevne štampe i druge štampane stvari. Knjige i druge štampane stvari, u koliki se po svojoj sadržini ne protive ostvarenju svrhe kazne osudjeni mogu slobodno umositi u naselje radne grupe.

Ova radna grupa odrediće obavezne časove za fiskulturnu nastavu.

Čl. 54

Vreme za kulturno-prosvjetni rad i priredbe, kao i za fiskulturnu nastavu određuje upravnik radne grupe.

Sam kulturno prosvjetni rad obavlja se pod nadzorem uprave radne grupe.

Disciplinski propisi

Čl. 55

Za pobrde pravila ponašanja za osudjene koji izdržavaju kaznu poprasci.

- 10 -

popravnog rada u radnoj grupi osudjeni se može kazniti disciplinskim kaznama predviđenim u čl. 13 ovih optih načela.

Disciplinska kazna ukora izriče se usmeno pred strojen skupine kojoj pripada osudjeni.

Prevod na teći rad izvršiće se na taj način što će se osudjeni dodeliti radnoj skupini koja obavlja teći fizički rad.

Disciplinska kazna preduzimanja radnog vremena može se izvršiti na istom radu na kome osudjeni izdržava kaznu popravnog rada pre ili posle radnog vremena ili na drugom fizičkom radu koji odredi uprava radne grupe.

Disciplinska kazna pritvira se u posebnoj prostoriji koja će u tu svrhu biti određena od strane uprave radne grupe. Ova kazna izdržava se na taj način što će kažnjeni za vreme radnog vremena raditi određeni posao, a izvan tega vremena biti u pritvoru, Upravnik radne grupe može odrediti da se pritvor izdrži u dane odmora.

Naknada štete

čl. 56

Osudjeni koji u radu pričine štetu odgovara za naknadu štete i materialno.

Otpuštanje iz radne grupe

čl. 57

Jedan dan pre otpuštanja iz radne grupe osudjeni će se oslobođiti svakog rada. On se razdužuje predmetima koje je od države dobio za ličnu upotrebu, ukupa se i upućuje na lekarски pregled, a potom upućuje u posebnu prostoriju za osudjene koji se otpuštaju iz radne grupe.

čl. 58

Prilikom otpusta osudjenom se predaje potvrda o izdržanoj kazni, Uprava radne grupe izvestiće nadležno poverenstvo unutrašnjih poslova da je osudjeni izdržao kaznu i navede vreme u kome je osudjeni izdržao kaznu u radnoj grupi.

čl. 59

Poverenik unutrašnjih poslova koji sprovodi izvršenje kazni popravnog rada, posto kazna bude izvršena, dužan je o tome obavestiti sud, odnosno organa državne uprave koji je izrekao kaznu popravnog rada u prvom stepenu.

IV. Izvršenje administrativne kazne popravnog rada

čl. 60

Odredbe ovih načela o izvršenju kazne popravnog rada radom pojedinačno shodno će se primenjivati i na izvršenje administrativne kazne popravnog rada koje izriče i čije izvršenje sprovodi mesni /gradski/ narodni odbor. U koliko kažnjeno lice nije neposredno u poslu na radovima koje izvodi sam narodni odbor, iznos nadnic je uplaćuje se u korist narodnog odbora. Nagrada za rad kažnjjenog rada na teret narodnog odbora koji sprovodi izvršenje kazne popravnog rada.

V. Završne odredbe

čl. 61

Ministar unutrašnjih poslova narodne republike doneće.

- 11 -

bilje odredbe o izvršenju kasne popravnog rada i pravila o knjižnom redu radne grupe u roku od dva mjeseca po stapanju na snagu ovih opštih načela.

čl. 62

Ova opšta načela stupaju na snagu danom objavljivanja u Službenom listu FNRJ.

**Podpredsednik vlade FNRJ
Ministar unutr. poslova FNRJ
A. Ranković**

ISPRAVAK

U br. 180 (ožujak 2007.) potkralo se nekoliko krupnijih propusta i pogrešaka. U potpisu slike na str. 22. umjesto imena vč. Miroslava Bulešića, objavljeno je «Bukšić». Također je na str. 31., u tekstu Ivana Gabelice, ispušteno pet fusnota. Ispričavamo se auktorima i čitateljima. (Ur.)

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

U drugom dijelu ožujka i do 24. travnja 2007., svojim su prilozima daljnje izlaženje ovog mjesečnika nesobično pomogli:

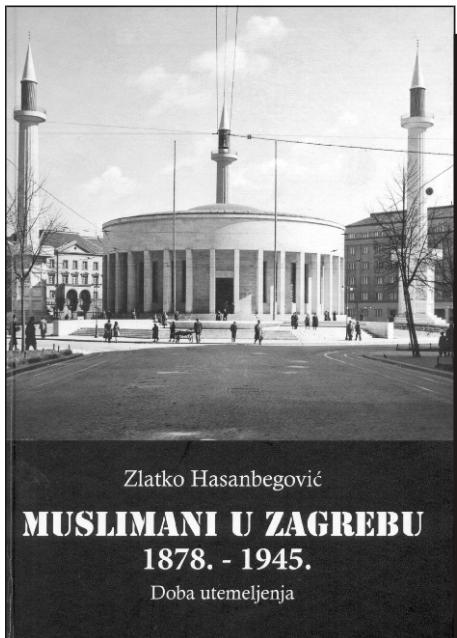
Zora	Kanape	Rijeka	180,00
Marija	Đurćević-Biondić	Virovitica	300,00
Velimir	Seiwerth	Zagreb	1.000,00
Ema	Ašperger	Zagreb	500,00
Marijan	Čuvalo	Zagreb	100,00
Mato	Marčinko	Zagreb	55,00
Ivan	Miličević	Ljubuški	200,00
Đuro	Krznar	Samobor	1.000,00
Ivan	Piršić	Vrbovsko	100,00
Milka	Alić	Zagreb	200,00
Omer	Stunić	Zagreb	500,00
Dragutin	Domšić	Pazin	320,00
Marko	Šepac	Rijeka	320,00
Marijan	Čuvalo	Zagreb	55,00
Mara	Nikolić	Zagreb	200,00
u k u p n o			5.030,00 KN

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoј susretljivosti. (Ur.)

PREŠUĆVANA STRANA HRVATSKE POVIJESTI

(Uz knjigu mr. sc. Zlatka Hasanbegovića:

Muslimani u Zagrebu 1878.-1945. Doba utemeljenja, Zagreb, 2007.)

Možda se nesloboda jednog naroda ni u čemu ne ogleda tako jasno, kao u činjenici da se važne knjige u njegovu krilu ne smiju napisati ni tiskati u vrijeme kad su najpotrebnije. Jedna od takvih, neobično važnih knjiga, nije se mogla pojaviti 1945./46., kad su jugoslavenski komunistički stručnjaci za vjerska pitanja desetkovali muslimane koji su se osjećali Hrvatima, uništavali zametak Hrvatske pravoslavne crkve i nakon pokolja stotina i stotina kataličkih svećenika pripremali konični obračun s Katoličkom crkvom hrvatskog jezika. Nije se mogla pojavit ni početkom šezdesetih, kad je jugoslavensko komunističko vodstvo odlučilo ozakoniti i promicati posebnu nacionalnu identifikaciju boanskohercegovačkih Muslimana. Nije bila moguća ni 1989., kad su se formulirali nacionalni programi i pripremala osnivanja političkih stranaka, a jedva je bila moguća i 1990./91., kad su se polagali temelji savezništava, suparništava i neprijateljstava.

Piše:

Tomislav JONJIĆ

Pojavila se tek prije nekoliko tjedana: riječ je o djelu **mr. sc. Zlatka Hasanbegovića** *Muslimani u Zagrebu 1878.-1945. Doba utemeljenja* (624 str.), koju su početkom ožujka 2007. u Zagrebu objavili Medžlis Islamske zajednice u Zagrebu i Institut društvenih znanosti Ive Pilara. Kako se navodi u uvodnom pripomenku, knjiga je nešto izmijenjen i prilozima dopunjena magistarski rad, kojega je auktor 2005. pod naslovom *Muslimanska zajednica u Zagrebu 1918.-1945.* obranio na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Nepoznate fotografije i prešućeni dokumenti

U tehničkom smislu, knjiga je uređena besprjekorno, skoro bez ijedne lektorske ili korektorske pogreške, te s izvrsno

snimljenim i prelomljenim fotografijama odnosno slikovnim prilozima i tablicama. A njih nije mali broj. Pisac je u knjigu uvrstio čak 285 fotografija i osam tablica, pri čemu je posebno važno napomenuti, da se poznate, ranije objavljivane fotografije, mogu nabrojiti na prste jedne ruke. Sve ostalo je dosad neobjavljeno, te neobično zanimljivo i neobično dokumentarno, pa je već prelistavanje knjige i sasvim letimičan pregled fotografija iznimno uzbudljiva duhovna (i nacionalna) pustolovina.

U sadržajnom smislu, Hasanbegovićeva je knjiga vrlo uspjela sinteza povijesti zagrebačke muslimanske zajednice od 1878. do kraja Drugoga svjetskog rata, pa i nakon njega, kad je i ta zajednica bila zahvaćena valom brutalne komunističke represije. Knjiga je obogaćena velikim brojem priloga, koji su također dosad bili posve nepoznati. Među 42 priloga uvrštena su, primjerice, starojugoslavenska i hrvatska (NDH!) redarstvena izvješća o aktivnostima i političkom raspoloženju u muslimanskoj zajednici, znamenita *Deklaracija akademskih klubova Zagrebačkog sveučilišta* iz travnja 1939. protiv nakanjene podjele BiH između Mačeka i Dražiše Cvetkovića, brojni dokumenti o izgradnji zagrebačke džamije (od Meštrovićeva prosvjeda dr. Mili Budaku zbog prenamjene njegova Doma likovnih umjetnika, preko raznih govorova prigodom otvorenja džamije 1944., do aktivnosti oko njezina rušenja 1945.-1948.), a posljednja su dva dokumenta popis muslimanskih pripadnika oružanih snaga Nezavisne

Prizor s otvorenja zagrebačke džamije 1944.

Naša je riječ kratka i jasna: Ne damo Herceg - Bosnu
dijeliti.

U zagrebu, 21. travnja 1939.

Hrvatski muslimani akademičari pitomci "Narodne Uzdanice":

Yusuf Oniz
stud. iuris

Čatim Tulić
stud. iuris

Rasidagić Nedžet
stud. iuris

Rukamir Hrman Lorig Jovančić Nikolić Sarajevo 2. lija

Ivo Korać Janko Krbić

Georg Konrad
Ljubinka Kerep

Slika 285. Deklaracija o Bosni i Hercegovini akademskih klubova Zagrebačkog sveučilišta, Zagreb 1939.

Hrvatski nacionalisti, katolići i muslimani, protiv podjele BiH 1939.

Države Hrvatske i hrvatskih legionarskih postrojbi u sastavu njemačkih snaga, koji su pokopani na Mirogoju, te popis odbornika različitih muslimanskih ustanova i udruge u Zagrebu do 1945.

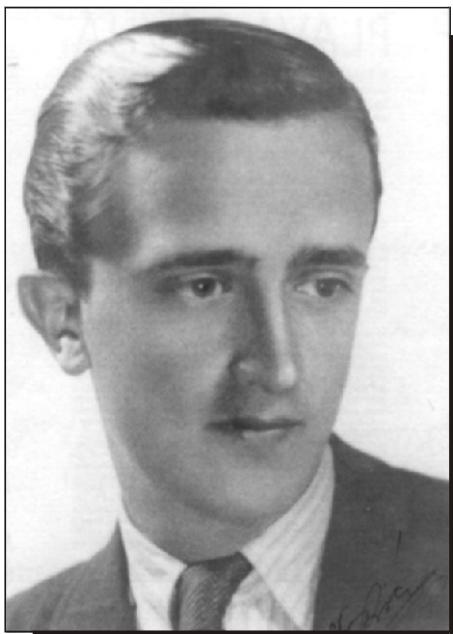
U uvodnim stranicama knjige pisac ukratko opisuje kako se islam, ne računajući povremene boravke pojedinaca i skupina, «na hrvatskom etničkom području pojavljuje u 15. stoljeću zajedno s osmanskim

državom koja zaposjeda i glavninu hrvatskih zemalja». S obzirom na nacionalno-državne, te vjerske i tradicijske naslage, u hrvatskoj se kulturi i mentalitetu tako razvio snažan protuslimanski i protosmanski osjećaj. Predpreporodno i preporodno razdoblje obilježeno je narodnim pjesmama i umjetničkom književnošću, koja je također impregnirana izrazitim protumuslimanskim notama. Snažan udarac takvomu, pojednostavljenom i reduciranim shvaćanju hrvatske narodne ideje zadaje integracijska ideologija, koju je sredinom XIX. stoljeća formulirao dr. Ante Starčević na bazi ekskluzivnoga hrvatskog nacionalizma. Iako je Starčevićeva misao iz dana u dan stjecala sve više pristaša, opći je vojnopolitički razvitak kočio shvaćanje, da su i katolici i muslimani u hrvatskim zemljama istoga etničkog podrijetla.

Bosanskohercegovački je ustanak (1875.) iznova podjario protumuslimansko raspoloženje (i ujedno osjećaj južnos-

Jure Francetić (sjedi prvi slijeva) kao svjedok na šerijatskom vjenčanju

Jusuf Okić

lavenske solidarnosti), a austrougarska okupacija BiH (1878.) nije, protivno očekivanjima većine hrvatske javnosti (uz iznimku pravaša!), bitno pripomogla širenju hrvatske nacionalne misli. Ako se išta u austrougarskoj politici od okupacije do aneksije (1908.), a i nakon toga, sve do 1918., može smatrati konstantom, onda je to nastojanje da se spriječi suradnja katalika i muslimana, koja bi omogućila muslimansko integriranje u modernu hrvatsku naciju i tako ojačala čimbenik kojega se vodeći monarhijski krugovi smatrali potencijalno vrlo subverzivnim. Tomu valja dodati jačanje južnoslavenske misli i očiјukanje ne samo Srba u Trojednici i BiH, nego i nekih hrvatskih krugova s posletnom i ambicioznom Kraljevinom Srbijom. Takvim su se okolnostima i prilikama prilagođavale hrvatske vjerske, kulturne, a onda i političke elite i snage, a u takvim su okolnostima djelovali i muslimanski intelektualni, vjerski i politički krugovi.

Dodiri i zblizavanje na prijelazu stoljećâ

Nakon 1878., kad se BiH faktično, mako ne još i formalnopravno, našla u istome državnopravnom okviru s drugim hrvatskim zemljama, intenziviraju se dodiri. Važnu ulogu pritom ima Zagrebačko sveučilište, na koje se poslije 1892. upisuje veći broj muslimanskih studenata. Tu se susreću sa Starčevićem i njegovim sljedbenicima, koji su listom čvrsti katoliči, ali skoro bez iznimke protuklerikalci.

Starčevićanstvo je privlačno zbog svog frankofilstva i svog turkofilstva, ali najviše zbog svog oporbenjaštva i slobodarstva: ako itko u ovom dijelu Europe dosljedno zagovara blagostanje i slobodu pojedinca, skupinâ i narodâ, onda je to upravo Ante Starčević. Simpatije prema njemu i njegovim idejama nisu samo pitanje politike, nego i pitanje etike.

I doista, većina muslimanskih sveučilištaraca prigrlit će starčevićansku misao i hrvatsku nacionalnu ideju, ostajući i nakon raskola Stranke prava (1894.) vjerna Starčevićevu nasljedniku **dr. Josipu Franku**. Time su, usporedno, u zagrebačkoj sredini podkapali protumuslimanske predrasude i osjećaj nepovjerenja, a istodobno u vlastitom zavičaju širili osjećaj solidarnosti, bliskosti, pa i istosti s Hrvatima drugih vjeroispovijedi. Vrlo važnu ulogu u zblizavanju katolika i muslimana, a onda i u širenju hrvatske nacionalne misli u BiH, imala je Matica hrvatska, koje je već krajem XIX. stoljeća imala više od stotinu muslimanskih pretplatnika na svoja izdanja, što je za ono vrijeme iznimno veliki broj.

Početkom XX. stoljeća u Zagrebu se osnivaju prvi akademski klubovi koji okupljaju sveučilištarce iz BiH. Ipak, s obzirom na konfesionalnu uvjetovanost ženidbenoga i državljaninskog prava, još postoje zapreke trajnom naseljavanju muslimana u Banskoj Hrvatskoj. Prijelomni događaj u tom smislu bio je *Zakon o priznanju islamske vjeroispovijesti u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji*, koji je u ožujku 1916. usvojen u Hrvatskome saboru, te krajem travnja nakon vladarove potvrde i proglašen. Zahvaljujući tomu, malo nakon svršetka Prvoga svjetskog rata u Zagrebu je živjelo oko 200 muslimana. Još uvijek su to većinom učenici i sveučilištarci, te vojnici i obrtnici, a njihov se broj u prvim godinama jugoslavenske države osjetno povećava.

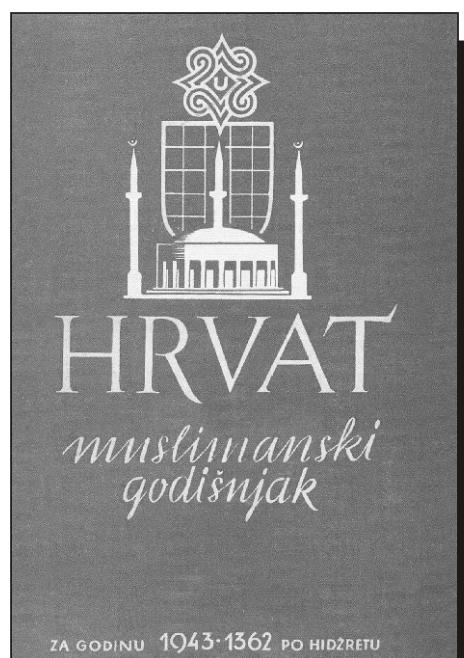
Razdoblje integracije

Prema popisu pučanstva 1921., na području Hrvatske i Slavonije živjelo je 2.537 muslimana, od čega 474 u Zagrebu. Deset godina kasnije, u Savskoj banovini ima 3.823 muslimana, od čega je u Zagrebu njih 1.239. Takav porast broja muslimana stvorio je i potrebu organiziranja vjerskoga i kulturnog života. U prosincu 1919. prvim privremenim građanskim imamom za područje Hrvatske i Slavonije sa

sjedištem u Zagrebu imenovan je **Ismet Muftić**, koji je od 1916. bio vojni imam u karlovačkoj 96. lovačkoj pukovniji (kao drugi vojni imam u Hrvatskoj). Već 1922. imamski je ured podignut na razinu muftijstva, a imamu je dodijeljen naslov muftije.

Oko organizacije vjerskog života bilo je tijekom svih međuratnih godina okapanja, koja su protkana dijelom osobnim, a dijelom i kulturnim odnosno političkim razlozima, što pokazuje da ni muslimanska zagrebačka zajednica, posve razumljivo, nije bila kompaktna, niti je u društvenom životu djelovala kao cjelina. No, velika većina pripadnika zajednice u nacionalnom se pogledu osjećala Hrvatima, a tako se, u istupima u javnosti i u svome književno-publicističkom radu, deklarirao i **Fehim ef. Spaho**, reis-ul-ulema Islamske vjerske zajednice 1938.-1942. (ujedno brat **Mehmeda Spahe** i raniji urednik *Pravde*, glasila Jugoslavenske muslimanske organizacije).

Hasanbegović napominje, da je jedan od razloga takve nacionalne identifikacije zagrebačkih muslimana vjerojatno i «praktična socijalna korist bržeg suživljavanja s novom sredinom». No, nema nikakve sumnje da to ne može biti glavni razlog, jer do takve identifikacije dolazi u Kraljevini SHS odnosno Kraljevini Jugoslaviji, pa i u doba šestosiječanjske diktature, kad bi identifikacija s jugoslavenskom, pa i srpskom, čak i u Zagrebu

ZA GODINU 1943-1962 PO HIDŽRETU

Hrvat, muslimanski godišnjak
za 1943. godinu

omogućavala stanovite društvene probitke. Unatoč tome, zagrebački muslimani u najvećem su broju izbjegavali režimske udruge i manifestacije, solidarizirajući se sa svojim katoličkim sunarodnjacima. U skladu s tim, zagrebačka je muslimanska zajednica postala sastavni, posve integrirani dio kulturnoga i vjerskog života glavnoga grada Hrvata.

Iako je svih tih godina bila procjepu između političkih ciljeva, planova i taktilâ Mačekove Hrvatske seljačke stranke i Spahina JMO-a, u drugoj polovici tridesetih godina u zagrebačkoj se muslimanskoj zajednici počinje osjećati naglašenije distanciranje od Mačekove politike. **Radićev** nasljednik nije imao previše sluha ni za islam i njegove odjeke na društvenome, vjerskom i kulturnom području, a ni za Bosnu i Hercegovinu. Njegova spremnost da u interesu učvršćenja Jugoslavije i osiguranja autonomnog položaja Hrvata, pristane na podjelu BiH s Beogradom, u zagrebačkim je muslimanskim redovima dovela do izrazitijeg priklanjanja sve snažnijemu ustaškom pokretu.

Protiv podjele BiH, za Nezavisnu Državu Hrvatsku

Time što su nakon doseljenja u Zagreb posve prihvatali hrvatsku nacionalnu misao, zagrebački muslimani nisu zaboravili (a nisu ni mogli zaboraviti) Bosnu i

Hercegovinu, s kojom su trajno ostali vezani osobnim, obiteljskim, vjerskim i kulturno-tradicijskim vezama. Kao što starčevićanska ideologija nije isključivala islam (jer je «*vjera stvar duševnosti*» i «*po vjeri se ne dieli nijedan narod*»), tako je u njihovim percepcijama Hrvatska nužno uključivala BiH. Samo u takvoj Hrvatskoj muslimani mogu predstavljati značajan čimbenik i ne biti podvrgnuti stalnoj (iako najčešće slabo ili nikako potkrijepljenoj) bojazni od katoličkoga nadglasavanja, podcenjivanja ili prozelitizma. I obrnuto, hrvatska politika koja se odriće BiH, neminovno dovodi do preispitivanja muslimanskih pozicija.

Strast kojom su mladi muslimanski intelektualci u različitim omladinskim publikacijama krajem tridesetih godina pisali o hrvatstvu BiH rječito govori o intenzitetu njihova straha da će BiH biti podijeljena između hrvatske i srpske političke elite, slijedom čega će muslimanska zajednica biti ne samo prepolovljena i rascijepljena, nego će se morati suočiti s pitanjem, je li njezino priklanjanje hrvatskoj integracijskoj ideologiji bilo opravданo. O tome dramatično svjedoči već spomenuta *Deklaracija o BiH akademskih klubova Zagrebačkog sveučilišta upućena reis-ul-ulemi IVZ Fehimu Spahi*, sastavljena 29. travnja 1939. (Prilog 7.) Deklaraciju su objavili «Hrvatski muslimani akademičari pitomci Narodne uzda-

Munir Šahinović Ekremov
kao pripadnik PTS

nice», «KAD August Šenoa», «HKAD Domagoj», «Sveučilišni pododbor MH» i «Udruženje sveučilištarki u Zagrebu». Imena udrug-a-potpisnica (a Hasanbegović objavljuje faksimile potpisa njihovih predstavnika pri sastavljanju deklaracije) pokazuju posvemašnju slogu hrvatskih nacionalista muslimana (**Jusuf Okić, Čazim Tulić, Medžid Rešidagić**) i katolika (**Branko Rukavina, Ivo Korsky, Ilija Šaravanja, Janko Skrbin, Vjera Korsky, Stjepan Ferić, Nikola Jednaček, Miljenka Herceg**), od kojih su neki uskoro dobili važna mesta u upravnom aparatu NDH (Rukavina, Korsky, Okić) ili su nezaobilazna imena kasnije hrvatske političke emigracije (Korsky, Skrbin). Kako je dvije i pol godine kasnije, u božićnom broju «Hrvatskog naroda» (br. 309./III., Badnjak 1941., str. 21.) posvjedočio **Tias Mortigija**, ta je deklaracija bila politički i nacionalni događaj prvog reda, a predana je Mili Budaku, nadbiskupu zagrebačkom **dr. Alojziju Stepincu**, reis ul-ulemi Fehimu Spahi, nadbiskupu sarajevskom **Ivanu Ev. Šariću**, te njemačkomu, talijanskom, madžarskom, engleskom i francuskom konzulu u Zagrebu. Dostavljena je i upravi Matice hrvatske te glavnim odborima Napretka i Narodne udanice u Sarajevu. Umnožena je i kao letak, a vijest o njoj objavio je buenosaireški *Hrvatski domobran* od 4. svibnja 1939. te pitsburška *Nezavisna hrvatska država* od 3. lipnja 1939.

Tetko Saračević, osuđeni pripadnik TOHM-a

Zagrebački su muslimani proglašenje NDH u travnju 1941. dočekali s olakšanjem i odobravanjem, baš kao i većina muslimana u BiH (u isto se vrijeme sandžački muslimani nastoje pripojiti Bosni i Hercegovini, a preko nje Hrvatskoj). Primjer je moglo biti razlika u motivima, ali je uvijek važno imati na umu, da nekakvoga organiziranog muslimanskog otpora protiv NDH nije bilo, pa čak i poznate muslimanske rezolucije – koje se često pokušava krivotvoriti i iskrivljeno tumačiti – nikada ni jednom riječu ne dovode u pitanje državni okvir i hrvatsku nacionalnu orientaciju, nego se tek konfrontiraju s pogreškama režima te zločinima i zlouporabama u ime vlasti. Karakterističan je u tom kontekstu odgovor posljednjega hrvatskog ministra vanjskih poslova, **dr. Mehmeda Alajbegovića**, na pitanje jugoslavenskih istražitelja o razlozima njegova pristupanja ustaškom pokretu. Iako je svjestan, da mu je oko vrata već nataknuta omča, Alajbegović ne kalkulira niti traži opravdanje: «*Glavni motiv koji me je rukovodio da pristupim, odnosno kada sam pristupao ustaškom pokretu, bila je ideja hrvatske države. Na mene je dakle pri tome utjecala spoznaja o pravu hrvatskog naroda na svoju državu i drugi motivi nisu me pritom rukovodili.*»

Naravno, osobne razmirice i unutarnji prijepori nisu prestali proglašenjem nove države, pa će i među zagrebačkim muslimanima tijekom četiri ratne godine biti manjih razmirica i razilaženja, a svaka od

strana u sporu pokušavat će naći zagovornike i arbitre u ljudima iz vlasti, budući da je niz istaknutih hrvatskih nacionalista muslimanske vjeroispovijedi ili dužnosnika bivše JMO dobio istaknuta mjesta u državnoj upravi (**Hakija Hadžić, dr. Osman Kulenović, dr. Džafer Kulenović, Hilmija Bešlagić, Salih Baljić i dr.**). No, karakteristično je, da su najviša tijela državne vlasti, a osobito državni poglavari **dr. A. Pavelić**, uporno odbijali mijesati se u te razmirice i unutarnja vjersko-organizacijska pitanja Islamske vjerske zajednice u NDH. Iako su budno pratile javlja li se među zagrebačkim muslimanima kakav protudržavni pokret (bilo jugoslavensko-komunistički, bilo bosansko-autonomistički), vlasti su otklanjale i pačanje u uvijek osjetljivo pitanje konverzija muslimana na kršćanstvo i obrnuto. Nasuprot tome, Pavelić je i na vanjski, simbolički način htio pokazati da su muslimani u NDH ravnopravni, te se ni po čemu ne razlikuju od inovjernih Hrvata. Najjasniji znak u tom smjeru bio je odustanak od predratnoga plana izgradnje džamije na onodobnoj zagrebačkoj periferiji (Zelen-gaj) i njezina smještanja u srcu grada, preuređenjem Meštrovićeve Doma hrvatskih likovnih umjetnika na tadašnjemu trgu «N».

Hasanbegovićeva knjiga donosi opširan i bogato ilustriran prikaz izgradnje prve zagrebačke džamije, kao i niz dokumenata o njezinu rušenju. I zagrebačku je muslimansku zajednicu teško pogodio val

represije. Muftija Ismet ef. Muftić osuđen je na smrt krajem lipnja 1945., a teške su kazne pogodile i niz drugih istaknutih pripadnika zajednice. Već u lipnju 1945. počinju se javljati glasovi za rušenje džamije, a oni dolaze iz redova komunističke nomenklature muslimanskog podrijetla. Prvaci IVZ pokušavaju sprječiti to zlodjelo, ali su u proljeće 1948. morali priznati poraz: predsjednik Gradskoga narodnog odbora, drug **Mika Špiljak**, u svome je velebnome humanističkom i *anfašističkom* nadahnuću 9. travnja 1945. donio odluku o rušenju minareta «*koje je podigao krvnik Pavelić u svrhu raspirivanja mržnje i bratoubilačkog rata među našim narodima*». Idućih su dana i tjedana minareti srušeni, a kamen kojim su bili zidani stučen te su njime posute ulice na periferiji.

Rušenje džamije simbolički je predstavljalo uvod u novu fazu povijesnog razvijatka, u kojoj se agresivnije i dosljednije nego ikad ranije pokušalo, a uvelike i uspjelo, onemogućiti hrvatsku nacionalnu identifikaciju muslimana. Mr. Zlatko Hasanbegović je, radi toga, nažalost u pravu kad na koncu (doduše, u predgovoru, ali znamo da se predgovori pišu na kraju, a ne na početku!) priznaje kako ga suvremena situacija podsjeća na autobiografski *Jučerašnji svijet Stefana Zweiga*, u kojem taj austrijski pisac židovskog podrijetla piše i sanja o svijetu u kojem je «*stasao i oblikovao se, a koji je bespovratno nestao u provali nasilja*»... •

KOMEMORACIJA U MACELJU

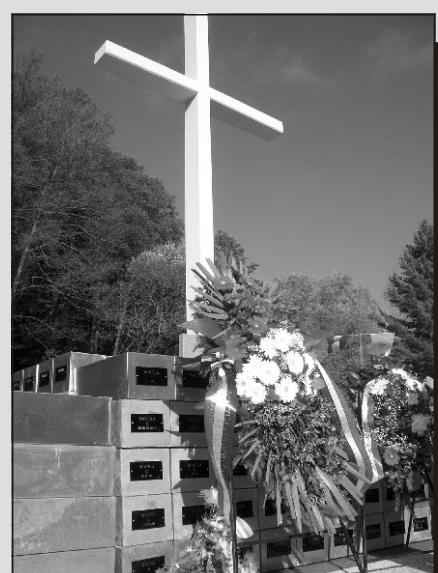
Nakon završetka Drugoga svjetskog rata, u lipnju 1945. komunisti su u Maceljskim šumama pobili tisuće hrvatskih vojnika i civila, koji su tom dolinom prolazili svoj Križni put od Bleiburga, nadajući se povratku svojim domovima.

Dana 6. lipnja 2004. blagoslovjen je kamen temeljac za crkvu Muke Isusove u mjestu Fruki na Maclju, a 22. listopada 2005. u grobnicu su pokopani zemni ostaci 1163 žrtve ekshumirane u ljeto 1992. godine iz 23 zajedničke jame na položaju Lepa Bukva i Ilovec.

**Spomen-crkva Muke Isusove na Macelske žrtve
dovršena je i bit će blagolovljena na misi koja će se slaviti
u nedjelju 3. lipnja 2007. godine u 17,00 sati.
Misu i blagoslov predvodit će varaždinski biskup Josip Mrzljak.**

Preporučujemo dolazak na misno slavlje na Maclju već od ranih poslijepodnevnih sati!

**Hrvatsko društvo političkih zatvorenika
i Udruga Macelj 1945.**

POSLJEDNJI ISPRAĆAJ MARKA «ZLATNOGA» ZVONARA

(Kolo, 6. srpnja 1923. – 8. travnja 2007.)

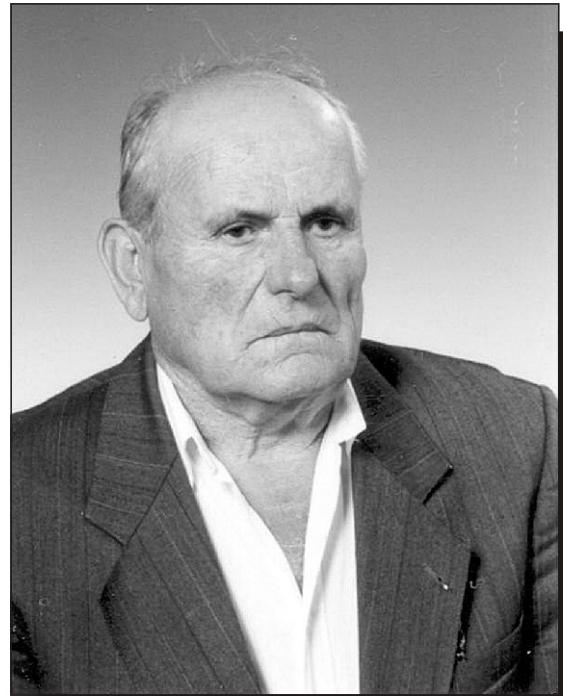
Opremljen sakramentima kršćanske utjehe i okružen najbližima u obiteljskom domu rodnoga sela Kola pokraj Tomislavgrada, na blagdan Uskrsa 8. travnja 2007., u osamdeset i četvrtoj godini života preminuo je **Marko Zvonar «Zlatni»**. Na vječni počinak je ispraćen od rodbine, prijatelja, znanaca i sumještana 9. travnja u 16 sati na mjesnome katoličkom groblju u Kolu. Sprovodne obrede predvodio je duvanjski samostanski vikar i urednik kataličkoga mjesečnika «Naša ognjišta» **mr. fra Robert Jolić**. U prigodnom govoru fra Robert je ocrtao Markov trnoviti životni put kojim je prošao, ali do kraja ostao vjeran svojim idealima, dočekavši stvaranje hrvatske države.

Marko je rođen 6. srpnja 1923. godine u obitelji **Ivana Zvonara i Matije rod. Perić**. Sa skupinom sumještana u vojsku je otisao na samom početku 2. veljače 1942., kao dragovoljac ustaške vojske. Nakon obuke, kao pripadnik postrojbe

Maksa Luburića, preko Bugojna, Zagreba i Ljubljane odlazi u Rijeku, jer se tada preko Like nije moglo putovati. U Rijeci su ga s ostalim članovima postrojbe primili Talijani, nakon čega odlazi u Karlobag gdje ostaje neko vrijeme. Odatle je prebačen na otok Pag i smješten u tamošnjoj solani. Nakon iskrcavanja podno Velebita, dolazi do Brušana i kreće prema Gospicu. U Brušanima 1943. s postrojbom pod zapovjedništvom Franje Sudara iz Like, sukobljava se s partizanima kada su oslobodili to mjesto.

Kreće u oslobađanja Bihaća, ali nakon neuspjela probijanja ponovno se vraća u Gospic. Tu ostaje nekoliko mjeseci, a potom preko Karlobaga i Rijeke putuje u Zagreb. Smješten je u blizini Jasenovca. Dolazi doma na odsustvo, a s povratkom u Zagreb odlazi u Koprivnicu u postrojbu Crne legije pod zapovjedništvom **Ranka Bobana**. Nakon odlaska iz tada opustošenoga Zagreba preko Slovenije, stiže na Bleiburško polje, gdje je nakon podmukloga pregovora s Englezima s drugim hrvatskim vojnicima i civilima bez ispaljena metka bio prisiljen na predaju i odlaganje oružja. U koloni smrti Križnoga puta, preko Zidanoga Mosta, Maribora, Celja i Zagreba kreće prema Bjelovaru, Koprivnici i Požegi. Bio je svjedok i očeviđac zlostavljanja i okrutnog ubijanja razoružanih hrvatskih vojnika.

Preko Slavonskoga Broda i Zenice gdje se malo zadržao, upućen je u Sarajevo, gdje je u 17. brigadi raspoređen za dosluženje vojnoga roka. Tijekom troipolgodišnjega vojnoga dosluživanja u partizanskoj je vojsci

Marko Zvonar 1993.

po Romaniji ganjao četnike. Poslije demobilizacije 1947. vraća se doma u Kolo, gdje nastavlja raditi na farmi u državnom dobru, a kasnije u kamenolому, Crnoj Gori, Austriji i Njemačkoj. U pedesetdevetogodišnjem braku s **Jakom rod. Madunić** rodili su četvero djece. Nakon boravka u Njemačkoj, nastavlja raditi u građevinskoj firmi, čime završava svoj radni vijek, do smrti boraveći u obiteljskom domu.

Riječi njegova svjedočanstva i sjećanja sa sada pok. ratnim sudrugom **Jozom Tadićem «Šepićem»** na vrijeme su zabilježeni i objavljeni na stranicama «Političkoga zatvorenika» br. 155. iz veljače 2005. godine, te su na taj način otkinuti zaboravu o teškim i krvavim ratnim godinama kroz koje su prošli. Neka ti je laka hrvatska zemlja na duvanjskoj grudi, koja je natopljena krvljom i znojem u nadi i iščekivanju uskrsnuća s ostvarenim snovima stvorene hrvatske države. Počivaj u miru Božjemu.

Mate TADIĆ

Markova vojna iskaznica iz 1947.

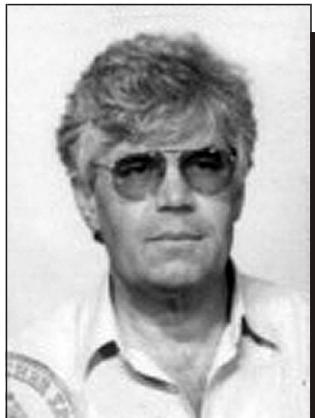
IN MEMORIAM VINKU KNEZOVIĆU - RABOTIĆU

Iznenađa i neočekivano umro je bivši politički zatvorenik **Vinko Knežović – Rabotić**. Životni je Vinkov put bio put otpora nenarodnom jugoslavenskom nasilju. Još mladih dana trpio je nepravdu izolacije koju su podnosila i druga djeca „državnih neprijatelja“. Otac i brat, bratić i sestrična bili su prvi politički zatvorenici obitelji Rabotića još dok je on bio dječak.

Teško doba uvjetovano konfiskacijom posljedičilo je neimaštinom i glađu.

Njegov se organizam nije uspio obraniti tuberkulozi pluća, što je bio slučaj kod nekih drugih članova obitelji. Građevinsku školu završava u Zagrebu, a kako je zbog liječenja bio i stariji učenik, Partija je na nj bacila oko, ne kao na neprijatelja, nego kao na mladi kadar. Nakon konzultacija s braćom koji su već bili politički zatvorenici, uključuje se u Savez komunista i postaje sekretarom u školskoj partijskoj organizaciji. Mama je nakon saznanja, da je ušao u partiju, prestala s njim razgovarati. To ga je boljelo, ali nije se usudio mami priznati da je ušao u Partiju po dogovoru i ne da pomogne Partiji, nego Hrvatskoj, jer bi mogla svojoj prijateljici reći da njezin sin nije jugoslavenski komunist, nego je tamo samo da oslabi tu partiju.

Ponovno se počela s njim razgovarati na sudu prije 40 godina, kada je bilo jasno, a on svojim djelovanjem potvrdio, da se njezin Vinko nije odnarođio, što je izrođnička vlast „nagradila“ s tri i pol godine strogog zatvora. Suđen je kao prvo-optuženi u skupini koja je u dva navrata raspačavala letke i to prvi put letke u podršku Deklaraciji o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika koja je objavljena u *Telegramu* 17. ožujka 1967., a on je već u travnju dobio deset tisuća letaka, koje je na nekoliko skupina podijelio i koji su 15. travnja 1967. raspačani. Sadržaj letaka je za Udbu bio neobičan i izazvao među komunistima pomutnju. U početku se sumnjičilo neke članove CK, jer tekst „*Građani, ne dopustite da vas CK obmanjuje putem radija, televizije i štampe, komunisti i svjesni građani su za Deklaraciju, samo im diktatori ne dopuštaju izraziti svoj stav*“ nije upućivao na emigraciju, iako su dijakritički znakovi ukazivali da su letci tiskani izvan zemlje.

Dipl.ing. Vinko
Knežović-Rabotić

Zahvaljujući agentima koje je Udba nakon raspačavanja letaka poslala i u Beč, otkrivena je samo njegova skupina, a on druge nije odao. U toj 1967. godini dolazio je u Beč i postao članom ilegalne skupine iz koje neki članovi ne mogu biti ponosni na svoje čine nakon njihova uhićenja u siječnju 1968.

Na prvom saslušanju prectao je prazni prostor između teksta izjave i istražiteljeva potpisa. Tko te to učio, bjesnio je istražitelj? Nepriznavanje nije pomoglo, nije ni na visinu kazne utjecala okolnost da je bio teški tuberkulozni bolesnik. Za vladavine nadvodne hrvatske struje - Savke i Tripala - suđen za letke potpore hrvatskom jeziku i za sićušne letke velike poruke s natpisom na obadvije strane: „*Hrvatskoj samostalnosti*“ morao je, premda bolestan, svoje odrobijati. U presudu je sudac **Milko Gajski** izdiktirao, da je Vinko izražavao „na određeni način neravnopravnost Hrvata u odnosu na ostale narode u Jugoslaviji, prigovarao onima koji su se služili ili govorili ekavštinom, isticao potrebu osnivanja jedne samostalne i slobodne Hrvatske, na zemljopisnoj karti predočavao obim i granice te zamišljene hrvatske države, te pozivao suoptužene (...) da se u slučaju potrebe žrtvuju za samostalnu i slobodnu Hrvatsku.“

Nakon izlaska iz zatvora početkom 1972. emigrira u Njemačku gdje nastavlja studij građevine i stječe titulu diplomiranog inženjera. U emigraciji se družio s mlađim emigrantima, ali je brzo uočio da se u skupini oko pokojnog **Bruna Bušića** nalazi mnoštvo sumnjivih tipova, pa je rađe tražio društvo njemačkih ultralijevih, uvjeravajući ih da je jugoslavenski komunizam farsa.

U izgradnji svoga filozofsko-političkog pogleda uočio je da se u demokratskim zemljama borba klasa odvija bez ideologija, odnosno da se prešlo na polje sociologije. Zato se upisuje u Münchenu na studij sociologije.

Od druženja s don Božom, jelšanskim župnikom do njegovih posljednjih zapisa o Bogu i vjeri, čitav njegov život bio je jedno silno, ponekad ekstremno, traženje. Sad je našao mir u grobnici Rabotića, punoj žrtava jugo-komunizma. (J. K.)

U SPOMEN

Dipl.ing. Vinko KNEZOVIĆ- RABOTIĆ

1944. - 2007.

član HDPZ Podružnice Zagreb

Laka mu bila hrvatska zemlja!

U SPOMEN

Karla DRAGUTIN HAJEK

Preminula 28.03.2007. u
90-oj godini života

Laka joj bila hrvatska zemlja!

U SPOMEN

Katarina (Josipa) MARJANOVIĆ

Preminula 03.04.2007. u
84. godini života

Laka joj bila hrvatska zemlja!

IN THIS ISSUE

This issue presents a detailed text about the Church of Croat Martyrs written by **Ivan Vukić**. It is a votive church, which is to be built in Udbina, in central Croatia (Lika region). For several centuries, Udbina has been a symbol of Croatian struggle for survival; many battles took place in its surroundings, which had long-term impact on the destiny of Croatia. In 1493, below Udbina, in the Krbava field, the Ottoman forces defeated the Croatian army, and killed and taken into slavery «the bloom of Croatian nobility». That was an introduction to the fall of southern Croatia into Ottoman hands: in the next ten years, Turks conquered the Croatian lands between the Krbava and the sea.

The Udbina area suffered another tragedy at the beginning of the Second World War. The forces consisting of Greater-Serbian chetniks and communist partisans rebelled against the newly-proclaimed Independent State of Croatia. A number of Croatian villages and small towns near Udbina were burned down, and the entire population either killed or displaced. Several Catholic priests were killed as well, and one of them was put on a pike and burned. Thus, Croats became a minority in that area.

Half a century later, the Great-Serbian rebellion and aggression of Serbia,

Montenegro and the Yugoslav People's Army brought about displacing and executing of the few remaining Croats. In summer 1995, the Udbina area has been liberated. Croats are still a minority there, and have no participation in political power whatsoever.

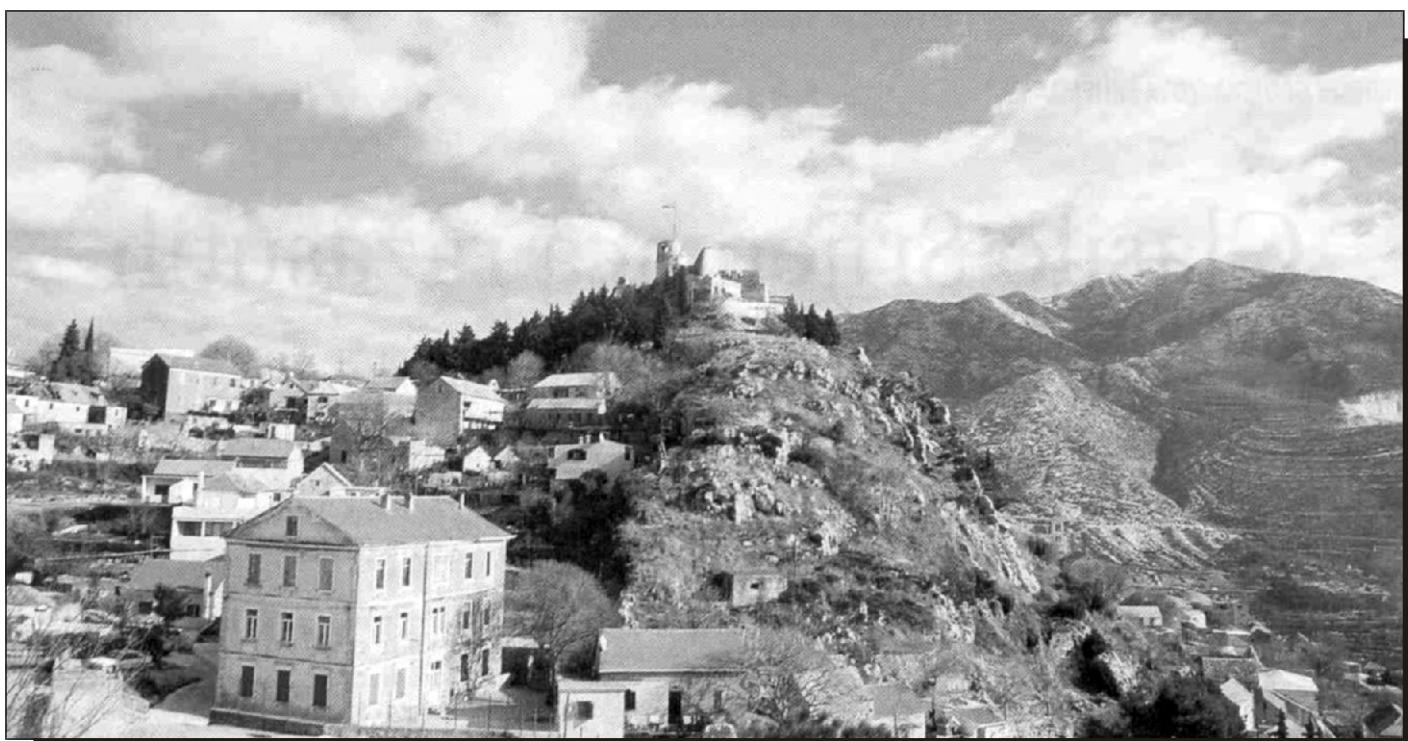
* * *

Remembering the recent history, we are publishing in this issue several fragments of memoirs of **Prof. Filip Lukas** (1871-1958). Between 1928 and 1945, Lukas was the President of *Matica Hrvatska*, the Croatia's oldest cultural institution. In that period, Croatia was exposed to many challenges. Lukas's mandate began at the time of the proclamation of the monarchic-fascist dictatorship of King **Aleksandar**. During the dictatorship, the so-called national unity was proclaimed, and any furtherance of national features of nations that lived in the then Kingdom of Yugoslavia was prohibited. *Matica Hrvatska* led by Lukas determinedly opposed the oppression. The regime required that all public institutions sent greeting cables to the dictator-King on every festive occasion. Lukas refused that humiliating request, even under threat that he may be arrested and the work of *Matica* prohibited. Due to the politically unfit conduct, in early 1941, a

commissariat was introduced in *Matica*. (That was the first time that its work was in fact made impossible. In 1972, communists formally prohibited its work and dismissed it.)

After the proclamation of the Independent State of Croatia in April 1941, Lukas was reinstated as the head of that most important Croatian cultural institution. After the restoration of Yugoslavia and the communist victory, he emigrated and died in emigration in 1958.

During the war, on a number of occasions, he expressed disagreement with the then Croatian regime, and as a prominent anglophile, he expressed disagreement with Croatia's alliance with the Axis forces. However, he was realistic enough to know that the then Croatia did not have an alternative, because the so-called democratic countries strongly rejected any expression of Croatia's will to become independent. In his memoirs, which were published after the war, he took firm position that the Croatian nation had the right to freedom and state independence, and he defended its decision to realise that right even in alliance with non-democratic forces. As an erudite and a competent geo-politician, Lukas knew that regimes come and go, and the states remain. •

Klis

IN DIESEM HEFT

Über die Kirche der kroatischen Märtyrer schreibt in einen umfassenden Artikel

Ivan Vukić. Es handelt sich um eine Gelöbniskirche die in Udbina, in Mittelkroatien (Provinz Lika), errichtet werden sollte. Udbina war einige Jahrhunderte Symbol des Existenzkampfes der Kroaten und in ihrer Umgebung fanden zahlreiche Kämpfe statt die weit reichenden Folgen für das Schicksal des Kroatiens hatten. Unterhalb von Udbina, auf dem Feld von Krbava, besiegt die Osmanischen Soldaten das kroatische Heer und töteten bzw. führten in die Sklaverei „die Creme des kroatischen Adels“. Das war die Einführung in den Fall des Südkroatiens unter die Osmanen: in folgenden zehn Jahren herrschten die Türken über die kroatischen Länder von den Fluss Krbava bis zum Meer.

Die zweite Tragödie erfasste das Gebiet von Udbina zum Anfang des Zweiten Weltkrieges. Im Aufruhr gegen den gerade ausgerufenen Unabhängigen Staat Kroatien einigten sich die Kräfte der großserbischen Tschetnik's und kommunistischen Partisanen. Eine Reihe mit Kroaten bewohnten Siedlungen und Städtchen in Umgebung von Udbina wurden niedergebrannt und ihre Einwohner getötet oder Ausgesiedelt. Umgebracht wurden auch einige katholische Priester und einer von ihnen wurde sogar aufgespießt und gebra-

ten. So wurden die Kroaten in dieser Umgebung zur Minderheit.

Ein halbes Jahrhundert danach führte der großserbische Aufruhr und die Aggression Serbiens, Montenegro und Jugoslawischen Armee zur Aussiedlung bzw. Tötung die noch wenige übrig gebliebenen Kroaten. Im Sommer 1995 wurde auch das Gebiet um Udbina befreit. Dort sind auch heute die Kroaten eine Minderheit die an der politischen Macht in keine Weise Teilnehmen kann.

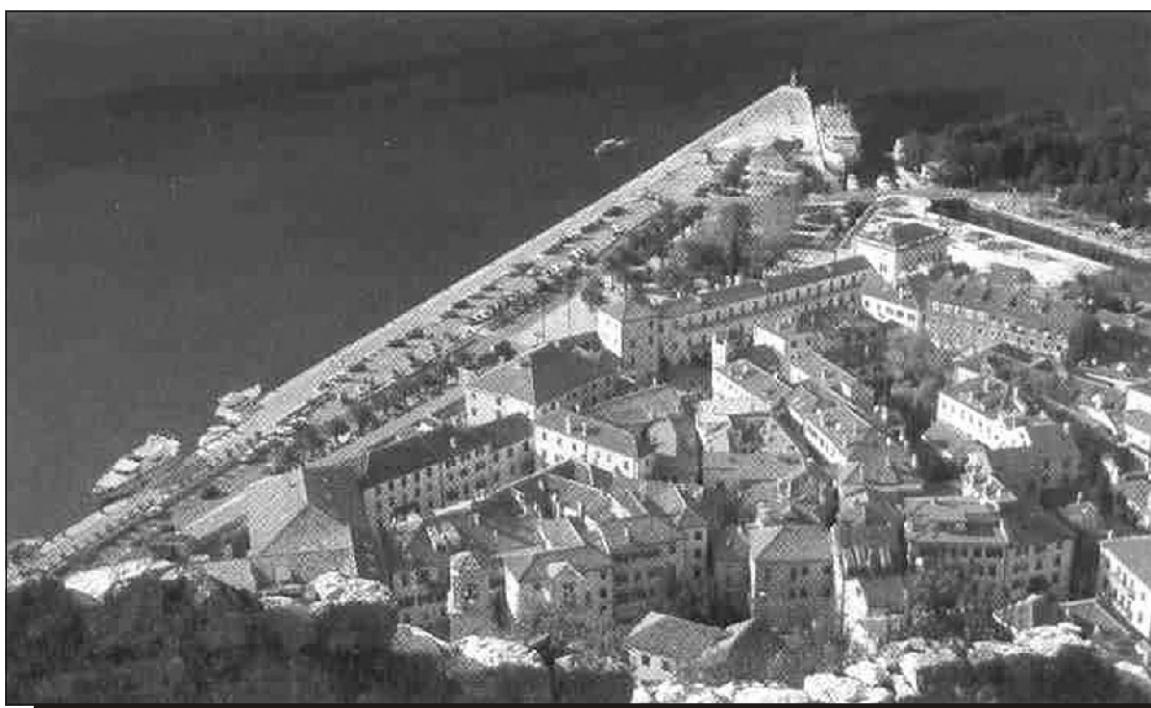
***

In diesem Hefte veröffentlichen wir einige Fragmente aus den Erinnerungen von **Prof. Filip Lukas** (1871 – 1958) und möchten damit auf die neuliche Vergangenheit erinnern. Lukas war vom 1928 bis 1945 Präsident von Matica Hrvatska, der ältesten kroatischen Kulturinstitution. In dieser Zeit war Kroatien zahlreichen Herausforderungen ausgesetzt. Beginn des Mandates von Lukas fällt zur Zeit der Ausrufung der monarcho-faschistischen Diktatur des König Aleksandar Karađorđević. Während dieser Diktatur wurde die sog. Volkseinigkeit verkündet und jegliche Auszeichnung oder Propaganda der nationalen Besonderheit der Völker die in dem damaligen Königreich Jugoslawien lebten, verboten. Diesen Angriff widersetzte sich Matica Hrvatska mit dem Lukas an der Spitze entschieden. Das Regi-

me verlangte von öffentlichen Institutionen Versendung von Grußtelegrammen an den König-Diktator bei jeder feierlichen Gelegenheit. Auch unter dem Preis der persönlichen Verhaftung oder des Tätigkeitsverbotes der Matica Hrvatska lehnte Lukas auf so ein erniedrigendes Angebot einzugehen ab. So wurde Anfang 1941 in die Matica Hrvatska, wegen politischen Nichtkonformismus, kommissarische Leitung eingeführt. (Das war das erste Mal, dass tatsächlich ihre Tätigkeit unmöglich gemacht wird. Die Kommunisten werden 1972 Matica Hrvatska auch formell verbieten und Auflösen.)

Nach Ausrufung des Unabhängigen Staates Kroatien im April 1941 wird Lukas erneut zum Präsidenten dieser bedeutendster kroatischer Kulturinstitution. Nach der Erneuerung Jugoslawiens und den Sieg der Kommunisten geht er in die Emigration wo er 1958 starb.

Als bekannter Anglophil gab er seine Missklang mit dem kroatischen Anlehnung an die Achsemächte deutlich zum Ausdruck und im Laufe des Krieges zeigte er mehrere male sein Unmut mit dem damaligen kroatischen Regime aus. Da die sog. demokratischen Länder jeglichen Zeichen des kroatischen Willens zur Unabhängigkeit auf das Schärfste abgelehnt, war er genug realistisch um zu wissen, dass damaliges Kroatien, keine Alternative hatte. Auch in seinen Erinnerungen, die nach dem Kriege veröffentlicht wurden, besteht er unausweichlich auf dem Recht des kroatischen Volkes auf seine Freiheit und staatliche Unabhängigkeit und verteidigt seinen Entschluss, dass es dieses sein Recht auch im Bündnis mit den nichtdemokratischen Mächten verwirklicht. Als Erudit und exzelter Geopolitiker, wusste Lukas, dass die Regimes kommen und gehen die Saaten aber bleiben. •

Kotor

MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA
FEDERATIVNE NARODNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE

20. 12. 51

Str. pov. Broj 1514

20.XII. 1951. god.

Bezgrat

Predmet: Raspored osudjeničke
radne snage.

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
NARODNE REPUBLIKE SLOVENIJE
Drugu Ministru Krajger Borisu

L J U B L J A N A

Dosadašnja iskustva upotrebe radne snage osudjenika pokazala su da je sa stanovišta što korisnije upotrebe ove radne snage, mogućnosti rada na prevaspitavanju, a naročito iz razloga obezbedjenja radilišta uputnije koncentrisati što veći broj osudjenika na veća radilišta i time prestati sa praksom formiranja malih i rascepkih radilišta, na kojima nije moguće organizovati nikakav rad na prevaspitavanju niti sprovesti potrebitu službu obezbedjenja.

Da bi se otklonili ovi nedostaci, a i u interesu što racionalnijeg korištenja radne snage osudjenika na izgradnji važnijih objekata, Ministar unutrašnjih poslova FNRJ u sporazu mu sa Prezidencijem Saveta za industriju i gradjevinarstvo Vlade FNRJ odredili su, da se na području važe narodne republike upotrebni u sledećoj planskoj godini osudjenička radna snaga na niže navedenim radilištima:

Moste ..... 100 osudjenika
Medvode ..... 200 "
Telekomunikacije .... 200 "

Realizacija ovog plana treba da počne već 1. januara 1952 godine, ukoliko je nadležni Savet u sporazu s tim ministarstvom obezbedio prijem načedene radne snage.

Prihvati, smeštaj, ishrana i slično treba da obezbedi nadležni Savet odnosno privredno preduzeće kojemu je radna snaga upućena, a organizaciju reda i života osudjenika. To ministarstvo preko uprave radilišta koju treba odmah organizovati. Privredno preduzeće kojemu je radna snaga dodeljena mora za upotrebu iste plaćati tom ministarstvu odredjene nadnice.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu!

Dostavljeno:

Ministru unutrašnjih
poslova NR Slovenije,
Načelniku GUNM,
Str. pov. arhiva.

PO NAREDJENJU
MINISTRA UNUTRAŠNJIH POSLOVA FNRJ
POMOĆNIK

/ Petar Ivićević /

GRADSKI NARODNI ODBOR U ZAGREBU

20-1948 -

Predsjedništvo

Broj: 1643-1948.

Predmet : Rušenje minareta na Trgu
Žrtava fašizma.

U Zagrebu, dne 9. IV. 1948.

R J E Š E N J E

Gradski izvršni odbor prihvatio je dne 13. III. 1948. rezoluciju potpisani po muslimanima, koji žive u Zagrebu, da se sruše tri minareta džamije na Trgu Žrtava fašizma, koje je podigao krvnik Pavelić u svrhu raspirivanja mržnje i bratobilačkog rata među našim narodima.

Izvršni odbor je donio rješenje da se pristupi rušenju, a muslimanima grada Zagreba da se izade u susret i za njihove vjerske potrebe dedijsle nove prostorije u Nazarevcu ul. br. 24.-

Stavlja se u dužnost Gradevinskom odjelu Gradskog narodnog odbora, da odmah pristupi izvršenju ovog zadatka i rušenjem započne u ponedjeljak 12 travnja 1948.

O tem se obavješćuju .

1. Islamska vjerska zajednica u Zagrebu

2. Gradevinski odjel Gradskog narodnog odbora - Zagreb.

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!

Tajnik:

Klellyin

Jučavat državato Zagreb
Broj: 72-1948.

9. IV. 1948.

Potpredsjednik:

Spitak Mka

Ačmatni odbor Zagreb
Broj 20-1948.
9. IV. 1948.

Muslimanska vjerska opština
Džematni odbor
Broj 20-1948
Kazalište, dan 9. IV. 1948.